

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

СЛАУТА ГАННА АНАТОЛІВНА

УДК 349.42; 349.6

ДИСЕРТАЦІЯ

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ КАРАНТИНУ ТВАРИН В УКРАЇНІ

081 «Право»

08 «Право»

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання
на відповідне джерело Г. А. Слаута

Науковий керівник
Єрмоленко Володимир Михайлович,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України

Київ – 2023

АНОТАЦІЯ

Слаута Г. А. Правовий режим карантину тварин в Україні.

Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Національний університет біоресурсів і природокористування України, Київ, 2023.

Дисертація присвячена з'ясуванню особливостей правового режиму карантину тварин в сучасних умовах. У ході дослідження сформовано опорні елементи понятійно-категорійного апарату, основу якого становить ґрунтоутворювальна категорія карантину тварин та похідна від нього лексико-юридична конструкція правового режиму карантину тварин, причому карантин тварин запропоновано розглядати як видову складову одного родового явища, яким є карантин. У результаті вибудовується дихотомічна конструкція, де об'єднуючим родовим поняттям виступає карантин, а видовими поняттями будуть карантин тварин поряд з карантином людей. При цьому вказується на те, що поєднання у одному словосполученні різних термінів «карантин» і «тварини» є важливим уточнювальним моментом словотворення і одночасно конкретизуючим обмеженням сфери застосування. На основі узагальнення різнонаукових підходів надане також авторське визначення базового системоутворювального поняття тварин з виокремленням внутрішніх і зовнішніх ознак, які визначають взаємне розташування людей і тварин, як істот, у суб'єктно-об'єктному складі карантинних правовідносин. Виведено основні ознаки карантину тварин як особливого (спеціального) правового режиму та проведено співставлення наведених суттєвих ознак з нормативно закріпленими визначеннями карантину тварин. Запропоновано у основу правового режиму карантину тварин покласти структурні елементи, якими є об'єкт-носій режиму, правові статуси суб'єктів режимного регулювання, система правових гарантій у формі юридичної відповідальності за порушення режимних правил.

З існуючих періодизацій історико-правових досліджень синтезовано індивідуальну періодизацію історико-правових аспектів становлення і розвитку карантину тварин на території сучасної України, яку досліджено за кожною структурною рубрикою. Логічним наслідком стала класифікація сучасного українського законодавства у сфері карантину тварин за окремими напрямками правового впливу. У частині з'ясування правової природи карантину тварин окреслено межі його предмету, диференційованого на два блоки, які утворюють відносини запобігання епізоотіям і реагування на них. При цьому запобігання епізоотіям втілюється у заходи оперативної профілактики, тоді як відносини реагування на епізоотії безпосередньо пов'язані з введенням карантину і проведенням трьох груп заходів, якими є виявлення, локалізація і ліквідація карантинних об'єктів. Розмежовано відносини у галузі охорони, використання і відтворення сільськогосподарських і свійських тварин, які належать до предмету аграрного права, тоді як щодо решти тварин, які перебувають у стані природної волі, у напіввільних умовах чи в неволі, застосовуються норми іншої галузевої належності і як відновлювальний природний ресурс такі тварини включаються до структури системи фауністичного (природоресурсного) права. При цьому правова природа відносин карантину тварин ускладнюється за рахунок наявності хвороб, якими хворіють не тільки тварини, а й люди, тобто так званих зоонозів. Це інший вид комплексного контролю, який крім ветеринарного містить санітарно-епідеміологічний контроль, що лежить на перетині медичного і екологічного права. Зроблено висновок, що правове регулювання карантину тварин у загальному розумінні, будучи спільним для медичного, екологічного та аграрного (ветеринарного) права, набуває властивостей міжгалузевого правового субінституту.

Акцентовано увагу на важливій особливості правового режиму карантину тварин, якою є відсутність єдиного чітко визначеного об'єкта. Запропоновано таку властивість умовно назвати мультиоб'єктністю, а об'єкт – мультиоб'єктом, де основним об'єктом правового режиму карантину тварин

є безпосередньо епізоотія, похідним – тварини-носії епізоотій, а загальним – карантинна територія як носій карантинного режиму. Наголошено на певній трансмісійності формування переліку особливо небезпечних хвороб тварин, коли на міжнародному рівні список таких хвороб, що викликають епізоотії, складає Міжнародне епізоотичне бюро, а на національному рівні – кожна з країн-учасників МЕБ.

Щодо суб'єктів карантинного режиму встановлено, що елементом правового режиму слід сприймати не безпосередньо правовий статус, а самого суб'єкта такого режиму, правовий статус якого вже визначено. Тобто спеціальний правовий статус (його частина) є не елементом, а передумовою вибору суб'єкта правового режиму. Виходячи з наявності серед суб'єктів правового режиму значного пласту суб'єктів публічного управління, якими є певні державні органи, запропоновано їх класифікацію за ознакою множинності напрямів діяльності на монопрофільні, спеціальні, загальні та факультативні. Для монопрофільних напрям діяльності, яким є боротьба з епізоотіями, є єдиним, для спеціальних – значущим (переважним), тоді як для загальних суб'єктів протиепізоотична діяльність є лише одним, причому не домінуючим, а похідним від основного різновидом функціонування. У свою чергу, факультативними є суб'єкти, для яких протиепізоотична діяльність є виключно побічною, дотичною до основної діяльності, яка прямо не корелюється з жодним протиепізоотичним повноваженням, а впливає з існуючих побічних повноважень. З огляду на реалії сьогодення, розглянуто зміни в компетенційному статусі державних органів і органів місцевого самоврядування щодо засобів протидії епізоотіям у воєнний час.

Встановлено, що коло суб'єктів-осіб приватного права формують власники і утримувачі тварин. При цьому, якщо правовий статус власників тварин досить чітко встановлюється чинним законодавством, то щодо утримувачів тварин наявна певна прогалина як на рівні загального, так і спеціального законодавства, на фоні чого важливого значення набуває європейський досвід нормотворення, де розкривається зміст утримання через

відповідальність утримувача домашньої тварини за її здоров'я та благополуччя з урахуванням етологічних потреб тварини відповідно до її виду й породи. При цьому наголошується на розширенні у вітчизняному ветеринарному законодавстві блоку питань щодо визначення благополуччя тварин, де спостерігається зміщення уваги в бік застосування парної конструкції «фізіологічних та етологічних потреб» на фоні розширення змісту забезпечення етологічних потреб за рахунок гуманного поводження з тваринами. На основі аналізу законодавства дисертантом виокремлено систему фізіологічних і етологічних потреб тварин, які покладаються у основу благополуччя при утриманні тварин. Усе це дало змогу визнати під утримувачем особу, яка здійснює належне забезпечення фізіологічних і етологічних потреб тварин як основи їх здоров'я та благополуччя.

Розкриття особливостей юридичної відповідальності, як елементу правового режиму карантину тварин, здійснювалося у розрізі традиційних видів юридичної відповідальності. Щодо цивільно-правової відповідальності у сфері карантину тварин зроблено висновок, що вона базується на загальній формулі реквізиції. Водночас відносини реквізиції тварин наділені власною специфікою порівняно із загальною моделлю, адже порушується головна умова реквізиції щодо попереднього і повного відшкодування вартості вилучених тварин, яке унеможлиблюється через технологічну складність оцінки таких тварин. При цьому з'ясовано, що у цивільно-правовій відповідальності у сфері карантину тварин відбувається поєднання усіх існуючих наукових концепцій з'ясування природи цивільно-правової відповідальності, яка одночасно існує як «санкція», «обов'язок» і «правовідношення», що необхідно враховувати при виробленні відповідної дефініції.

Встановлено, що для цивільно-правової відповідальності у сфері карантину тварин набуває актуальності концепція умов цивільної відповідальності. Першою умовою є протиправне діяння, під яким розуміється дія чи бездіяльність органів державного ветеринарного контролю, у результаті

якої залишаються не відшкодованими збитки, заподіяні знищенням підкарантинних тварин. Дія чи бездіяльність можуть мати свій прояв передусім при невідповідній оцінці матеріальних втрат від загибелі тварин. Щодо другої умови, то в наявності шкода як результат протиправного діяння, яка полягає у відсутності адекватної компенсації власникам за знищених внаслідок запровадження карантинного режиму тварин. При цьому простежується чіткий причинний зв'язок між протиправним діянням та заподіяною ним шкодою, як третя умова відповідальності. Нарешті, останньою умовою є вина порушника, яка проявляється у двох основних формах: наміру (умислу) і необережності.

З'ясовано, що у ході реалізації цивільно-правової відповідальності у сфері карантину тварин відбувається інтеграція компенсаційної та відновлювальної функцій у єдину компенсаційно-відновлювальну, яка за рахунок компенсації майнової шкоди, завданої власникам загиблих тварин, сприяє відновленню первісного докарантинного становища.

У ході аналізу судової практики було встановлено диференціацію цивільно-правової відповідальності на відшкодування матеріальної шкоди (збитків) за підставою порушення порядку відшкодування матеріальних збитків, завданих власникам тварин внаслідок запровадження карантинного режиму, та питань, нерозривно пов'язаних з відшкодуванням вартості загиблих тварин, у зв'язку з неправомірними діями уповноважених державних органів при наданні висновку, що є єдиною підставою для адекватної оцінки завданої шкоди і наступних бюджетних відшкодувань. У дисертації констатовано, що за змістом зазначені судові справи також належать до сфери цивільно-правової відповідальності. При цьому здійснено систематизацію адміністративних позовів щодо визнання протиправними рішень повноважних державних органів з відшкодування шкоди внаслідок запровадження карантину (карантинних обмежень).

У частині кримінальної відповідальності проаналізовано визначення об'єкту злочину за ст. 251 КК України в існуючих інтерпретаційних

кваліфікаціях, з приводу яких висловлено категоричні заперечення з подальшою авторською пропозицією бачення об'єкта злочину. Проведено порівняльно-правовий аналіз кримінального законодавства пострадянських країн у частині злочинів, пов'язаних з епізоотіями, визначено їх спільну тенденцію та проведено аналогію з вітчизняним законодавством. Звернено увагу на відсутність єдності у загальній доктринальній класифікації злочину за ст. 251 КК України та викладено авторське бачення такої класифікації. Зроблено висновок щодо відсутності судової практики з кримінальної відповідальності за порушення правил карантину тварин.

Щодо адміністративної відповідальності за порушення режиму карантину тварин проаналізовано відповідне законодавство країн пострадянської правової сім'ї, внаслідок якого отримано висновок про чотири закріплені в ньому підходи до втілення у законодавство моделей адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері карантину тварин. При цьому проведено паралель з вітчизняним підходом до нормативного закріплення адміністративної відповідальності за порушення правил щодо карантину тварин з урахуванням змін до ветеринарного законодавства, які є чинними, але ще не діючими. Досліджено судову практику адміністративного провадження за правопорушення ветеринарних правил і вимог, яка не є чисельною і не стосується безпосередньо порушень карантину тварин, зачіпаючи цю сферу лише побічно у частині порушення інших ветеринарно-санітарних вимог щодо профілактики епізоотій.

Ключові слова: тварини, тваринний світ, епізоотії, карантин тварин, правовий режим карантину тварин, ветеринарне законодавство, фауністичне законодавство.

ANNOTATION

Slauta H.A. Legal regime of animal quarantine. Qualifying scientific work on the rights of manuscript.

Thesis for the philosophy doctor degree in specialty 081 «Law». National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, 2023.

The dissertation is devoted to clarifying the peculiarities of the legal regime of animal quarantine in modern conditions. In the course of the research, the supporting elements of the conceptual-categorical apparatus were formed, the basis of which is the ground-forming category of animal quarantine and the lexical-legal construction of the legal regime of animal quarantine derived from it, and it is proposed to consider animal quarantine as a specific component of one generic phenomenon, which is quarantine. As a result, a dichotomous construction is built, where the unifying generic concept is quarantine, and the specific concepts will be the quarantine of animals along with the quarantine of people. At the same time, it is pointed out that the combination of different terms «quarantine» and «animals» in one phrase is an important clarifying moment of word formation and at the same time specifying the limitation of the scope of application. Based on the generalization of various scientific approaches, the author's definition of the basic system-forming concept of animals is also provided, with the identification of internal and external features that determine the mutual location of people and animals, as beings, in the subject-object composition of quarantine legal relations. The main features of animal quarantine as a special (special) legal regime are derived and a comparison of the given essential features with the normatively established definitions of animal quarantine is carried out. It is suggested that the legal regime of animal quarantine be based on structural elements, which are the object-carrier of the regime, the legal statuses of subjects of regime regulation, a system of legal guarantees in the form of legal responsibility for violations of regime rules.

From the existing periodizations of historical and legal studies, an individual periodization of the historical and legal aspects of the formation and development of animal quarantine in the territory of modern Ukraine was synthesized, which was studied under each structural rubric. The logical consequence was the classification of modern Ukrainian legislation in the field of animal quarantine according to separate areas of legal influence. In the part of elucidating the legal nature of animal quarantine, the boundaries of its subject are outlined, differentiated into two blocks, which form relations of prevention of epizootics and response to them. At the same

time, the prevention of epizootics is embodied in measures of operational prevention, while the response to epizootics is directly related to the introduction of quarantine and the implementation of three groups of measures, which are the identification, localization and elimination of quarantine objects. Relations in the field of protection, use and reproduction of agricultural and domestic animals, which belong to the subject of agrarian law, are demarcated, while in relation to the rest of the animals that are in a state of natural will, in semi-free conditions or in captivity, the norms of other branch affiliation and as a restorative natural resource, such animals are included in the structure of the faunal (natural resource) law system. At the same time, the legal nature of animal quarantine relations is complicated by the presence of diseases that affect not only animals, but also humans, that is, so-called zoonoses. This is another type of complex control, which, in addition to veterinary, includes sanitary-epidemiological control, which lies at the intersection of medical and environmental law. It was concluded that the legal regulation of animal quarantine in the general sense, being common to medical, environmental and agrarian (veterinary) law, acquires the properties of an inter-branch legal sub-institute.

Attention is focused on an important feature of the legal regime of animal quarantine, which is the absence of a single clearly defined object. It is proposed to conditionally call such a property multi-object, and the object – multi-object, where the main object of the legal regime of animal quarantine is the epizootic directly, the derivative is the animal-carriers of epizootics, and the general one is the quarantine territory as the carrier of the quarantine regime. A certain transmissibility of the formation of the list of especially dangerous animal diseases is emphasized, when at the international level the list of such diseases that cause epizootics is compiled by the International Epizootic Bureau, and at the national level by each of the participating countries of the IEB.

Regarding the subjects of the quarantine regime, it was established that the element of the legal regime should not be perceived directly as the legal status, but rather the subject of such a regime, whose legal status has already been determined.

That is, the special legal status (its part) is not an element, but a prerequisite for the choice of the subject of the legal regime. Based on the existence among the subjects of the legal regime of a significant stratum of public administration subjects, which are certain state bodies, it is proposed to classify them according to the multiplicity of areas of activity into mono-professional, special, general and optional. For mono-specialists, the direction of activity, which is the fight against epizootics, is the only one, for special ones, it is significant (predominant), while for general subjects, anti-epizootic activity is only one, and not the dominant one, but a derivative of the main type of functioning. In turn, subjects for whom anti-epidemic activity is exclusively secondary, tangential to the main activity, which is not directly correlated with any anti-epidemic authority, but derives from the existing secondary authority, are optional. Given the realities of today, changes in the competence status of state bodies and local self-government bodies regarding means of combating epizootics in wartime are considered.

It has been established that the circle of subjects-persons of private law is formed by the owners and keepers of animals. At the same time, if the legal status of animal owners is quite clearly established by the current legislation, then there is a certain gap in relation to animal keepers both at the level of general and special legislation, against the background of which the European experience of rule-making, which reveals the content of keeping through the responsibility of the pet keeper, becomes important for its health and well-being, taking into account the ethological needs of the animal according to its species and breed. At the same time, it is emphasized the expansion of the block of issues related to the definition of animal welfare in the domestic veterinary legislation, where there is a shift in attention towards the use of the paired construction of «physiological and ethological needs» against the background of expanding the content of ensuring ethological needs due to humane treatment of animals. Based on the analysis of the legislation, the doctoral student identified the system of physiological and ethological needs of animals, which are the basis of well-being when keeping animals. All this made it possible to recognize as a keeper a person who properly provides for the

physiological and otological needs of animals as the basis of their health and well-being.

Disclosure of the peculiarities of legal responsibility as an element of the legal regime of animal quarantine was carried out in the context of traditional types of legal responsibility. Regarding civil liability in the field of animal quarantine, it was concluded that it is based on the general formula of requisition. At the same time, the relations of requisitioning animals are endowed with their own specifics compared to the general model, because the main condition of requisition is violated regarding the preliminary and full compensation of the value of seized animals, which is impossible due to the technological complexity of evaluating such animals. At the same time, it was found that in civil liability in the field of animal quarantine there is a combination of all existing scientific concepts of clarifying the nature of civil liability, which simultaneously exists as a «sanction», «obligation» and «legal relationship», which must be taken into account when developing the appropriate definition.

It has been established that the concept of conditions of civil liability becomes relevant for civil liability in the field of animal quarantine. The first condition is an illegal act, which means the action or inaction of state veterinary control bodies, as a result of which the damages caused by the destruction of quarantined animals remain unreimbursed. Action or inaction can be manifested primarily in the inappropriate assessment of material losses from the death of animals. As for the second condition, there is damage as a result of an illegal act, which consists in the lack of adequate compensation to the owners for animals destroyed as a result of the introduction of the quarantine regime. At the same time, there is a clear causal connection between the illegal act and the damage caused by it, as the third condition of liability. Finally, the last condition is the guilt of the violator, which manifests itself in two main forms: intention (intent) and negligence.

It was found that during the implementation of civil liability in the field of animal quarantine, compensatory and restorative functions are integrated into a single compensatory and restorative one, which, due to compensation for property

damage caused to the owners of dead animals, contributes to the restoration of the original pre-quarantine situation.

During the analysis of judicial practice, it was established the differentiation of civil liability for compensation for material damage (damages) on the basis of violation of the procedure for compensation for material damage caused to animal owners as a result of the introduction of the quarantine regime, and issues inextricably connected with the compensation of the value of dead animals, in connection with illegal actions of authorized state bodies when providing a conclusion, which is the only basis for an adequate assessment of the damage caused and subsequent budget compensations. The dissertation stated that the content of the mentioned court cases also belongs to the sphere of civil liability. At the same time, the systematization of administrative lawsuits regarding the recognition of illegal decisions of authorized state bodies on compensation for damage due to the introduction of quarantine (quarantine restrictions) has been carried out.

In the part of criminal responsibility, the definition of the object of the crime under Art. 251 of the Criminal Code of Ukraine in the existing interpretive qualifications, regarding which categorical objections were expressed with the subsequent author's proposal of the vision of the object of the crime. A comparative legal analysis of the criminal legislation of the post-Soviet countries in terms of crimes related to epizootics was carried out, their common tendency was determined and an analogy with the domestic legislation was made. Attention is drawn to the lack of unity in the general doctrinal classification of the crime under Art. 251 of the Criminal Code of Ukraine and the author's vision of such a classification is outlined. A conclusion was made regarding the lack of court practice on criminal liability for violation of animal quarantine rules.

With regard to administrative responsibility for violations of the animal quarantine regime, the relevant legislation of the countries of the post-Soviet legal family was analyzed, as a result of which a conclusion was obtained about the four approaches to the implementation of models of administrative responsibility for offenses in the field of animal quarantine into legislation. At the same time, a parallel

was drawn with the domestic approach to the normative establishment of administrative responsibility for violating the rules on animal quarantine, taking into account the changes to the veterinary legislation, which are valid, but not yet effective. The judicial practice of administrative proceedings for violations of veterinary rules and requirements, which is not numerical and does not directly concern violations of animal quarantine, was studied, affecting this area only indirectly in terms of violations of other veterinary and sanitary requirements for the prevention of epizootics.

Key words: animals, fauna, epizootics, animal quarantine, legal regime of animal quarantine, veterinary legislation, faunistic legislation.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Слаута Г. А. Предмет правового регулювання карантину тварин. Право. Людина. Довкілля. 2020. № 1. С. 69–75.
2. Слаута Г. Розвиток і класифікація законодавства про карантин тварин в Україні. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 11. С. 86–91.
3. Єрмоленко В. М., **Слаута Г. А.** Поняття та юридичний зміст карантину тварин. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія юридична. 2022. Вип. 74. Ч. 2. С. 12–16.
4. Єрмоленко В. М., **Слаута Г. А.** Об'єктний склад правового режиму карантину тварин. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія юридична. 2023. Вип. 75. Ч. 2. С. 50–55.

Тези наукових доповідей

5. Слаута Г. А. Щодо закріплення карантину тварин у давніх джерелах права. Актуальні правові проблеми земельних, аграрних та екологічних відносин в умовах сучасної земельної реформи: науково-практична конференція, м. Харків, 22 травня 2020 року: тези доповіді. Харків, 2020. С. 271–274.

6. Слаута Г. А. Тварини як об'єкти карантинних правовідносин. Юридична наука України: історія, сучасність, майбутнє: Міжнародна науково-практична конференція, м. Харків, 6–7 листопада 2020 року: тези доповіді. Харків, 2020. С. 109–111.

7. Слаута Г. А. Перші ветеринарні кодифікаційні акти як джерело карантинного законодавства в Україні. Аграрне, земельне, екологічне, трудове право та право соціального забезпечення: здобутки та перспективи розвитку в Україні: Всеукраїнська дистанційна науково-практична конференція до 10-річчя створення однойменних кафедр, м. Київ, 12 березня 2021 року: тези доповіді. Київ, 2021. С. 161–164.

8. Слаута Г. А. Еколого-правова природа карантину тварин. Екологічне законодавство України через призму його історичного розвитку: Всеукраїнська науково-практична конференція до 60-річчя Закону «Про охорону природи Української РСР», м. Київ, 09 квітня 2021 року: тези доповіді. Київ, 2021. С. 190–193.

9. Слаута Г. А. Ознаки карантину тварин як спеціального правового режиму. П'яте зібрання фахівців споріднених кафедр з проблем аграрного, земельного, екологічного, природоресурсного права та альтернативної енергетики: Всеукраїнська наукова конференція, м. Одеса, 10–13 червня 2021 року: тези доповіді. Одеса, 2021. С. 252–254.

10. Слаута Г. А. Правові питання протидії епізоотіям у воєнний час. Продовольча та екологічна безпека у воєнний і післявоєнний часи: правові виклики для України та світу: Міжнародна науково-практична онлайн/офлайн конференція, м. Київ, 16 вересня 2022 року: тези доповіді. Київ, 2022. С. 234–237.

ЗМІСТ

Анотації	2
Зміст	15
Перелік умовних позначень	16
Вступ	17
Розділ I. Загальнотеоретична характеристика правового режиму карантину тварин	23
1.1. Поняття, ознаки і зміст карантину тварин	23
1.2. Історико-правове підґрунтя формування сучасного правового режиму карантину тварин	43
1.3. Правова природа карантину тварин	63
Висновки до розділу I	77
Розділ II. Об'єктно-суб'єктний склад правового режиму карантину тварин	83
2.1. Об'єкти правового режиму карантину тварин	83
2.2. Суб'єкти правового режиму карантину тварин	93
Висновки до розділу II	115
Розділ III. Юридична відповідальність за порушення карантину тварин	121
3.1. Цивільно-правова відповідальність	121
3.2. Кримінальна відповідальність	147
3.3. Адміністративна відповідальність	160
Висновки до розділу III	170
Висновки	175
Список використаних джерел	181
Додатки	218

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- ГК України – Господарський кодекс України
- ДАЗВ – Державне агентство України з управління зоною відчуження
- Держекоінспекція – Державна екологічна інспекція України
- Держлісагентство – Державне агентство лісових ресурсів України
- Держмитслужба – Державна митна служба України
- Держприкордонслужба – Державна прикордонна служба України
- ДСНС – Державна служба України з надзвичайних ситуацій
- КАС України – Кодекс адміністративного судочинства України
- КК України – Кримінальний кодекс України
- КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення
- МВС – Міністерство внутрішніх справ України
- МЕБ – Міжнародне епізоотичне бюро
- МЗС – Міністерство закордонних справ України
- Мінагрополітики – Міністерство аграрної політики та продовольства України
- Міндовкілля – Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України
- Мінекономіки – Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства
- Мінінфраструктури – Міністерство інфраструктури України
- Міноборони – Міністерство оборони України
- Мінфін – Міністерство фінансів України
- МОЗ – Міністерство охорони здоров'я України
- НААН – Національна академія аграрних наук
- ПК України – Податковий кодекс України
- СБУ – Служба безпеки України
- СРСР – Союз радянських соціалістичних республік
- УРСР – Українська радянська соціалістична республіка
- ЦК України – Цивільний кодекс України
- ЦК УРСР – Цивільний кодекс Української РСР

ВСТУП

Актуальність теми. Непересічну суспільну важливість карантинних режимів ще раз чітко проілюструвала нещодавня епідемія коронавірусних захворювань. Але не менш важливим для виживання людства є і карантин тварин як ефективний бар'єр на шляху поширення епізоотій, які несуть істотну загрозу не лише існуванню галузі тваринництва, що забезпечує харчові потреби людства, а й безпосередньо людям за рахунок існування спільних з тваринами захворювань у вигляді зоонозів. Крім того тварини є активними переносниками збудників сучасних епідемічних захворювань, якими визнано коронавірус, хантавірус тощо. Разом з тим, у сучасній правовій доктрині практично не існує наукових праць, присвячених безпосередньо питанням правового режиму карантину тварин, що свідчить про наявність певної прогалини у цій сфері, хоча стан нормативно-правового забезпечення з огляду на стрімку зміну відносин карантину тварин потребує перманентного абстрактного переосмислення наявних проблем. Усе наведене у цілому формує належний рівень актуальності й нагальності обраної теми дисертації.

Комплексність проблеми формування правового режиму карантину тварин зумовила необхідність застосування широкої емпіричної бази наукових здобутків різної галузевої належності, але перебування безпосереднього об'єкта дослідження на перетині аграрно-правової та еколого-правової сфер висунуло потребу застосування концептуальних положень, створених такими вченими як В.І. Андрейцев, Г.В. Анісімова, Г.І. Балюк, М.М. Бахуринська, О.В. Гафурова, А.П. Гетьман, А.С. Євстігнєєв, В.М. Єрмоленко, М.І. Єрофєєв, Н.В. Карпінська, Т.Г. Ковальчук, Ю.А. Краснова, В.В. Курзова, О.С. Лисанець, М.П. Ліхтер, А.В. Луняченко, Є.С. Туліна, Т.А. Шараєвська, В.В. Шеховцов, Ю.С. Шемшученко та ін.

Формування загальнотеоретичного фундаменту дисертаційного дослідження забезпечило наявність наукових праць, авторами яких є

Л.В. Вакарюк, М.В. Вороніна, Є.А. Гетьман, Д.А. Гудима, О.Р. Дашковська, О.В. Дьордяк, І.М. Єрмоленко, О.О. Іляшко, В.А. Косяченко, Н.О. Левицька, С.Л. Лисенков, В.П. Нагребельний, С.М. Олейников, М.І. Панов, О.В. Петришин, В.Ф. Погорілко., П.М. Рабінович, О.Д. Святоцький, А.О. Селіванов, І.О. Соколова, А.П. Таранов, Т.І. Тарахонич, О.О. Уварова, І.Б. Усенко, В.А. Чехович, С.В. Шевчук та ін.

Проблеми цивільно-правової відповідальності торкались у своїй творчості В.І. Борисова, О.В. Дзера, Г.В. Єрмоєнко, С.А. Загородній, Р.Ю. Заїка, І.С. Канзафарова, Д.М. Луц, Р.А. Майданик, В.М. Парасюк, В.Д. Приймак, С.Н. Приступа, І.Ф. Севрюкова, Я.М. Шевченко та ін. Потреба у розкритті змісту кримінальної відповідальності за правопорушення правил карантину тварин зумовила звернення до здобутків кримінально-правових доктрини, авторами якої є О.О. Дудоров, О.В. Капліна, Г.С. Поліщук, О.П. Провоторов, І.В. Самощенко, В.Я. Тацій, Ю.А. Турлова та ін. Публічно-правовий характер діяльності державних органів як суб'єктів правового режиму карантину тварин та з'ясування особливостей адміністративної відповідальності за порушення правил карантину тварин спричинили звернення до наукових праць, які створили В.Б. Авер'янов, О.І. Баїк, Ю.П. Битяк, С.Г. Гончарук, Я.С. Зелінська, В.В. Зуй, Р.А. Калюжний, Н.В. Кізіма, Л.Д. Менів, А.В. Нефедова, Д.В. Павленко, В.В. Прокопенко, Т.І. Сухоребра, О.Б. Червякова та ін.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації безпосередньо пов'язана з п. 1.13 Пріоритетних напрямів фундаментальних та прикладних наукових досліджень у галузі права Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021-2025 роки від 26.03.2021 р. № 12-21. Дисертаційне дослідження виконане згідно плану науково-дослідної роботи кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В.З. Янчука Національного університету біоресурсів і природокористування України в рамках розкриття окремих аспектів державної бюджетної теми «Організаційно-правові засади сталого розвитку

об'єднаних територіальних громад в Україні» (номер державної реєстрації 0119U100830).

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає у визначенні особливостей правового режиму карантину тварин, формулюванні наукових висновків з цього питання, а також розробленні практичних рекомендацій з удосконалення відповідного законодавства.

Для досягнення поставленої мети були сформовані такі завдання:

- сформулювати і розкрити особливості базових категорій дослідження;
- охарактеризувати історико-правове підґрунтя формування сучасного правового режиму карантину тварин;
- з'ясувати правову природу карантину тварин;
- встановити об'єктний склад правового режиму карантину тварин;
- систематизувати суб'єктів правового режиму карантину тварин;
- виявити особливості юридичної відповідальності за порушення карантину тварин у розрізі її різновидів.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері захисту від епізоотій.

Предметом дослідження є правовий режим карантину тварин, зокрема законодавство, що його визначає, теоретичні здобутки у вказаній і суміжних сферах нормативно-правового регулювання, а також відповідна судова практика.

Методи дослідження. Досягнення мети і завдань дисертаційного дослідження стало можливим завдяки застосуванню відповідного методологічного інструментарію у вигляді органічної системи методів, до яких належать філософські (діалектичний), загальнонаукові методи логіки і спеціально-наукові методи (історико-правовий, формально-юридичний, порівняльно-правовий).

Щодо діалектичного методу слід звернути увагу на його застосування з боку основних законів матеріалістичної діалектики, зокрема у частині накопичення правових норм різногалузевої належності у сфері карантину

тварин, досягнення певного кількісного обсягу яких зумовлює виникнення якісних структурних змін у системі права у вигляді появи міжгалузевого субінституційного утворення, окресленого відносинами карантину тварин. Діалектичний закон заперечення заперечення вказав напрям розвитку карантинного законодавства, яким є законодавство ЄС. З погляду парних категорій діалектики вимальовується склад мультиоб'єкта правового режиму карантину тварин як співвідношення одиничного об'єкта (епізоотія), особливого (тварини-носії епізоотій) та загального (карантинна територія).

Визначення карантину тварин здійснено за допомогою логічного прийому визначення поняття через найближчий рід і видові відмінності, коли родовим є поняття карантину, щодо якого карантин тварин виступає видовим поняттям. Конкретизація загального змісту спеціального правового режиму щодо карантину тварин забезпечувалась логічним прийомом визначення поняття через виокремлення суттєвих ознак. Логічні методи аналізу і синтезу використовувались протягом всього дисертаційного дослідження. Зокрема аналізу підлягали доктринальні підходи до визначення базових категорій понятійного апарату, система чинного законодавства, судова практика у сфері юридичної відповідальності за порушення режиму карантину тварин. За допомогою синтезу оцінювався загальний стан нормативного забезпечення карантину тварин та визначались напрями його розвитку.

Історико-правовий спеціальний метод дозволив вивчити ретроспективне підґрунтя сучасного механізму правового режиму карантину тварин, зокрема класифікувати напрями формування національного законодавства періоду незалежності. Формально-юридичний метод став основою для з'ясування змісту правових норм, які опосередковують відносини карантину тварин. Нарешті, порівняльно-правовий метод дав змогу співставити класифікаційні особливості злочинів і адміністративних проступків за законодавством країн пострадянської правової сім'ї, а також заповнити прогалину щодо поняття утримання тварин з боку вітчизняного нормотворця за рахунок європейського досвіду нормотворення.

Наукова новизна одержаних результатів полягає передусім у тому, що дисертаційна робота є дійсно першим у юридичній науці України дослідженням правових особливостей карантину тварин.

У дисертації сформульовано теоретичні висновки та практичні рекомендації, що виносяться на захист:

уперше:

– виокремлено важливу особливість правового режиму карантину тварин, якою є відсутність єдиного чітко визначеного об'єкта. Таку властивість умовно можна назвати мультиоб'єктністю, а об'єкт – мультиоб'єктом, де основним об'єктом правового режиму карантину тварин є безпосередньо епізоотія (одиничне), похідним – тварини-носії збудників епізоотій (особливе), а загальним – карантинна територія як носій карантинного режиму (загальне);

– визначено основними ознаками карантину тварин як особливого (спеціального) правового режиму: 1) стабілізаційний, обмежувальний характер; 2) обмежений період дії; 3) запровадження в умовах існування прямої підтвердженої загрози виникнення епізоотій або епідемій (у разі захворювання тварин зоонозами); 4) спрямування на локалізацію і ліквідацію епізоотій (мета карантину); 5) локальність і адресність дії;

– запропоновано класифікувати сучасне українське законодавство у сфері карантину тварин за окремими напрямками правового впливу: 1) формування загальних основ правового регулювання; 2) створення системи спеціальних суб'єктів владних повноважень у сфері карантинних відносин; 3) затвердження переліку особливо небезпечних (карантинних) хвороб; 4) формування законодавства про окремі види карантинних режимів, диференційовані за різними особливо небезпечними (карантинними) епізоотіями; 5) розвиток положень щодо відповідальності за порушення правил дотримання режиму карантину тварин; 6) визначення порядку відшкодування шкоди, завданої карантинними заходами власникам постраждалих тварин; 7) міжнародно-договірне забезпечення карантину

тварин;

– зроблено висновок, що цивільні відносини, які виникають у ході карантину тварин, базуються на загальній формулі реквізиції, закріпленої у ст. 353 ЦК України. Наслідком є модель карантинних відносин, коли внаслідок епізоотії чи її загрози з мотивів суспільної необхідності дозволяється реквізиція відповідних тварин як явних чи потенційних носіїв захворювання, визначеного списком МЕБ, з їх подальшим знищенням. При цьому передбачається можливість судового оскарження оцінки реквізованих тварин у разі не погодження з нею попереднього власника (власників). Водночас відносини реквізиції тварин наділені власною специфікою порівняно із загальною моделлю, адже порушується головна умова реквізиції щодо попереднього і повного відшкодування вартості вилучених тварин, яке унеможлиблюється через технологічну і темпоральну складність оцінки таких тварин, наслідком чого є не попереднє, а наступне за вилученням відшкодування вартості тварин;

– встановлено, що у цивільно-правовій відповідальності у сфері карантину тварин відбувається поєднання усіх існуючих наукових концепцій з'ясування природи цивільно-правової відповідальності, яка одночасно існує як «санкція», «обов'язок» і «правовідношення», що необхідно враховувати при виробленні відповідної дефініції. Тому цивільно-правову відповідальність у сфері карантину тварин слід визначити як правовідношення між судом і державним органом, уповноваженим здійснювати відшкодування шкоди, завданої власникам загинув тварин, що реалізується через санкційний примус останнього до виконання обов'язку відшкодування шкоди;

– визначено утримувачем тварин особу, яка здійснює належне забезпечення фізіологічних і отологічних потреб тварин як основи їх здоров'я та благополуччя;

удосконалено:

– законодавче визначення карантину тварин через інтеграцію авторських суттєвих спеціальних ознак, внаслідок чого карантин тварин

запропоновано розуміти як особливий (спеціальний) правовий режим, який має стабілізаційний, обмежувальний характер, тимчасовий період дії, запроваджується в умовах існування прямої підтвердженої загрози виникнення епізоотій або епідемій (у разі захворювання тварин зоонозами), спрямовується на локалізацію і ліквідацію епізоотій, а також відрізняється локальністю та адресністю дії;

набули подальшого розвитку:

– періодизація виникнення і розвитку ветеринарного законодавства у частині правового регулювання карантину тварин. Запропоновано диференціювати карантинне законодавство за періодами: 1) царського законодавства, що діяло під час перебування України під протекторатом Російської імперії (XVI – поч. XX ст.); 2) радянського законодавства (1917–1990 рр.); 3) сучасного законодавства України (1990 р. – т.ч.);

– класифікація державних органів, у основу якої щодо сфери карантину тварин запропоновано покласти ознаку множинності напрямів діяльності з наступним поділом таких державних органів на монопрофільні, спеціальні, загальні та факультативні. Для монопрофільних напрям діяльності, яким є боротьба з епізоотіями, є єдиним, для спеціальних – значущим (переважним), тоді як для загальних суб'єктів протиепізоотична діяльність є лише одним, причому не домінуючим, а похідним від основного різновидом функціонування. У свою чергу, факультативними будуть суб'єкти, для яких протиепізоотична діяльність є виключно побічною, дотичною до основної діяльності, яка прямо не корелюється з жодним протиепізоотичним повноваженням, а впливає з існуючих побічних повноважень. Іншими словами – це державний орган з невизначеним протиепізоотичним статусом (компетенцією).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні положення і результати дослідження можуть бути використані:

– у науково-дослідній сфері – у подальших наукових розробках актуальних розвитку аграрного, фауністичного та медичного права;

– у нормотворчій діяльності – при вдосконаленні сучасного законодавства, зокрема розробленні змін і доповнень до нормативно-правових актів, що визначають розвиток карантину тварин;

– у правозастосовній діяльності – для уніфікації практики реалізації норм чинного законодавства у сфері карантину тварин;

– у навчальному процесі – при підготовці навчальних посібників, підручників та навчально-методичних матеріалів, а також при викладанні навчальних дисциплін «Аграрне право», «Екологічне право», «Ветеринарне право», «Медичне право», «Фауністичне право».

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею, результати якої одержані авторкою самостійно. У статті «Поняття та юридичний зміст карантину тварин» здобувачкою особисто з'ясовано особливості об'єктного складу правового режиму карантину тварин як його системоутворювального чинника та з допомогою наукового керівника сформульовано висновки. У статті «Об'єктний склад правового режиму карантину тварин» здобувачкою розкрито поняття і зміст об'єкту карантину тварин для поглиблення і розвитку категорійно-понятійного апарату сфери карантинних відносин та з допомогою наукового керівника сформульовано висновки.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і висновки, що містяться в дисертаційній роботі, регулярно обговорювалися на засіданнях кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В.З. Янчука, а також вченої ради юридичного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України. Окремі результати були оприлюднені на науково-практичних конференціях: «Актуальні правові проблеми земельних, аграрних та екологічних відносин в умовах сучасної земельної реформи» (м. Харків, 22 травня 2020 р.); «Юридична наука України: історія, сучасність, майбутнє: міжнародна науково-практична конференція» (м. Харків, 6-7 листопада 2020 р.); «Аграрне, земельне, екологічне, трудове право та право соціального забезпечення: здобутки та перспективи розвитку в

Україні» (м. Київ, 12 березня 2021 р.); «До 60-річчя Закону «Про охорону природи Української РСР» (м. Київ, 09 квітня 2021 р.); «П'яте зібрання фахівців споріднених кафедр з проблем аграрного, земельного, екологічного, природоресурсного права та альтернативної енергетики» (м. Одеса, 10-13 червня 2021 р.); «Продовольча та екологічна безпека у воєнний і післявоєнний часи: правові виклики для України та світу» (м. Київ, 16 вересня 2022 р.).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження висвітлено у 10 наукових працях, з яких 4 статті у наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз даних, і 6 тезах доповідей на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 220 сторінок, з яких 169 сторінок основного тексту, список використаних джерел (338 найменувань) займає 36 сторінок.

РОЗДІЛ I. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВОГО РЕЖИМУ КАРАНТИНУ ТВАРИН

1.1. Поняття, ознаки і зміст карантину тварин

Методологічною основою будь-якого наукового дослідження є передусім належний понятійний апарат. Так, за висновком М.І. Панова, чим глибше і досконаліше розроблені (сформовані) правові поняття і категорії юридичної науки, тим досконаліше саме позитивне право як таке, тим точніше і якісніше воно здатне регулювати відповідні суспільні відносини. Ось чому проблема формування понять і категорій юридичної науки є найважливішим її завданням та власним призначенням. По суті, правова наука може бути визнана як така лише тоді, коли не тільки концептуально сформовані й обґрунтовані її теоретичні підвалини, а й розроблений категоріально-понятійний апарат цієї науки [1, с. 51].

Переважно застосовуються два напрями формування понятійно-категоріального апарату – це загально-теоретичні аспекти та прикладні аспекти, коли дослідник безпосередньо починає дослідження з розкриття складових понятійно-категоріального апарату за обраною тематикою. Перший напрям властивий доробкам у сфері загальної теорії права, тоді як інший – галузевим юридичним наукам [2]. Разом з тим існують наукові праці на рівні докторських дисертацій, які поєднують обидва вказані підходи [3]. Вивчення особливостей правового регулювання карантину тварин належить до царини галузевих юридичних наук, наслідком чого є обрання за основу цілепокладання формування відповідного понятійно-категоріального апарату.

Ґрунтоутворювальною категорією нашого дослідження є поняття карантину, яке разом з уточнюючим посиланням на тварин формують базисну юридичну конструкцію. При цьому визначення карантину є загальним, яке має спільні ознаки для людей, рослин і тварин, тоді як вказівка на тварин звужує

сферу його застосування. За дослідженням А. Полешко, за наявності полісемії (багатозначності) терміну саме словосполучення дозволяє «відсікти» значення, які не відповідають поняттю, про яке цього разу йдеться. У словосполученні й досягається необхідна точність та однозначність [4, с. 34]. Таким чином, у словосполученні «карантин тварин» відбувається уточнення первісного широкого значення карантину зі зміщенням його функціонального призначення у бік тварин.

Слово «карантин» (фр. *garante* – сорок) первісно означало «сорок (днів)», які звичайно тривала ізоляція людей під час захворювання [5, с. 386]. Пізніше воно трансформувалося у полісемічний термін зі значенням: 1) ізоляція інфекційних хворих, а також осіб, які з ними контактували; 2) санітарний пункт для перевірки людей, суден та товарів, які прибувають із місцевостей, де була поширена епідемія [6, с. 503–504]. Водночас з наведеного помітно, що карантин початково застосовувався тільки до масових інфекційних захворювань людей. Наразі ж первісний ареал застосування карантину розширився за рахунок тварин і рослин [7, с. 416], роблячи термін «карантин» родовим, а карантини людей, тварин і рослин – відповідно видовими поняттями. Як наслідок, поєднання у одному словосполученні різних термінів «карантин» і «тварини» вбачається важливим уточнювальним моментом словотворення і одночасно конкретизуючим обмеженням сфери застосування.

Звідси, для визначення карантину тварин доцільно застосувати логічний прийом визначення поняття через найближчий рід і видові відмінності, який зводиться до відшукування найближчого роду для поняття, що визначається, і характерних ознак, які є тільки у цього виду предметів і відсутні у всіх інших видів предметів, що входять до найближчого роду [8, с. 240–241]. Разом з тим у діючому законодавстві спостерігається порушення зазначеного логічного прийому, зокрема щодо карантину рослин. Так, у ст. 1 Закону України «Про карантин рослин» [9] розкривається зміст термінів «карантин» і «карантин рослин». При цьому карантин визначається утримання об'єктів регулювання

у визначених місцях для проведення їх моніторингу або подальшого інспектування, фітосанітарної експертизи та/або обробки. Однак, попри задекларований загальний рівень, надане визначення не несе родового навантаження, адже посилення на фітосанітарну експертизу одразу ж переводить його на видовий рівень карантину рослин. І, навпаки, надане у цій же статті визначення карантину рослин як системи заходів, спрямованих на запобігання занесенню та/або поширенню регульованих шкідливих організмів або забезпечення контролю за ними (локалізації), за своїм змістом має родовий характер, бо не містить жодної видової ознаки, адже це визначення досить легко накладається на будь-який з існуючих різновидів карантину. У наявності порушення логічних засад формування правничої термінології, коли розкриття видового поняття карантину рослин було здійснене через ознаки родового поняття карантину, тоді як карантину – через видові ознаки карантину рослин.

Щодо карантину тварин, то його визначення віднайшло відповідне закріплення у чинному законодавстві як особливого правового режиму, який застосовується в інфікованій та буферній зонах і в разі необхідності – у зоні спостереження з метою локалізації спалаху хвороби тварин і ліквідації такої хвороби згідно із законами, відповідними ветеринарно-санітарними заходами та нормативно-правовими актами (ст. 1 Закону України «Про ветеринарну медицину» [10]). Разом з тим у Положенні про функціональну підсистему захисту сільськогосподарських тварин і рослин єдиної державної системи запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру (п. 2) [11] карантин тварин розглядається як правовий режим діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, спрямований на локалізацію і ліквідацію спалахів небезпечних інфекційних захворювань тварин, що допускає встановлення передбачених законодавством тимчасових обмежень у здійсненні прав фізичних і юридичних осіб з покладанням на них додаткових обов'язків.

Розкриття карантину тварин через сферу застосування з розбивкою на зони (інфіковану, буферну і спостереження) та види діяльності (локалізація і ліквідація епізоотій) сприяє з'ясуванню сутності і змісту карантинної діяльності. Зі сказаного випливає висновок, що наведені визначення не дублюють одне одного, а відбивають різні аспекти карантину тварин: у першому випадку (визначеному Законом України «Про ветеринарну медицину») – функціональний (залежно від виду діяльності), а в іншому – інституційний (від терміну «інституція» – установа, заклад [7, с. 400]). В ідеалі визначення має охоплювати обидва аспекти, однак пріоритет має зміщуватися у бік саме функціонального аспекту, адже інституційний аспект несе похідне навантаження [12, с. 15].

У доктрині екологічного права існує пропозиція рахувати карантинний режим різновидом надзвичайної екологічної ситуації [13, с. 4], однак ця позиція В.В. Курзової не має задекларованого рівня новизни, адже зазначене твердження безпосередньо корелює з абз. 7 ч. 5 ст. 10 Закону України «Про зону надзвичайної екологічної ситуації» [14], який прямо пов'язує можливість встановлення карантину та здійснення інших обов'язкових санітарно-протиепідемічних заходів у випадку запровадження в межах зони надзвичайної екологічної ситуації правового режиму надзвичайного стану. Тому ця пропозиція не має належного пізнавального рівня, зважаючи на необхідність з'ясування сутнісних і змістовних особливостей як загального поняття карантину, так і карантину тварин зокрема.

Між тим, вищенаведені закріплені законодавчо визначення карантину тварин суміщаються у площині сприйняття його як правового режиму, проте різняться у визначенні характеру і змісту таких правових режимів. За своїм характером карантин тварин у Законі України «Про ветеринарну медицину» – це особливий правовий режим, тоді як у підзаконному акті, покликаному деталізувати, конкретизувати загальні положення закону, – це просто правовий режим. За змістом у першому випадку карантин тварин розкривається через сферу застосування, тоді як в іншому – через діяльність

суб'єктів державного управління і господарювання. Таке становище безумовно потребує відповідного з'ясування наведених проблемних питань, починаючи безпосередньо з поняття правового режиму, зміст якого досі не знайшов єдності у розумінні навіть у теорії права.

Так, автор спеціального монографічного дослідження правового режиму як категорії юридичної науки І.О. Соколова під правовим режимом пропонує розуміти засновану на загальних засадах (типах) регулювання сукупність взаємопов'язаних між собою правових засобів, які забезпечують стійке нормативне впорядкування певної сфери суспільних відносин, виражають ступінь жорсткості юридичного регулювання, сприятливості чи несприятливості для задоволення інтересів суб'єктів права, припустимий рівень їх активності [15, с. 35]. Безумовно наведене визначення, яке є наслідком ґрунтовного вивчення і узагальнення існуючих різноплосинних підходів до вироблення дефініції правового режиму, заслуговує на належне сприйняття. Разом з тим воно не позбавлене певних методологічних дефектів через надмірну узагальненість, що виникає при спробі охопити якомога більшу кількість особливостей, властивих кожній надскладній у науковому і практичному розумінні юридичній конструкції.

Насамперед, випускається з уваги ґрунтоутворювальне у лексичному розумінні етимологічне значення режиму як встановленого порядку і умов здійснення чогось [6, с. 791], що дає змогу визначити його у найзагальніших рисах як порядок регулювання. У свою чергу, О.В. Петришин уточнює, що це особливий порядок правового регулювання певної сфери суспільних відносин, який забезпечується шляхом специфічного поєднання та співвідношення його методів, способів і типів [16, с. 530]. Разом з тим у наведених визначеннях продовжується співставлення просто порядку і особливого порядку, що потребує відповідного лінгвістичного тлумачення. Так, у інтерпретаційній літературі сучасної української мови під особливим розуміється той, який чимось вирізняється з поміж інших [7, с. 685]. Але кожен правовий режим (втім як і порядок) відрізняється від інших, набуваючи таким чином рис

особливості. Зважаючи на це, слід уникати при визначенні певного суспільного явища як правового режиму наголосу на його особливості.

Наступним моментом, який потребує з'ясування, є наявність досить кардинальних відмінностей у змістовному наповненні обох вищенаведених визначень, коли у першому випадку карантин тварин розкривається через сферу застосування, тоді як в іншому – через діяльність суб'єктів державного управління і господарювання. Щодо наголосу на діяльності суб'єктів державного управління, то це цілком пояснюваний факт, виходячи з первісного значення режиму, запозиченого з лат. *regimen* (управління, командування, керівництво) [17, с. 46]. Ймовірно саме тому О.В. Петришин дійшов висновку, що поняття режиму засноване на одному із визначень особливостей управління як діяльності щодо впорядкування відповідних суспільних відносин, тобто режими є невід'ємною частиною системи управління [16, с. 531]. Таким чином, загострення уваги на управлінському аспекті карантину тварин набуває відповідного логічного пояснення, виходячи з етимологічної природи поняття «режим». Залучення до змістовного наповнення поняття карантину тварин інших суб'єктів, зокрема суб'єктів господарювання, також обґрунтоване з огляду на них як основну ланку власників тварин, які підлягають карантинному режиму.

Не вдаючись до подальшої дискусії щодо визначення поняття правового режиму (яка може тривати до безкінечності, виходячи з багатогранності цієї юридичної конструкції), з огляду на мету нашого дисертаційного дослідження, пріоритетного значення набувають саме прикладні аспекти з'ясування сутності особливого правового режиму і структури загального правового режиму з подальшим їх застосуванням для характеристики правового режиму карантину тварин.

Насамперед, слід вказати на застосування в чинному законодавстві поняття особливого правового режиму для позначення воєнного стану у ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [18] і надзвичайного стану – у ст. 1 Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану»

[19].

Разом з тим у сучасній науковій класифікації правових режимів відсутня класифікаційна рубрика особливого режиму [20, с. 1042–1046]. Натомість у юридичній літературі застосовується поняття спеціального правового режиму [15, с. 75; 16, с. 531], що потребує співставлення цих понять у контексті тотожності. Проведений аналіз визначень термінів «особливий» і «спеціальний» (який має іноземне походження) дає змогу дійти висновку про їх належність до одного синонімічного ряду [6, с. 852; 21, с. 400], що дає змогу їх ототожнення не тільки в аспекті буквального тлумачення, а і в юридичному розумінні [22, с. 580].

У загальнотеоретичній науковій літературі зміст спеціального правового режиму досить влучно розкрили О.А. Малько і А.П. Лиманська, зазначаючи, що у спеціального правового режиму є своя специфічна мета стабілізаційного або стимулюючого характеру. Стабілізаційні цілі призначені для утримання параметрів об'єкта в певних рамках, тим самим перешкоджаючи переходу об'єкта в область некерованих станів. Вони діють на обмежений період, в тому числі в надзвичайних і кризових ситуаціях, в умовах збройних конфліктів, масових заворушень, забезпечення функціонування об'єктів, що становлять підвищену суспільну небезпеку або мають важливе державне значення тощо. У таких умовах може виникнути загроза життю і здоров'ю людей, знищення матеріальних і духовних цінностей, дестабілізації руйнування соціальної системи. Тому потребується прийняття неординарних заходів реагування, не застосовуваних у звичайних ситуаціях. Ще однією особливістю цього специфічного засобу правового впливу – його локальність. Спеціальний правовий режим, як правило, досить чітко і конкретно окреслює певні сфери правової дійсності або об'єкти правового впливу. Це відбувається в силу економічних, політичних, інформаційних і правових умов. У межах цих областей суспільних відносин спеціальні правові режими можуть набувати адресний характер [23, с. 122–123]. Водночас автори, вказуючи на стабілізаційну або стимулюючу мету спеціального правового режиму,

випускають з поля зору іншу його важливу характеристику – обмежувальну, на яку звертають увагу інші дослідники [24, с. 10].

З цього боку комплексного значення набуває визначення спеціального правового режиму як особливого порядку правового регулювання певних суспільних відносин, що встановлюється щодо конкретного визначеного кола суб'єктів чи сфери їх діяльності і відрізняється від загального режиму або пільговою, або обмежувальною спрямованістю регулювання, обумовленою публічним інтересом, виявляючись у всіх елементах його механізму, зокрема через гарантії, пільги, форми державної підтримки, обмеження, заборони і додаткові підстави юридичної відповідальності [25, с. 12]. При цьому особливого значення набуває включення до складу елементів механізму спеціального правового режиму додаткових підстав юридичної відповідальності, що є завершальним штрихом до з'ясування комплексної природи зазначеного режиму.

Переходячи від загального змісту спеціального правового режиму до його конкретизації в межах карантину тварин з подальшим його визначенням, доцільно застосувати логічний прийом визначення поняття, тобто знайти межу, яка відокремлює предмети, охоплені цим поняттям, від усіх подібних з ними предметів. При цьому не треба перераховувати всі ознаки, а достатньо вказати лише на суттєві ознаки, виокремлені у цьому понятті [8, с. 240]. Таким чином, наступним тактичним завданням є виокремлення найсуттєвіших ознак карантину тварин.

Передусім, варто звернути увагу на існуючу спробу здійснення загальнотеоретичної ознакової характеристики правових режимів, результатом якої стало виокремлення їх загальних ознак: 1) встановлення, зміна, скасування, гарантування і забезпечення державою; 2) цільове спрямування на оптимальне регулювання суспільних відносин, подолання перешкод, що стоять на шляху задоволення суб'єктами (правовими засобами та способами) своїх інтересів, створення сприятливого режиму для правомірних дій та несприятливого – для протиправних діянь; 3) наявність

певного суб'єкта і об'єкта у вигляді суспільних відносин, на які цілеспрямовано впливає означений режим; 4) специфічний порядок регулювання становища учасників суспільних відносин, що виявляється в особливому поєднанні правових засобів, зокрема за рахунок комбінування різноманітних стимулів і обмежень, а також застосування комплексу загальних і спеціальних принципів і гарантій їх реалізації; 5) існування в матеріальній та процесуальній площинах [26, с. 12–14]. Серйозною проріхою у цій класифікації є визнання об'єктом правового режиму відповідних суспільних відносин, адже у цьому разі зникає будь-яка специфіка правового режиму порівняно з правовим регулюванням. Мабуть відчуваючи певну недосконалість своєї доказової позиції, автор вводить додаткову модифікацію об'єкта у вигляді предмета, розглядаючи останній як модель реального об'єкта (земельну ділянку, грошові кошти, час роботи, дисципліну праці тощо) [26, с. 13]. Але це також не відповідає дійсності, бо у загальному розумінні безпосереднім об'єктом правового режиму є його носій, тобто певна територія, особа, річ тощо.

Отже, наступним кроком є виокремлення специфічних ознак карантину тварин, які відбивали б його особливість порівняно із загальними ознаками правового режиму. Насамперед, слід звернути увагу на характер карантинних заходів, які мають чітко стабілізаційне спрямування через направленість на відновлення первісного становища, яке існувало до виявлення небезпечного карантинного захворювання. При цьому всі карантинні заходи є суто обмежувальними через превалювання необхідних правил поведінки учасників карантинних відносин, передусім власників (утримувачів) тварин відповідних видів, на фоні жорсткого державного контролю за дотриманням цих правил. Стимулюючі способи правового регулювання відходять на задній план, не маючи жодного реального прояву. Стимулюючий вплив карантину тварин проявляється виключно умовно і опосередковано з огляду на подальшу нормалізацію становища. У підсумку маємо стабілізаційний, обмежувальний характер карантину тварин.

Наступною ознакою є тимчасовість, тобто обмежений період дії карантинних заходів, тривалість яких залежить від характеру загрози. Так, профілактичний карантин вводиться за наявності потенційної загрози епізоотій і припиняється у разі її уникнення. Безпосередньо жорсткий карантин тварин запроваджується у разі виявлення пошесних хвороб і закінчується з повною ліквідацією останніх. Це характерна ознака карантинного режиму, на відміну від інших правових режимів, наприклад, виборчого режиму, режиму оподаткування тощо, які змінюються, але ніколи не припиняються.

Ще однією суттєвою ознакою є підстава запровадження, якою є виключно існування прямої підтвердженої загрози виникнення епізоотій або епідемій (у разі захворювання тварин зоонозами). Карантин тварин не може встановлюватися довільно без видимих підстав. Єдиною легальною підставою запровадження карантину тварин згідно ст. 43 Закону України «Про ветеринарну медицину» є підтвердження особливо небезпечної хвороби, занесеної до списку Міжнародного епізоотичного бюро (МЄБ).

З цією ознакою пов'язана наступна, яка ідентифікує мету встановлення карантину тварин, якою є локалізація і ліквідація епізоотій. Проявляється це в застосуванні системи ветеринарно-санітарних заходів, спрямованих на усунення епізоотичної загрози через обмеження поширення пошесних хвороб і остаточне припинення будь-яких їх проявів аж до встановлення стану епізоотичного благополуччя. Критерії ліквідації спалаху особливо небезпечної хвороби детально прописані у ст. 46 Закону України «Про ветеринарну медицину».

Нарешті, останньою суттєвою ознакою карантину тварин є його локальність і адресність дії. Локальність проявляється у обмеженості дії певною територією, яка конкретизується адресною прив'язкою до кордонів карантинної зони, що включає інфіковану і буферну зони, а також може включати зону спостереження.

На основі вищевикладеного можна виокремити основні ознаки

карантину тварин як особливого (спеціального) правового режиму: 1) стабілізаційний, обмежувальний характер; 2) обмежений період дії; 3) запровадження в умовах існування прямої підтвердженої загрози виникнення епізоотій або епідемій (у разі захворювання тварин зоонозами, що становлять епідемічну загрозу населенню); 4) спрямування на локалізацію і ліквідацію епізоотій (мета карантину); 5) локальність і адресність дії [27, с. 254].

Співставлення наведених суттєвих ознак з нормативно закріпленими визначеннями карантину тварин показує, що останніми охоплюються далеко не всі ознаки. Так, вищезгадане визначення карантину тварин, надане статтею 1 Закону України «Про ветеринарну медицину», зачіпає лише мету його запровадження і локальність. При цьому зовсім не охопленими залишаються ознаки, що відбивають стабілізаційний, обмежувальний характер карантину тварин, а також тимчасовість його дії.

У свою чергу, у п. 64 ст. 1 нещодавно прийнятого Закону України «Про ветеринарну медицину» [28], який вводиться в дію через один рік з дня припинення або скасування воєнного стану (але, тим не менш, на який слід зважати вже), карантин тварин розглядається як особливий правовий режим, що запроваджується в неблагополучному пункті, зоні захисту, а у разі необхідності – у зоні спостереження та буферній зоні, та передбачає застосування карантинних заходів (карантинних обмежень) з метою локалізації спалаху хвороби тварин що підлягає повідомленню, її ліквідації та недопущення поширення відповідно до законодавства. У цьому визначенні аналогічно «задіяними» є також лише ознаки мети введення карантину і його локальності та адресності.

Таким чином, оптимальним вбачається інтегроване визначення, яке об'єднує усі суттєві спеціальні ознаки, внаслідок чого карантин тварин доцільно розуміти як особливий (спеціальний) правовий режим, який має стабілізаційний, обмежувальний характер, тимчасовий період дії, запроваджується в умовах існування прямої підтвердженої загрози

виникнення епізоотій або епідемій (у разі захворювання тварин зоонозами), спрямовується на локалізацію і ліквідацію епізоотій, а також відрізняється локальністю та адресністю дії.

Після розкриття спеціальних ознак і надання інтегрованого за цими ознаками визначення карантину тварин як особливого правового режиму, наступним кроком є встановлення структури останнього з подальшим розкриттям особливостей кожного зі структурних елементів. Водночас при визначенні внутрішньої будови правового режиму карантину тварин слід зважати на певні опорні особливості, першою з яких є те, що змістовий аспект правового режиму визначається характером його юридичної бази [29, с. 44]. Дійсно, саме в законодавстві через превалювання одного зі способів правового регулювання (заборон, дозволів чи позитивних зобов'язувань) вимальовується характер спеціальних правових режимів. Іншим важливим моментом є вказівка щодо набору складових правових режимів, який може бути різним [16, с. 533]. З цим також не можна не погодитись, але цей висновок стосується кожного конкретного ситуаційного прояву певного правового режиму. Перед нами стоїть значно складніше завдання виокремлення узагальненої структури спеціального правового режиму як юридичного явища, яка є методологічною основою для подальшого її уточнення залежно від особливостей конкретного правового режиму.

Комплексно підійшов до розкриття загальної структури соціального режиму (різновидом якого є правовий режим) В.Б. Ісаков, який першим елементом соціального режиму визначив носій режиму, тобто об'єкт, яким можуть бути різні соціальні одиниці-суб'єкти права, соціальні інститути, соціальні процеси, предмети, території, саме законодавство та інше. Завдання соціального режиму полягає саме в тому, щоб забезпечити оптимальне функціонування об'єкта-носія режиму в системі суспільних відносин. Другим елементом є середовище, в якому існує об'єкт-носій режиму і щодо якого він встановлюється, оскільки соціальний режим залежить в рівній мірі і від внутрішніх властивостей носія, і від обстановки, в якій він функціонує. При

цьому об'єкт може бути включений в кілька систем відносин, в кожній з яких у нього складається свій режим. Третім, найскладнішим для характеристики, елементом режиму є сенс. Однак в сенсі режиму можна виділити дві групи параметрів: перша – характеризує передумови функціонування, тобто ті умови, які створюють середовище для носія режиму; друга – відображає ступінь вимог до носія режиму, ступінь його активності, рівень відповідальності за здійснення своїх функцій [30, с. 259]. У наявності три узагальнені структурні елементи правового режиму: об'єкт-носій режиму; середовище, в якому існує об'єкт-носій режиму; сенс режиму, який диференціюється на умови, які створюють середовище для носія режиму, і ступінь вимог до носія режиму. Одразу слід вказати на відсутність у структурі такого важливого самостійного елемента, як суб'єкт правового режиму, якого автор чомусь розглядає як різновид носія режиму.

Разом з тим варто пам'ятати, що це перша спроба структуризації правового режиму, виходячи з найзагальнішого рівня його розуміння, здійснена понад тридцять років тому, яка заклала підвалини для подальшого розвитку цього перспективного напрямку юридичної науки. Наразі можна вказати на значно відповідніші сучасні наукові доробки, згідно яких структура правового режиму включає такі елементи, як носій режиму, режимні правові засоби, режимні правила, правові статуси суб'єктів режимного регулювання, система організаційно-юридичних гарантій. Носієм режиму є певні території, правові утворення та інститути (режим законодавства, режим галузі), організації (режим атомної електростанції, військового об'єкта, виправно-трудової установи), соціальні і природно-техногенні процеси (режими праці і відпочинку, надзвичайної ситуації), предмети матеріального світу (режими майна, природних ресурсів, документів), адміністративна діяльність (режим секретності, митні режими). Режимними правовими засобами є нормативні приписи, акти реалізації прав і обов'язків суб'єктів, правозастосовні акти, заходи заохочення і примусу, юридичні санкції, методи і прийоми адміністративної діяльності. У свою чергу, режимні правила являють собою

особливе поєднання правових засобів, що створюють нормативну модель поведінки і регламентують порядок користування суб'єктивними правами, повноваженнями, обов'язками, обмеженнями. Суб'єктами, або учасниками, правових режимів є фізичні та юридичні особи, пов'язані з носієм режиму (проживають на режимній території, працюють з режимними документами або на режимному об'єкті) і зобов'язані дотримуватися встановлених правил. Спеціальним суб'єктом виступають державні і муніципальні органи та їх посадові особи, які забезпечують дотримання встановлених правил. До системи організаційно-юридичних гарантій можуть входити сукупність юридичних санкцій за порушення вимог режиму, інші міри захисту тощо [31, с. 24–25].

Разом з тим санкції є невід'ємною атрибутивною складовою юридичної відповідальності, що висуває необхідність з'ясування співвідношення між юридичними гарантіями, заходами захисту та юридичною відповідальністю. Не вдаючись до тривалої теоретичної дискусії, слід пристати до результатів спеціального загальнотеоретичного дослідження А.В. Лошкарьова, який оцінюючи співвідношення зазначених правових явищ, дійшов висновку, що всі заходи захисту є правові гарантії, втім як і заходи юридичної відповідальності, оскільки, не зважаючи на відмінності в наслідках застосування, їх функціональне призначення співпадає із заходами захисту [32, с. 21]. Побічним підтвердженням цьому є надане у енциклопедичній літературі визначення юридичної відповідальності як передбачені санкціями норм права й гарантовані заходами державного примусу несприятливі наслідки для правопорушника [33, с. 854]. Виходячи з наведеного різнорівневого ототожнення зазначених суміжних правових понять, правових гарантій із заходами захисту юридичною відповідальністю доцільно звести правові гарантії, як елемент правового режиму, до юридичної відповідальності за порушення режимних правил. Особливого значення такий крок набуває у прикладних галузевих юридичних дослідженнях, де, на відміну від загальнотеоретичних розвідок, перевагу мають якнайбільш конкретизовані

усталені юридичні конструкції та явища. Це позбавляє дослідника необхідності ув'язуватись у часто безплідну наукову дискусію, адже перед галузевими дослідженнями стоять зовсім інші завдання.

Додатковим підтвердженням цього висновку є усталений поділ гарантій права на нормативно-правові та організаційно-правові, причому дія правових гарантій спрямована передусім на забезпечення конституційного ладу, верховенства права, конституції і закону, утвердження правопорядку, охорону прав і свобод людини і громадянина, здійснення прямого народовладдя, державної влади і місцевого самоврядування. При цьому визначальним є те, що систему нормативно-правових гарантій становлять саме юридична відповідальність та юридичні обов'язки, тоді як систему організаційних гарантій складають Український народ, Українська держава, органи державної влади [34, с. 555], тобто суб'єкти забезпечення виконання гарантій, які локалізуються в суб'єктній складовій правового режиму. Щодо юридичних обов'язків, то слід вказати, що в правничому аспекті їх виконання також гарантується і забезпечується виключно засобами юридичної відповідальності, що фактично виокремлює юридичну відповідальність як єдину достеменну нормативно-правову гарантію. З цього боку одержує зайве підтвердження позиція А.М. Луначенка щодо розгляду юридичної відповідальності як елемента правового режиму, втілене в монографічному дослідженні правового режиму земель сільськогосподарського призначення [35, с. 46, 134].

Слід також зауважити, що у наукових дослідженнях виокремлюють два аспекти гарантій: гарантії прав, свобод людини і громадянина і гарантії законності [36, с. 8]. Виходячи з енциклопедичного визначення гарантій прав, свобод людини і громадянина [37, с. 555] та гарантій законності [38, с. 553], у правовому режимі карантину тварин реалізуються обидва різновиди зазначених гарантій, зокрема у частині відновлення порушених прав власників вилучених тварин і вимог дотримання законності у ході запровадження і реалізації карантинного режиму.

Потребують уточнення й інші складові загального визначення правового режиму у контексті карантину тварин. Так, ідентифікації носія кожного карантинного режиму з певною територією явно недостатньо для з'ясування питання щодо об'єктного спрямування такого режиму. Територію формують зони (інфікована, буферна і спостереження). Але на такій території існує практично безліч різновидів тварин, що безсумнівно потребує їх конкретизації залежно від особливостей захворювання, що спричинює запровадження певного карантинного режиму із поширенням відповідних карантинних правовідносин, у яких об'єкт взагалі є утворювальним началом, адже апріорі не існує жодного безоб'єктного правовідношення.

Взагалі роль об'єктів у суспільному бутті неможливо переоцінити. З філософсько-доктринального погляду об'єкт – це предмет теоретичної та практичної діяльності суб'єкта [39, с. 438], без якого унеможлиблюється будь-яка людська діяльність. По суті, це основа всякої цілепокладальної діяльності, тобто те, на що спрямовуються фізичні й ментальні зусилля суб'єкта у процесі його життєдіяльності. Щодо правової сфери, то за переконанням В.М. Єрмоленка, об'єкт у складі правовідносин утворює внутрішні функціональні зв'язки, які забезпечують усталеність правовідносин як окремої системи [40, с. 15]. При цьому слід пристати до думки зазначеного дослідника щодо тотожності об'єктів права і правовідносин [41, с. 313]. Сьогодні ця позиція одержала подальше підтвердження у цивільно-правових дослідженнях [42, с. 71].

Варто навести також ще один висновок, що у правовідносинах, що складаються щодо будь-якого предмета матеріального світу, правовий режим цього предмета слід визнати загальним об'єктом для певної групи правовідносин, а певне поєднання юридичних засобів цього режиму становить правовий режим юридично значимої процедури, яка може здійснюватися щодо даного предмета. Зазначені правові режими співвідносяться як загальне та особливе [43, с. 10]. Між тим, у наведеному твердженні спостерігається ціла низка суперечностей. Насамперед, концентрується увага на правовідносинах,

що складаються щодо будь-якого предмета матеріального світу. Тим самим визнається, що об'єктом правовідносин є предмети матеріального світу, тобто передусім речі. Звідси, правовий режим такого предмета не може бути жодним об'єктом правовідносин априорі. Цілком логічно створення певного правового режиму ототожнити з предметом правового регулювання, зокрема з його механізмом. Підтвердження цьому знаходимо у творчій спадщині С.С. Алексєєва, який розглядав правові режими як особливі комплекси юридичних засобів, за допомогою яких реалізується дія механізму правового регулювання [44, с. 372]. Отже, правовий режим є засобом забезпечення реалізації механізму правового регулювання, але жодним чином не об'єктом будь-яких правовідносин, причому ні загальним, ні спеціальним.

Об'єкт карантину тварин має свої особливості порівняно з санітарно-епідеміологічним карантинном, встановлюваним щодо епідемічних захворювань людей, хоча за логікою мав би співпадати. Санітарно-епідеміологічним об'єктом є збудники епідемічного захворювання, носієм якого є людина. У той же час щодо карантину тварин спостерігається не зовсім гуманне зміщення об'єкту в бік тварин як носіїв захворювання. Відбувається знищення не безпосередніх збудників епізоотій, а реально та потенційно хворих тварин, які й є реальними об'єктами карантину.

Таким чином, вузловими елементами структури правового режиму є об'єкт-носій режиму, правові статуси суб'єктів режимного регулювання, система правових гарантій у формі юридичної відповідальності за порушення режимних правил, а також режимні правові засоби і режимні правила, які виступають одночасно нормативною основою і своєрідною з'єднувальною субстанцією для зазначених трьох головних елементів. Узагальнений виклад змістовних характеристик кожного з елементів здійснено нами для уточнення власного бачення їх специфіки у контексті обраної дисертаційної теми, у зв'язку з чим зазначені структурні елементи слід покласти у основу подальшого розкриття правових особливостей карантину тварин як правового режиму.

1.2 Історико-правове підґрунтя формування сучасного правового режиму карантину тварин

Епізоотії супроводжували всю історію розвитку людства. Найдавнішим свідченням цьому є біблейські тексти П'ятикнижжя Мойсеєвого, у якому йдеться про масові поширення морової язви на всю худобу (Вихід 9:3). Водночас там же міститься і загальний алгоритм запобігання епізоотіям. Виходячи з глибокого символізму біблійних положень, заповідь робити огорожу біля покрівлі даху зведеного будинку (Повторення Закону 22:8) слід сприймати не інакше як необхідність позбуватися всіх потенційно небезпечних факторів ризику з житла і території приватної власності та громадського використання. Одним з таких ризиків безумовно є масові заразні захворювання свійських тварин, що зумовлює голодування населення. Частковим проявом уникнення зазначеної ситуації можна вважати проведення профілактичних заходів уникнення масових захворювань тварин. Аналогічний алгоритм дій, до речі, закладено в чинний Закон України «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру» [45].

У Біблії міститься також прообраз перших карантинних заходів для людей, коли хворий на заразну хворобу мав ізолюватися на 7 днів одноразово або повторно (Левіт 13: 4, 5, 21, 26, 31, 50). А у разі прокази хворий мав взагалі жити окремо поза поселенням людей аж до одужання (Левіт 13: 46). Звичайно, сьогодні умови карантину, включаючи його терміни, інші. Наведені витяги з біблійних положень наводяться для ілюстрації тогочасного правового механізму уникнення масових заразних людських хвороб, який застосовувався з прадавніх часів. Разом з тим у Біблії відсутнє посилання на застосування подібних заходів до тварин.

Щодо наведених біблейських екскурсів звичайно слід погодитись із висновком В.М. Єрмоленка, що навіть не зважаючи на зовнішню і змістовну

схожість деяких із наведених заповідей з нормами сучасного законодавства, не йдеться про автентичну рецепцію релігійних норм до масиву чинного законодавства. Зв'язок між релігійними та правовими нормами проявляється через формування загальної правової культури та правосвідомості, які й виступають глибинними неформальними джерелами права [46, с. 41]. Саме таким чином простежується глибинний джерельний зв'язок між релігійними пам'ятками та сучасним законодавством.

Переходячи від прадавніх історичних екскурсів до історико-правових аспектів виникнення і розвитку механізму законодавчого регулювання відносин у сфері карантину тварин на території сучасної України, слід вказати на відсутність у історико-правовій літературі єдності думок щодо періодизації держави і права на території України. Наприклад, у академічному курсі «Історія держави і права України» виокремлюється 25 періодів державотворення [47, с. 7–9]. Така занадто подрібнена деталізація можливо й має значення у історико-правових дослідженнях, але вбачається надмірною при вивченні ретроспективних аспектів окремих галузей права. З цього боку значно прийнятнішою є періодизація, яка охоплює п'ять періодів вітчизняної державності: 1) ранньофеодальний (VI–XV ст.); 2) доби козацтва і входження до складу Російської імперії (XVI–XIX ст.); 3) багатодержавності (1917–1921 рр.); 4) перебування у складі СРСР (1921–1990 рр.); 5) незалежності (1990 р. – т.ч.) [48, с. 5–10]. Саме цю періодизацію доцільно покласти у основу нашого історико-правового дослідження процесів виникнення, формування і розвитку правових режимів карантину тварин.

Для повноти картини слід також вказати на існуючу спробу періодизації становлення державного управління у галузі ветеринарної медицини. Запропоновано виокремлювати чотири основні етапи становлення державного управління у сфері ветеринарії: період Київської Русі, період Царства Московського та Російської імперії, радянський період і період незалежності [49, с. 382]. У цілому наведена періодизація зовні виглядає досить прийнятною за винятком декількох зауважень. Насамперед, випущено з уваги литовсько-

польський період української держави та зародження козацтва (друга половина XIV – перша половина XVII ст.) [50, с. 97], а також козацько-гетьманської держави (1648 – кінець XVIII ст.) [50, с. 139]. Цей досить значний проміжок часу темпорально не суміщається з періодом Київської Русі, та значно передує входженню до Російської імперії. Не можна також обійти увагою ототожнення історичних етапів і періодів, коли автор, визначаючи чотири основні етапи становлення державного управління у сфері ветеринарії, замість етапів виокремлює відповідні періоди. По-перше, нелогічно застосовувати для позначення одного явища два різні поняття, внаслідок чого не зрозумілою є мета дослідження – етапізація чи періодизація. По-друге, питання співвідношення періодів і етапів підіймалося ще в радянській історико-правовій науці. Так, пропонувалося розглядати період як відрізок часу, протягом якого держава зазнає тих або інших змін загалом, а етап – як такий період розвитку держави, за який відбуваються не просто зміни, а якісні зміни державного життя загалом чи окремих його елементів [51, с. 74]. Іншими словами, зазначені поняття не співпадають ні змістовно, ні за обсягом охоплення часових проміжків. Певний етап розвитку державно-правових явищ може бути як складовою відповідного періоду, так і займати проміжок часу між періодами, будучи спільним для них.

Враховуючи вищенаведене, дослідження історико-правових аспектів становлення і розвитку карантину тварин доцільно здійснювати, виходячи з періодів: 1) Київської Русі (X–XV ст.); 2) доби козацтва і входження до складу Російської імперії (XVI–XIX ст.); 3) багатодержавності (1917–1921 рр.); 4) радянської держави (1921–1990 рр.); 5) незалежності (1990 р. – т.ч.)

Вивчення текстів нормативних регуляторів феодального періоду, серед яких Руська правда (розширена редакція) [52], Перший литовський статут [53], а також доби козацтва (Права, за якими судиться малоросійський народ 1743 р.) [54] засвідчує відсутність в них жодних положень щодо запобігання та усунення епізоотій. Тому навряд чи можна вважати вагомим зроблений з боку науки державного управління висновок, що організована державна

ветеринарна служба починається з Київської Русі. Підставою для цього, за переконанням автора, є юридичне узаконення у «Руській правді» і «Правді Ярославичей» ветеринарних фахових спеціальностей – князівських конюхів, пастухів та вівчарів [49, с. 382]. По-перше, будь-яка організація державного управління передбачає наявність відповідної управлінської структури у певній сфері суспільних відносин, у нашому випадку – ветеринарної медицини, якої в той час просто не існувало. По-друге, лікування худоби не було предметом безпосередньої професійної діяльності князівських конюхів, пастухів та вівчарів, до прямих функцій яких входило випасання та догляд худоби. У спеціальній літературі вказується, що лише у XVIII-XIX ст. в Російській імперії з'явилися так звані «коновали», під якими офіційно розуміли представників ветеринарного персоналу, які закінчили спеціальні навчальні заклади і перебували на державній службі [55, с. 91].

Тому просте згадування зазначених професій у Руській правді жодним чином не свідчить про наявність розгалуженої державної ветеринарної служби, функції якої до того ж мали виходити за межі княжого двору, поширюючись на всю територію держави. Підтвердження цього відсутнє у згадуваних джерелах. У підсумку в науковому ракурсі подібні умовиводи набувають вигляду штучно сформованих підстав-доказів, позбавлених реального підґрунтя [56, с. 273].

Наступним у вищенаведеній періодизації є час перебування більшої частини території сучасної України у складі Російської імперії, з огляду на те, що до складу Російської імперії входило 80% території сучасної України та Австро-Угорської – 20% [57]. Передусім слід зазначити, що вперше карантин був введений у 14 ст. в Італії [58, с. 392] і стосувався він виключно епідемічних захворювань. Застосування поняття карантину безпосередньо до епізоотій з'явилося значно пізніше. Звідси цілком логічним є початкове застосування лексичної конструкції заходів боротьби з епізоотіями, перші законодавчі акти про які з'явилися у Росії в 16–18 ст. [59, с. 5]. Стосувалися вони переважно профілактичних ветеринарно-санітарних заходів запобігання епізоотіям. У

спеціальних дослідженнях наводяться підрахунки кількості нормативних актів у зазначеній сфері, виданих у Російській імперії протягом 17–18 ст. Так, у останні роки 17 ст. було видано біля півсотні Указів з ветеринарно-санітарних питань [59, с. 25]. А за період 1713–1800 рр. було видано 86 указів щодо попередження заразних хвороб сільськогосподарських тварин і боротьби (припинення) з епізоотіями та по ветеринарно-санітарній справі [60].

З боку запровадження безпосередньо системи карантинних заходів безумовний інтерес становить один з перших історичних документів в області профілактики і боротьби проти чуми ВРХ, яким є Указ Урядового сенату «Про заходи перестороги від падежу худоби» від 28 липня 1730 р. У ньому пропонувалося в неблагополучному пункті проводити певні заходи: 1) накладати на такі пункти карантин; 2) оголошувати про це адміністративним органам і населенню; 3) виставляти вартові пости на дорогах, що ведуть у цей пункт; 4) негайно закопувати трупи разом зі шкірою в землю; 5) ізолювати і лікувати хворих тварин; 6) проводити дезінфекцію приміщень. Також заборонявся в'їзд і виїзд з цих пунктів на конях і волах, торгівля тощо [61, с. 94; 49, с. 28]. Уважне вивчення наведених заходів свідчить, що ці вказівки актуальні і для сьогодення, виступаючи основою для алгоритму карантинних заходів, закріплених у сучасному ветеринарно-санітарному законодавстві.

До 30-х років XIX ст. медичні і ветеринарні лікарі в боротьбі з епізоотіями керувалися урядовою постановою «Збори узаконень по поліцейській частині ...» (1817), настановами «Короткі зауваження про чуму рогатої худоби» і «Про сибірку і способах її лікування» (1830), які в 1832 р. були включені до Зводу законів Російської імперії та Статуту медичної поліції [62, с. 55–56].

У Зводі законів Російської імперії медичний статут містився в томі XIII [63]. Розділ 5 Статуту медичної поліції (статті 1090–1165) мав назву «Про ветеринарно-поліцейські заходи з попередження і припинення заразних і пошесних хвороб тварин і по знешкодженню сирих тваринних продуктів».

Знаковим є факт, що до тварин застосовувався термін не «карантин», а лексична конструкція «ветеринарно-санітарні заходи з попередження і припинення заразних і пошесних хвороб». Проте аналіз змісту положень цього розділу свідчить про його безпосередньо карантинну природу в сучасному її розумінні. Так, у статті 1127 містився перелік заразних хвороб худоби, у разі захворювання якими всі вони незалежно від призначення підлягали обов'язковому забою. Відповідно до ст. 1139 у місцевостях, визнаних неблагополучними, запроваджувалися такі заходи: 1) не дозволялося приводити з інших місць тварин, сприйнятливих до хвороби, що з'явилася, а також проїзд на таких тваринах і їх прогон; 2) заборонявся на певний строк забій тварин на м'ясо та для інших цілей без попереднього огляду їх ветеринарним лікарем, а також вивезення без влади сирих тваринних продуктів, сіна, соломи та інших об'ємних кормів. Щодо строків, то згідно ст. 1143 строки очищення тварин, підозрюваних у зараженні встановлювалися Міністром внутрішніх справ на підставі заключень Ветеринарного комітету, причому щодо строків очищення тварин, які ввозяться із-за кордону, або вивозяться за кордон приймаються до відома умови існуючих з іноземними державами договорів. У свою чергу, статтями 1166–1175 встановлювався порядок винагородження власників за забитих тварин і знищені предмети. У наявності окремі заходи карантину тварин, причому не тільки внутрідержавного, а й у частині зовнішньої торгівлі. Такий правовий режим карантину тварин (з незначними змінами) проіснував аж до 1917 року.

Наступним є період багатодержавності, у якому поряд з постійною зміною національних політичних режимів (Центральної Ради, гетьманату П. Скоропадського, УНР) функціонував уряд радянської влади. Проведені спеціальні дослідження періоду української революції (1917–1921 рр.) свідчить про відсутність нормативних актів не тільки у сфері карантинних заходів, а й ветеринарної справи в цілому. Цей період характеризується сплеском громадської активності ветеринарної спільноти та індивідуальними актами правозастосування. Першу частину формують громадські акти

створення Українського товариства ветеринарних лікарів (жовтень 1917 р.), скликання I Всеукраїнського ветеринарного з'їзду (30 листопада – 4 грудня 1917 р.) у період Української Центральної Ради та Всеукраїнської ветеринарної наради (30 червня – 5 липня 1918 р.) за часів Гетьманату П.П. Скоропадського, рішення яких мали індикативний характер. Щодо правових актів, то до них варто віднести закон «Про передачу ветеринарної справи з Міністерства внутрішніх справ до Міністерства земельних справ» від 30 вересня 1918 р. та спрямування на боротьбу з чумою рогатої худоби 7 млн гривень згідно постанови уряду від 19 лютого 1919 р. [64, с. 15–17]. Вказані правові акти Гетьманату за своїм змістом є індивідуальними актами правозастосування навіть попри присвоєння одному з них назви закону.

З цього погляду невідповідним є також висновок С.К. Рудика, який стверджує, що вищезгадані I Всеукраїнський ветеринарний з'їзд і Всеукраїнська ветеринарна нарада ухвалили низку законодавчих рішень, необхідних для України [65, с. 101], адже громадські форуми позбавлені жодних законодавчих функцій, які є прерогативою вищих органів державної влади. У кінцевому підсумку слід констатувати відсутність належної уваги національних урядів до проблеми боротьби з епізоотіями. Попри значну суспільну значимість питання епізоотій українські уряди (УЦР, Гетьманату П. Скоропадського, Директорії УНР) розв'язували більш насущні проблеми утримання влади та вирішення земельного питання, від якого залежала підтримка селянства. Закономірним наслідком є відсутність жодних зародків системності нормативно-правового регулювання ветеринарних відносин у сфері карантинних заходів.

Натомість фактично з перших днів встановлення на території України радянської влади регулюванню ветеринарної справи у частині боротьби із масовими заразними захворюваннями тварин приділялась певна увага. При цьому безпосередньо питанням запобігання епізоотій було присвячено лише кілька правових актів, першим з яких варто назвати постанову Народного комісаріату земельних справ «Про заснування Українського Протичумного

комітету» від 27 квітня 1919 р. [66], головним завданням якого було визначено організацію охоронно-карантинної лінії, постійний нагляд за нею, визначення пунктів пропуску рогатої худоби і сирих тваринних продуктів через охоронно-карантинну лінію, об'єднання діяльності всього ветеринарного персоналу в районах вражених або загрожуваних чумою, а також організація культурно-просвітницької діяльності з метою ознайомлення населення з сутністю чуми рогатої худоби і протичумними заходами. Далі слід назвати постанову РНК УСРР «Про заходи забезпечення ветеринарної організації засобами боротьби із заразними хворобами домашніх тварин» від 7 червня 1921 р. [67], якою запропоновано Наркомздраву, як єдиному розподільнику медсанмайна та дезінфекційних засобів в Україні, задовольняти ветеринарні потреби нарівні з відділами охорони здоров'я. Становить відповідний інтерес також постанова РНК УСРР «Про боротьбу з сапом» від 5 травня 1921 р. [68], у якій підіймалися питання відшкодування втрат від загибелі хворих на сап коней, покриття затрат на організацію протисапних заходів, а також проведення агітаційної та культурно-просвітницької роботи з населенням на місцях.

Решта правових актів перших років становлення радянської влади (1919–1922 рр.) присвячена організаційним питанням профілактики епізоотій, серед яких варто назвати урядові постанови: Про прискорений випуск студентів сільськогосподарських та ветеринарних, факультетів або відділів (постанова) від 6 липня 1920 р. [69], Про заборону реквізицій майна і помешкань, що належать установам, які працюють по чумі рогатої худоби від 11 січня 1921 р. [70], Про заходи щодо забезпечення матеріалами для щеплення, необхідними для боротьби із заразними хворобами від 11 січня 1921 р. [71], Про об'єднання управління ветеринарної частини Республіки від 11 січня 1921 р. [72].

З 1 грудня 1923 р. на території УСРР набув чинності Ветеринарний статут РСФРР. Попри те, що у ст. 2 постанови ВЦВК РСФРР, якою запроваджувався Ветеринарний статут [73], прямо вказувалося на поширення його дії на територію РСФРР, надання йому чинності на території України

мало законодавчі підстави. По-перше, резолюцією I з'їзду Рад України про самовизначення України від 12 грудня 1917 р. було визнано Українську республіку федеративною частиною Російської республіки [74, с. 111–112]. По-друге, іншою резолюцією про організацію влади в Україні було поширено на територію Української республіки всі декрети і розпорядження уряду Російської федерації [75, с. 112].

У межах теми дослідження доцільно зупинитися на окремих положеннях, що стосувалися конкретно карантину тварин. Насамперед, це статті 7–8 Ветеринарного статуту, які встановлювали для тварин, імпортованих з країн, де відсутній або слабо розвинений ветеринарно-санітарний контроль, режим пропуску на територію держави лише після дотримання встановленого на кордоні карантинного нагляду. Цим, по суті запроваджувався режим зовнішньоторгівельних карантинних заходів.

У п. 6 ст. 14 Ветеринарного статуту було вперше розкрито поняття карантину як ізоляції тварин із застосуванням до них ветеринарного нагляду, під час перебування під яким тварин належить тримати у відокремлених помешканнях або місцях із заборною: виводити їх на спільні пасовища і водопої та взагалі за межі цих приміщень і місць, доступу до них інших тварин і сторонніх осіб, забивання їх на м'ясо та з іншою метою без попереднього огляду й дозволу належного ветеринарного лікаря. Варто вказати на збереження актуальності наведеного визначення для сьогодення.

Далі в пунктах 7–28 ст. 14 чітко викладено комплекс карантинних заходів, застосовуваних до тварин і місцевостей, де виявлено пошесні захворювання. Глава 3 розділу II частини другої Ветеринарного статуту «Особливі заходи при окремих заразних хворобах» (статті 15–54) корелювала конкретні карантинні заходи з різними видами заразних хвороб. Нарешті, у статтях 95–105 закріплювався механізм відшкодування шкоди власникам забитих або загиблих від щеплення хворих тварин.

Наступним важливим кроком формування українського карантинного законодавства є прийняття Ветеринарного кодексу УСРР 1925 р. [76]. На жаль,

не зважаючи на зовнішню самостійність прийнятого рішення, слід констатувати практично абсолютну змістовну збіжність положень цього кодексу та його попередника (Ветеринарного статуту) у частині карантинних заходів боротьби з епізоотіями. Та й у цілому між ними було дуже мало відмінностей. За дослідженням І.Б. Усенка, відрізнявся український кодекс лише відсутністю розділу про відповідальність за порушення норм ветеринарного законодавства (аналогічні норми містилися у Кримінальному кодексі УСРР), зміною назв ветеринарних органів і окремих категорій ветеринарного персоналу (зокрема, замість ветеринарних фельдшерів, які були в РСФРР, в УСРР запроваджувався інститут помічників ветеринарного лікаря). У кодексі також спеціально закріплювалися у двох статтях права Наркомзему УСРР у галузі ветеринарної справи і санітарного нагляду. Інші відмінності мали суто редакційний характер [77, с. 353].

Як наслідок виникає ціла низка питань методологічного і практичного характеру, першим з яких є питання щодо доцільності прийняття Ветеринарного кодексу, який нині визнається першим кодифікаційним актом українського радянського законодавства у відповідній галузі [77, с. 353]. З практичного боку попри значну змістовну збіжність цей кодекс за обсягом був вужчим, ніж прийнятий раніше Ветеринарний статут РСФРР, тобто охоплював менше коло суспільних відносин, які він був покликаний врегульовувати.

З наукового погляду, хоча сучасна теорія права і ставить кодекс і статут поряд з основами законодавства, положеннями, правилами та інструкціями у спільну лінійку кодифікаційних актів [78, с. 8–9], їх юридична сила далеко не однозначна. Так, за усталеним у кінці XIX ст. сприйняттям, кодекс розглядався як систематичний збірник законів, виданий законодавчою владою [79, с. 535]. Тобто кодекс однозначно серед нормативних актів займав місце закону. Водночас не зовсім чіткою виглядає позиція щодо статутів з їх розумінням як спеціальних узаконень для певного відомства або для якої-небудь частини матеріального права [80, с. 33] у частині співвідношення спеціальних узаконень і безпосередньо законів. Звідси впливає різна правова природа

законів і статутів.

Тому для розмежування юридичної сили Ветеринарного кодексу і статуту, виходячи з тогочасної відсутності законодавчого закріплення взаємної юридичної сили різновидових нормативних актів (що триває й досі), у визначення юридичної сили правового акта доцільно покласти принцип залежності від місця органу, що його видав, у системі державного апарату [81, с. 889]. Однак навіть при зовнішній простоті та об'єктивності цього принципу його застосування щодо Ветеринарного кодексу УСРР нашо вхується на певну колізійність, властиву більшості нормативних актів того часу. Справа в тому, що зазначений кодекс був прийнятий спільною постановою ВУЦВК і РНК Української СРР, що створює певні труднощі при його ідентифікації за юридичною силою через досить ускладнену взаємну компетенцію цих органів державної влади.

У історичних енциклопедичних джерелах Всеукраїнський центральний виконавчий комітет (ВУЦВК) визначається як законодавчий, розпорядчий та контролюючий орган державної влади УСРР, який діяв у 1919-1937 роках у період між Всеукраїнськими з'їздами рад [82, с. 664]. У свою чергу, Рада народних комісарів УРСР (до 1937 – Рада народних комісарів УСРР) – орган влади, який замінив Тимчасовий робітничо-селянський уряд України, і який протягом 1919–1936 років виконувала виконавчі, розпорядчі та законодавчі функції [83, с. 97]. Виходячи з цих доктринальних тлумачень, обидва розглядувані органи мали одночасно законодавчі і виконавчо-розпорядчі повноваження, що зумовлює звернення до конституційних положень.

Відповідно до ст. 10 Конституції УСРР вищою владою Української Соціалістичної Республіки визнавався З'їзд Рад. На період між з'їздами такою владою є ВЦВКР (пізніше – ВУЦВК), крім питань виключної компетенції з'їзду щодо затвердження, зміни і доповнення Конституції (п. «а» ст. 6), а також щодо оголошення війни та установа мир (ст. 13) [84]. У той же час, Рада Народних Комісарів (РНК) також мала законодавчі і виконавчо-розпорядчі повноваження, але за умови їх делегування ВУЦВК, за відсутності

якого, постанови РНК потребували затвердження ВУЦВК (ст. 16 Конституції УСРР). Таким чином, Ветеринарний кодекс УСРР відповідав всім формальним ознакам закону, маючи при цьому зміст статуту. Звідси, впливає найголовніша суперечність Ветеринарного кодексу УСРР: попри задекларовану його правову природу як кодексу, він не відповідав йому змістовно. Тобто Ветеринарний кодекс сприймався всіма безпосередньо як його російський підзаконний статутний аналог.

Цей висновок підтверджується історично, адже у зв'язку з прийняттям Ветеринарного статуту СРСР 1936 р. український Ветеринарний кодекс було скасовано постановою ЦВК УРСР від 20 січня 1937 р. № 78 [85], яка була видана на виконання ст. 3 постанови ЦВК і РНК Союзу РСР «Про затвердження Ветеринарного статуту Союзу РСР» від 27 жовтня 1936 р. [86]. По-суті, кодекс скасовувався урядовою постановою, що суперечить як усім канонам нормотворчої техніки, так і логічним засадам побудови системи законодавства [87, с. 163].

Таким чином, сфері регулювання ветеринарної справи, як різновиду господарської діяльності, значно відповіднішим є застосування саме статутної форми. Водночас з погляду історико-правової науки така підміна можливо і є ймовірною. Наприклад, Статути Великого князівства Литовського розглядаються її представниками як відповідні кодекси права [88, с. 640]. Але з боку вищенаведених загальнотеоретичних підходів та позиції галузевих юридичних наук запровадження Ветеринарного кодексу УСРР 1925 р. є проявом своєрідної «псевдокодифікації» як зовнішнім проявом самостійності української радянської держави у виборі форм і способів законотворчої діяльності.

Відповідно до п. «б» ст. 2 Ветеринарного статуту 1936 р. [89] керівники тваринницьких господарств зобов'язувалися каратинувати всіх тварин, які надходять у господарство на строки, визначені Наркомземом СРСР. По суті це норма про запровадження обов'язкового внутрідержавного профілактичного карантину. Безпосередньо режиму карантину тварин присвячено статті 4–15,

у яких деталізувався порядок запровадження і зняття карантину, а також деталізувався склад карантинних заходів.

При цьому порядок запровадження карантину зазнавав перманентних уточнень і змін, які вводилися низкою урядових постанов, причому кожна наступна з них відміняла дію попереднього порядку. Так, постанова ЦВК СРСР № 114 та РНК СРСР № 1986 від 4 листопада 1937 року «Про порядок встановлення карантину при заразних захворюваннях тварин» [90], прийнята на зміну Ветеринарного статуту 1936 р. у частині порядку об'явлення карантину, запроваджувала новий порядок встановлення і зняття карантину з чітким розмежуванням компетенції органів і осіб, які можуть встановлювати карантин в залежності від ареалу поширення епізоотій. Зокрема, накладення і зняття карантину в межах окремих колгоспів та одноосібних господарств здійснювалося розпорядженням райвиконкому, у решті випадків – розпорядженням РНК СРСР.

Наступні зміни внесла постанова РНК СРСР «Про порядок встановлення карантину при інфекційних захворюваннях тварин» від 27 січня 1939 р. № 115 [91]. Встановлення і зняття карантину в окремих колгоспах і одноосібних господарствах здійснювалося рішенням обласного (крайового) виконавчого комітету за поданням райвиконкому з прикладанням акта районного ветлікаря, у решті випадків – безпосередньо Народним комісаром землеробства за представленням урядів союзних республік, а для РСФСР – за представленням облвиконкомів.

Чергову лепту у правовий механізм карантину тварин було внесено новими редакціями Ветеринарного статуту СРСР, зокрема редакцією 1951 року з окремим розділом IV «Про порядок встановлення і зняття карантину при заразних хворобах тварин» (статті 18–24) [92] та з аналогічним розділом у Ветеринарному Статуті Союзу РСР 1967 р. (статті 25–33) [93], у яких закріплювався перелік карантинних хвороб тварин і птиці та порядок запровадження і припинення карантину.

Між тим, оцінка ролі Ветеринарного статуту в регулюванні

ветеринарних відносин далеко не однозначна. На фоні визнання певного позитивного вкладу в розвиток ветеринарної справи, окремі дослідники зазначають, що будучи підзаконним актом, ветеринарний статут не міг повно мірою замінити ветеринарний закон, і в організації ветеринарної справи виникали значні труднощі [94, с. 4]. Дійсно, слід погодитись з такою оцінкою ветеринарних статутів, які потребували законодавчого рівня правового регулювання ветеринарних відносин, зокрема і у частині карантину тварин.

Подальший розвиток ветеринарного законодавства СРСР здійснювався у напрямі боротьби з окремими епізоотіями за рахунок нормативно-правових актів підзаконного рівня, серед яких вибірково можна назвати Інструкцію про заходи щодо запобігання та викорінення ящуру сільськогосподарських тварин від 15 липня 1965 року [95], Інструкцію про заходи щодо попередження та ліквідації чуми великої рогатої худоби [96], Інструкцію про заходи щодо запобігання та ліквідації захворювання тварин ящуром від 15 березня 1985 року [97] тощо.

Уже з самого початку набуття незалежності українська держава прийняла в 1992 році Закон України «Про ветеринарну медицину», який заклав національні підвалини правового регулювання ветеринарних відносин. Проте на момент прийняття закону безпосередньо регламентації карантину не було присвячено жодної статті. Можливо саме тому положеннями п. 4 постанови Верховної Ради України, якою було введено Закон України «Про ветеринарну медицину» [98], було зобов'язано уряд до 1 листопада 1992 року внести на розгляд парламенту проект Закону України про карантин тварин, чого не зроблено й досі. Правда нещодавно на урядовому порталі було розрекламовано факт реєстрації у Верховній Раді України законопроекту про ветеринарну медицину та благополуччя тварин [99], у якому безпосередньо карантину тварин відведено окремий розділ V (статті 29–36) [100]. Звичайно, це певний прогрес порівняно з першою редакцією Закону України «Про ветеринарну медицину», але це однак не заповнює прогалину на рівні

окремого закону, як того вимагалось ще в 1992 році.

Значно успішнішим було виконання іншої вимоги про затвердження до 1 жовтня 1992 року Положення про надзвичайні протиепізоотичні комісії. Майже з двомісячним «зсувом» у строках зазначені Положення були затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 22 грудня 1992 р. № 711 [101]. Саме таким чином були утворені надзвичайні протиепізоотичні комісії при Кабінеті Міністрів України, обласні, Київську і Севастопольську міські, районні надзвичайні протиепізоотичні комісії. Кожна комісія мала право приймати рішення про запровадження карантинно-обмежувальних заходів або карантину в межах своєї територіальної компетенції. Періодично найменування зазначених органів змінювалися без значних змін у повноваженнях відповідними урядовими постановами. Так, у 1998 році надзвичайні протиепізоотичні комісії стали державними протиепізоотичними комісіями [102], а в 2007 році було закріплено поділ на Державну надзвичайну протиепізоотичну комісію при Кабінеті Міністрів України та місцеві державні надзвичайні протиепізоотичні комісії [103].

Провальною стала спроба виконання ще одного завдання, поставленого перед урядом п. 4 вищезазначеної постанови Верховної Ради України, затвердити до 1 грудня 1992 року Статут ветеринарної медицини України. При цьому склалася колізійна ситуація. Згідно ст. 12 первісної редакції вже діючого Закону України «Про ветеринарну медицину» Статут ветеринарної медицини України в умовах його фактичної відсутності визнавався складовою частиною системи законодавства про ветеринарну медицину. Аналогічною є ситуація з посиланням на цей Статут як обов'язкове нормативне підґрунтя діяльності Головного управління ветеринарної медицини з державною ветеринарною інспекцією містилося у п. 2 Положення про ці органи [104]. Тобто Статут ветеринарної медицини України розглядався як реальний юридичний регулятор ветеринарної діяльності в умовах його фактичної відсутності в законодавстві. Такий «випереджувальний захід» тим не менш не посприяв появі ще одного джерела ветеринарного законодавства, необхідність

запровадження якого досить дискусійна.

Зважаючи на значний обсяг сучасного ветеринарного законодавства у сфері карантину тварин, вбачається доцільною його класифікація за окремими напрямками правового впливу, першим з яких є формування загальних основ правового регулювання. Зазначений напрям має забезпечуватися нормативно-правовими актами, які містять правові норми загального характеру, тобто законами [105, с. 144]. У нашому випадку – це Закон України «Про ветеринарну медицину» (1992 р.), у тексті якого початково не містилась жодна окрема норма про карантинні заходи. Проте надалі Закон зазнав ще трьох редакцій, у яких з'явилися окремі норми чи розділи щодо карантину тварин. Зокрема в редакції 1997 року було виокремлено розділ VIII «Карантин тварин» (статті 36–38) [106], у редакції 2001 року містився розділ VI «Карантин» (статті 27–29) [107] та у редакції 2006 року карантинні положення було зосереджено у статтях 43–49 розділу VII «Надзвичайні протиєпізоотичні комісії та карантин тварин» [108]. Безумовно відсутність загальних положень про карантин тварин у первісній редакції зазначеного базового закону у сфері ветеринарії є суттєвим недоліком, виправленим пізніше. Не дивлячись на вилучення з останньої редакції (2006 р.) окремого розділу, присвяченого карантину, слід вказати на наявність у ній найобсяговішої і найдетальнішої за змістом частки положень, що регламентують процедуру запровадження і здійснення карантинних заходів.

Важливим напрямом розвитку аналізованого законодавства є формування системи спеціальних суб'єктів владних повноважень у сфері карантинних відносин. Крім вищенаведених державних надзвичайних протиєпізоотичних комісій, а також органів державного управління в галузі ветеринарної медицини і державного ветеринарно-санітарного контролю, компетенція яких закріплена в розділах II і III Закону України «Про ветеринарну медицину» (2006 р.), такими суб'єктами безумовно є система діагностичних організацій, яку складала державні лабораторії ветеринарної медицини, зокрема районні [109], міські [110] та спеціалізовані [111]. З

березня 2017 року діагностичні функції були передані Державному науково-дослідному інституту з лабораторної діагностики та ветеринарно-санітарної експертизи та державним лабораторіям ветеринарної медицини Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів [112]. З боку історико-правового підходу не можна обійти увагою факт існування ветеринарної міліції з проведення карантинних ветеринарних заходів [113], зокрема у частині функціонування карантинних ветеринарно-міліцейських постів [114]. У подальшому ці функції були передані загальним підрозділам національної поліції, що не є раціональним з погляду професійної відповідності, адже переважну частину кадрового складу становили фахівці з вищою ветеринарною освітою. Ліквідацію ветеринарної міліції було визнано помилкою, про що сказав у своєму інтерв'ю в липні 2015 р. заступник Голови Державної ветеринарної та фітосанітарної служби України [115]. При цьому Мінагропродом України декларувалися спроби її відродження у вигляді ветеринарної поліції за зразком італійської [116], але зазначені ініціативи так і залишилися на рівні не реалізованих декларацій.

Наступним напрямом класифікації є затвердження переліку особливо небезпечних (карантинних) хвороб згідно вимог ст. 36 Закону України «Про ветеринарну медицину», початок чому поклала однойменна постанова Кабінету Міністрів України від 6 квітня 1998 р. № 448 [117]. У 2001 році зазначений перелік було розширено за рахунок губчастоподібної енцефалопатії великої рогатої худоби та скрейпі овець і кіз [118]. Оновлений перелік карантинних захворювань тварин, діючий досі, було затверджено в 2007 році [119].

З попереднім напрямом класифікації прослідковується тісний детермінаційний зв'язок наступного невід'ємного рівня класифікації, який формує законодавство про окремі види карантинних режимів, диференційовані за різними особливо небезпечними (карантинними) епізоотіями. Прикладами таких нормативно-правових актів є: Інструкція щодо профілактики та ліквідації захворювання тварин на ящур (2001 р.) [120];

Інструкція щодо діагностики, профілактики та боротьби з губчастоподібною енцефалопатією великої рогатої худоби (2008 р.) [121]; Інструкція з профілактики та ліквідації захворювання птиці на хворобу Ньюкасла (2011 р.) [122]; Інструкція щодо профілактики та боротьби з африканською чумою свиней [123].

Ще одним напрямом класифікації є розвиток положень щодо відповідальності за порушення правил дотримання режиму карантину тварин. Передусім слід наголосити на відсутності у першій редакції Закону України «Про ветеринарну медицину» конкретизації щодо санкцій такого виду відповідальності. У ст. 22 цього Закону містилося відсилочне до законодавства України положення щодо відповідальності осіб, винних в порушенні правил щодо карантину тварин, що жодним чином не сприяло поглибленню обізнаності ветеринарних працівників з таким видом відповідальності. При цьому наступна ст. 23 встановлювала компетенцію інспекторів державної ветеринарної медицини накладати адміністративні стягнення у вигляді штрафів. У наявності розрив у механізмі реалізації норм матеріального і процедурного права, зумовлений відсутністю повноти норм матеріального права через їх бланкетний характер.

Зазначене становище було виправлене у 1996 році прийняттям Закону України «Про відповідальність підприємств, установ та організацій за порушення законодавства про ветеринарну медицину» [124], у ст. 1 якого порушення правил щодо карантину тварин або інших карантинних обмежень каралося вже у розмірі шести неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Це перша спроба самостійної комплексної регламентації зазначеного виду відповідальності на рівні окремого закону, яка одержала подальший розвиток при запровадженні нової редакції Закону України «Про ветеринарну медицину» (2001 р.) [125], у ст. 35 якого відбулося збільшення санкції адміністративної відповідальності за порушення карантинних правил, яка почала варіюватися від шести до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Нарешті остання редакція Закону України «Про ветеринарну

медицину» (2006 р.) у ст. 104 повернула юридичній відповідальності в галузі ветеринарної медицини бланкетний характер. При цьому йшлося про загальне розуміння такої відповідальності без диференціації залежно від виду правопорушень, зокрема у сфері карантинних правил. У підсумку провідна роль стала належати Кодексу України про адміністративні правопорушення [126], зокрема ст. 107 «Порушення правил щодо карантину тварин та інших ветеринарно-санітарних вимог» з санкцією у вигляді штрафу громадян від трьох до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а посадових осіб – у розмірі від дев'яти до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Непересічним процедурним питанням у контексті розглядуваної юридичної відповідальності є регламентація оформлення карантинних правопорушень, для чого Держкомветмедицини у вересні 2009 року було затверджено відповідну Інструкцію [127]. Зі зміною структури центральних органів виконавчої влади у квітні 2019 року Міністерством аграрної політики та продовольства України було затверджено нову Інструкцію [128].

Наступним атрибутивним напрямом розвитку карантинного законодавства є порядок відшкодування шкоди, завданої карантинними заходами власникам постраждалих тварин. У первісній редакції Закону України «Про ветеринарну медицину» (1992 р.) цій темі взагалі не було присвячено уваги, що не дивно з огляду на відсутність в ньому норм про карантин. У наступних редакціях цій тематиці були присвячені окремі статті (ред. 1997 р. – ст. 38, ред. 2001 р. – ст. 29, ред. 2006 р. – ст. 49), але всі вони мали відсилочний характер до спеціального законодавства. Між тим, вперше Порядок відшкодування матеріальних збитків особам, які постраждали внаслідок введення карантинного режиму для тварин або у зв'язку з проведенням робіт, спрямованих на ліквідацію та профілактику карантинних хвороб тварин з'явився у липні 2007 року [129]. На його основі Мінагрополітики було розроблено відповідну Методику розрахунку збитків [130]. Наступною постановою уряду в жовтні 2012 року було затверджено

новий Порядок відшкодування майнової шкоди (збитків), завданої особам внаслідок запровадження карантину (карантинних обмежень) тварин або у зв'язку з проведенням процедур і робіт щодо ліквідації особливо небезпечних (карантинних) хвороб [131]. При цьому основою для розрахунку збитків від карантину тварин стала Методика оцінки збитків від наслідків надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру [132].

Нарешті ще одним напрямом класифікації законодавства у сфері карантину тварин є міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, відповідно до ст. 9 Конституції України, є частиною національного законодавства України. Переконливим прикладом зазначеного виду джерел правового регулювання відносин карантину тварин є Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Китайської Народної Республіки про співробітництво в галузі здоров'я та карантину тварин від 8 квітня 2015 р. [133].

У кінцевому підсумку, зважаючи на значний обсяг сучасного законодавства у сфері карантину тварин, вбачається доцільною його класифікація за окремими напрямами правового впливу: 1) формування загальних основ правового регулювання; 2) створення системи спеціальних суб'єктів владних повноважень у сфері карантинних відносин; 3) затвердження переліку особливо небезпечних (карантинних) хвороб; 4) формування законодавства про окремі види карантинних режимів, диференційовані за різними особливо небезпечними (карантинними) епізоотіями; 5) розвиток положень щодо відповідальності за порушення правил дотримання режиму карантину тварин; 6) визначення порядку відшкодування шкоди, завданої карантинними заходами власникам постраждалих тварин; 7) міжнародно-договірне забезпечення карантину тварин [134, с. 89].

1.3. Правова природа карантину тварин

Класичним теоретичним положенням є розуміння під предметом правового регулювання комплексу відповідних суспільних відносин, що спричинює необхідність окреслення кола суспільних відносин, які опосередковують карантин тварин, з подальшим визначенням їх галузевої належності та місця в інституційній структурі системи права.

Насамперед, слід зазначити, що у вже згадуваному дисертаційному дослідженні особливостей правового регулювання карантину рослин, комплекс суспільних відносин, що супроводжують останній, не було виокремлено. Карантин рослин розглядався як комплекс державних заходів (адміністративних та фітосанітарних), спрямованих на: 1) запобігання (профілактику) занесенню на територію України або поширенню у межах території України регульованих шкідливих організмів; 2) забезпечення контролю за регульованими шкідливими організмами (локалізацію); 3) ліквідацію регульованих шкідливих організмів з карантинної зони країни [13, с. 7 Курзова В.В. Еколого-правове регулювання карантину рослин: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.06; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ, 2009. 20 с.]. У цілому ж сутність карантину рослин також зводиться до одного із заходів охорони рослинного світу та забезпечення екологічної (біологічної) безпеки [13, с. 8]. Отже, автор цього підходу відійшов від застосування категорії суспільних відносин, визначаючи базові поняття через певні заходи.

Звідси випливає необхідність співставлення понять «заходи» і «суспільні відносини». Заходи в тлумачній літературі розглядаються як сукупність дій або засобів для досягнення, здійснення чого-небудь [7, с. 339]. У свою чергу, здійснення чого-небудь є проявом дій, діяльності [7, с. 228], що дає змогу провести паралель між заходами та певною діяльністю. При цьому заходи доцільно сприймати саме як складову діяльності, що має значно ширше

значення. Такий висновок знаходить практичне підтвердження передусім у філософській доктрині так званого «діяльнісного» підходу, згідно якого дії як сукупність чуттєво-практичних, ідеальних, символічних, предметних та інших акцій є частиною діяльності [135, с. 54]. Отже, наступним логічним кроком є співставлення діяльності і суспільних відносин.

Суспільні відносини з погляду сучасної філософської науки – це багатократно повторювані взаємодії між людьми. Змістом суспільних відносин виступає обмін діяльністю між суб'єктами, точніше, результатами діяльності. Діалектичний характер взаємодії людської діяльності і суспільних відносин полягає не тільки в тому, що перша породжує інші, які виступають об'єктивною формою і умовами здійснення першої. Людська діяльність є способом, як існування, так і зміни, розвитку суспільних відносин. Причому з розвитком суспільства людська діяльність все більш урізноманітнюється і складаються всі нові й нові різновиди суспільних відносин [136]. У підсумку діяльність і суспільні відносини взаємно зіставляються як зміст і форма, діалектична взаємодія яких полягає в тому, що зміна форми уможливорюється лише внаслідок зміни змістовних характеристик. Важливим методологічним моментом є можливість зовнішньої формалізації окремих складових змісту, тобто кожен із наведених карантинних заходів повинен мати свою зовнішню об'єктивізацію у формі відповідних суспільних відносин. Звідси, цілком логічно припустити, що ветеринарно-санітарні заходи як прояв відповідної діяльності в цілому набувають зовнішньої форми відносин карантину тварин, а окремі заходи – відповідних різновидів таких відносин, зокрема відносин запобігання (профілактики) та ліквідації (за класифікацією В.В. Курзової) епізоотій. Водночас наведена класифікація карантинних заходів викликає певні зауваження з боку відповідності реаліям та недостатньої повноти охоплення. У першу чергу це стосується відносин запобігання (профілактики), які зазначеним автором ототожнюються, але не конкретизуються.

З огляду на існування вищезгаданого Положення про функціональну підсистему захисту сільськогосподарських тварин і рослин єдиної державної

системи запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру всі відносини карантину тварин доцільно диференціювати на два великі блоки: відносини запобігання епізоотіям і реагування на них.

Щодо відносин запобігання (профілактики), то з погляду лінгвістичного тлумачення терміни «запобігання» і «профілактика» (грец. *prophylaktikos* – запобіжний) щодо епізоотій є дійсно тотожними. Разом з тим розуміння профілактики як сукупності заходів, спрямованих на запобігання виникненню й поширенню чого-небудь [6, с. 772], по відношенню до карантину потребує подальшої деталізації. Доцільно розрізнити профілактику виникнення епізоотій і, як наслідок, запобігання карантину, тобто оперативну профілактику, а також безпосередньо профілактичний карантин.

Оперативну профілактику пропонується розуміти як постійну, щоденну діяльність уповноважених державних органів і установ по відверненню можливості виникнення епізоотій в межах країни в цілому чи її окремих територій. Як наслідок, заходи оперативної профілактики мають потенційний характер, що зумовлює потребу їх диференціювати і закріпити в законодавстві. Змістовне наповнення відносин оперативної профілактики формуватиме система заходів: пропаганда знань з карантину тварин; навчання населення щодо поведінки та дій у разі виникнення загрози епізоотії; сприяння впровадженню в практику досягнень ветеринарної науки з питань захисту та карантину тварин і передового досвіду; сприяння підготовці спеціалістів ветеринарної медицини; контроль за дотриманням юридичними та фізичними особами ветеринарно-санітарних вимог, спрямованих на захист довкілля; ведення обліку і видання інформації щодо поширення карантинних об'єктів; проведення експертиз підкарантинних матеріалів та об'єктів тваринного походження; постійне вивчення видового складу та можливих мутацій збудників підкарантинних хвороб; контроль за випуском для реалізації доброякісних у ветеринарному і санітарному плані продуктів та сировини тваринного походження; бактеріологічний контроль продуктів тваринного

походження на ринках, м'ясокомбінатах, у холодильниках та на базах заготівлі, зберігання і реалізації продуктів тощо.

У свою чергу, профілактичний карантин визначається у ст. 1 Закону України «Про ветеринарну медицину» як система ветеринарно-санітарних заходів, що застосовуються перед та/або після переміщення тварин з метою запобігання занесенню або поширенню хвороб тварин. Зміст профілактичного карантину тварин конкретизується у ст. 35 цього Закону і полягає в тому, що тварини, які надходять до стада з інших потужностей (об'єктів) або придбані на внутрішньому ринку, підлягають обов'язковому профілактичному карантину протягом визначеного періоду. Протягом профілактичного карантину тварини утримуються окремо у спеціально відведених ізольованих місцях (карантинних пунктах) під наглядом державного інспектора ветеринарної медицини, уповноваженого або ліцензованого лікаря ветеринарної медицини та підлягають ветеринарно-санітарному обстеженню. Тварини допускаються у стадо тільки після закінчення профілактичного карантину тварин на підставі письмового дозволу державного інспектора ветеринарної медицини. Таким чином, головною ознакою профілактичного карантину є його встановлення як реакції на внутрішньодержавне територіальне переміщення тварин. При цьому внутрішній профілактичний карантинний режим не відрізняється від застосовуваного при здійсненні зовнішньоторгівельних операцій.

Особливості здійснення профілактичного карантину розкривають Методичні рекомендації щодо профілактичного карантинування тварин для подальшого переміщення, ухвалені Науково-методичною радою Держпродспоживслужби [137], згідно яких зміст профілактичного карантинування поєднує систему таких заходів: перевірка відповідних реєстраційних та ідентифікаційних документів, якщо ідентифікація таких тварин передбачена законодавством; перевірка відповідності приміщення умовам, необхідним для карантинування; клінічний огляд та звірка з даними Єдиного державного реєстру тварин; складання акта та затвердження плану

карантинування; взяття проб крові для проведення лабораторних досліджень; діагностичні дослідження на туберкульоз; профілактичні щеплення; обробка проти ектопаразитів, дегельментизація; двократна обробка тварин проти лептоспірозу протягом 14 днів; оформлення акта зняття з карантину; видача супровідних ветеринарних документів.

Наступний блок становлять відносини реагування на епізоотії. У вищенаведеній класифікації В.В. Курзової, реагування вичерпується виключно заходами ліквідації хвороб. Це занадто вузьке сприйняття фази реагування, при якому випускаються з уваги відносини з виявлення хвороби та її локалізації. Таким чином, відносини реагування безпосередньо пов'язані з введенням карантину і проведенням трьох груп заходів, якими є виявлення, локалізація і ліквідація карантинних об'єктів.

Виявлення (діагностика) підкарантинних об'єктів здійснюється заходами ветеринарно-санітарної діагностики під час проведення:

- 1) контролю за переміщенням, експортом та імпортом тварин, продуктів і сировини тваринного походження, ветеринарних препаратів, кормів і кормових добавок, насіння, рослин і продукції рослинного походження;
- 2) ветеринарно-санітарної експертизи продуктів і сировини тваринного походження, а на ринках також і продуктів рослинного походження, що призначаються для харчування людей, годівлі тварин і подальшої переробки;
- 3) ветеринарно-санітарної експертизи продуктів і сировини тваринного походження, тварин, кормів, преміксів, що призначаються для харчування людей, годівлі тварин і подальшої переробки, засобів захисту тварин у разі їх експорту та імпорту. Зазначені відносини окреслюють предмет правового регулювання виявлення підкарантинних об'єктів.

Виходячи із загального розуміння локалізації як обмеження місця або дії чого-небудь [6, с. 601], відносини локалізації підкарантинних хвороб формують ветеринарно-санітарні заходи, визначені у підпунктах 1–4, 6–10, 12–16 ч. 1 ст. 44 Закону України «Про ветеринарну медицину», якими є:

- 1) проведення термометрії, відокремлення здорових тварин від хворих та

здійснення діагностичних досліджень; 2) ізоляція хворих тварин та закриття потужностей (об'єктів), де виявлено присутність хвороби, що підлягає повідомленню; 3) заборона або обмеження переміщення тварин; 4) заборона переміщення за межі інфікованих потужностей (об'єктів) будь-яких товарів, засобів догляду за тваринами, супутніх об'єктів та гною; 5) вилучення і безпечно знищення туш тварин, які загинули або були вбиті, та інших товарів або гною у разі неможливості їх знешкодження звичайними методами очистки та дезінфекції; 6) здійснення спеціальних ветеринарно-санітарних заходів в інфікованій, буферній зонах та зоні спостереження; 7) заборона організації ярмарків, ринків, виставок, аукціонів, публічних або інших заходів із залученням тварин, а також функціонування майданчиків для торгівлі тваринами; 8) зміна режиму роботи потужностей (об'єктів), що використовуються для розведення племінних тварин, вирощування, тренування, змагання, утримання, виставок (огляду), конкурсу, продажу, забою або вилову тварин, для виробництва та обігу продуктів тваринного походження; 9) заборона або обмеження здійснення злучки тварин, а також збирання, обробки, зберігання та використання сперми для штучного запліднення тварин, запліднених яйцеклітин та ембріонів, що походять з інфікованої, буферної зон або зони спостереження; 10) обмеження переміщення осіб, які були в контакті з інфікованими тваринами та тваринами, щодо яких є підозра, що вони інфіковані, або з іншими товарами чи гноєм від інфікованих тварин; 11) спостереження за тваринами, включаючи відбір зразків крові або патологічного матеріалу для проведення досліджень, та доступ до записів, що велися тваринницькими господарствами в інфікованій, буферній зонах, зоні спостереження та на інших потужностях (об'єктах), за якими ведеться спостереження, за межами цих зон; 12) надійна ізоляція котів і собак, власники яких відомі, та знищення бродячих котів і собак гуманними методами тощо.

Аналогічно відносини ліквідації хвороб формує проведення ветеринарно-санітарних заходів, визначених пунктами 5, 11, 17 ч. 1 ст. 44

Закону України «Про ветеринарну медицину», до яких належать: 1) вакцинація, клінічні обстеження та лікування тварин; 2) застосування заходів стемпінг-ауту професійним та гуманним шляхом; 3) залучення поліцейських та у встановленому порядку військовослужбовців, якщо це є необхідним та доцільним, для надання допомоги відповідним державним надзвичайним протиепізоотичним комісіям у запровадженні та здійсненні заходів щодо локалізації та ліквідації особливо небезпечної хвороби, занесеної до списку МЕБ.

У підсумку вимальовується цілісна система суспільних відносин, які формують матеріальну основу карантину тварин. Це відносини запобігання епізоотіям (оперативна профілактика, а також безпосередньо профілактичний карантин) і реагування на епізоотії (виявлення (діагностика) підкарантинних об'єктів, локалізація підкарантинних хвороб, ліквідація хвороб) [138, с. 73]. Разом з тим залишаються не в'ясненими галузева належність відносин карантину тварин та його місце в ієрархічній структурі системи права, першим кроком до чого і було встановлення кола суспільних відносин, що опосередковують карантин тварин. Таким чином, у перспективі залишається в'яснення зазначених питань.

Щодо галузевої належності, то В.В. Курзова акцентує увагу на тому, що правова наука розглядає карантин у першу чергу в розрізі суб'єктивних прав і обов'язків учасників екологічних відносин [13, с. 7], тобто відносить його до сфери екологічного права.

Згідно ст. 1 Закону України «Про ветеринарну медицину» карантин тварин, як система протиепізоотичних заходів, є складовою ветеринарно-санітарних заходів. З цього боку відносини карантину тварин безумовно відносяться до предмету ветеринарного права, галузева належність якого також не позбавлена дискусійних аспектів. Наприклад, у російській аграрно-правовій літературі регулювання діяльності в області ветеринарії відносять до царини аграрного законодавства [139, с. 26–27], тобто аграрного права, бо аграрне законодавство є одним з джерел аграрного права. Натомість

О.В. Гафурова, розкриваючи поняття карантину тварин у Великій українській юридичній енциклопедії, взагалі прямо не визначає його місця в системі права [140]. Однак розміщення матеріалу статті в томі 16 «Земельне та аграрне право» дає змогу дійти висновку щодо належності останнього до структури саме аграрного права. Суперечливе вирішення цього питання надається у підручнику «Ветеринарне правознавство України», де спочатку ветеринарне право розглядається як інститут аграрного права, а на наступній сторінці – як окрема галузь права [141, с. 11–12]. Звичайно певним «пом'якшувальним» моментом є те, що авторами цього підручника є фахівці ветеринарного профілю, але тим не менш, це не додає ясності у вирішення зазначеної проблеми. Найбільш адекватною з цього боку виглядає позиція В.М. Єрмоленка, який розглядає ветеринарне право як інститут аграрного права, щоправда із застереженням на умовність цього висновку, з огляду на існування крім сільськогосподарських також домашніх і диких тварин, що робить ветеринарні відносини предметом не лише аграрного, а й природоресурсного та екологічного права [142, с. 37–38]. У наявності вказівка на міжгалузеву роль ветеринарних відносин та відносин карантину тварин зокрема.

Дійсно, виходячи з розмежування сфер правового регулювання залежно від виду тварин, що міститься у ст. 1 Закону України «Про тваринний світ» [143], відносини у галузі охорони, використання і відтворення сільськогосподарських і свійських тварин належать до предмету аграрного права, тоді як щодо решти тварин, які перебувають у стані природної волі, у напіввільних умовах чи в неволі, застосовуються норми іншої галузевої належності. Адже тваринний світ розглядається юридичною доктриною передусім як відновлювальний природний ресурс [144, с. 640], а тому цілком логічно включається до структури системи природоресурсного права. Справа дещо в іншому: погляди вчених на природу останнього кардинально різняться. Так, вже традиційним є розгляд природоресурсного права як складової екологічного права [145, с. 135], на противагу якому обґрунтовується сучасний

підхід щодо галузевої самостійності природоресурсного права на основі віднесення функцій використання і відновлення природних ресурсів до природоресурсного права, а природоохоронних – до екологічного [146, с. 66]. Оминаючи зазначену полеміку, яка не входить до завдань нашого дослідження, все ж варто запозичити з неї раціональне зерно у вигляді безсумнівної належності природоохоронної функції до царини саме екологічного права. Тваринний світ, як один з природних ресурсів, також підпадає під регулятивний вплив цієї функції, що дає підстави віднести карантин тварин, який також має природоохоронну функцію, до системи екологічного права. Таким чином, відносини карантину тварин перебувають на перетині правового впливу галузей аграрного і екологічного права.

Водночас правова природа відносин карантину тварин значно складніша за рахунок наявності хвороб, якими хворіють не тільки тварини. Це так звані зоонози (зооантропонози), тобто інфекції, спільні для тварин і людини, збудники яких паразитують в організмі певних видів тварин. Джерелом інфекції (інвазії) для людини є хворі тварини – носії збудників. Збудники зоонозів не можуть циркулювати в людському організмі, лише при деяких з них (чума, жовта лихоманка) джерелом інфекції є хвора людина. До зооантропонозів зараховують понад 100 захворювань, кількість яких постійно збільшується внаслідок відкриття нових і ознайомлення з біологією збудників маловивчених хвороб [147]. При цьому спостерігається значна розбіжність у кількості названих вченими зоонозів. Наприклад, за іншою інформацією нараховується лише 7 зоонозів (хвороба Лайма, бруцельоз, сказ, чума, лихоманка Західного Нілу, сальмонельоз, зоонозний грип [148]. При цьому найпоширенішими зоонозами є лептоспіроз, сказ, сибірка, бруцельоз, Ку-гарячка, псевдотуберкульоз [149], а також ящур, африканська та класична чума диких свиней та ін. [150]. У світлі останніх світових подій пандемії коронавірусу традиційний перелік зоонозів підлягає корегуванню і розширенню за рахунок коронавірусу, ймовірним переносником якого визнають кажанів, а також хантавірусу, який поширюється через гризунів

[151]. Особливістю зоонозів є необхідність своєчасного проведення в повному обсязі комплексу як протиепізоотичних, так і протиепідемічних заходів, які мають іншу ніж аграрно-правову належність, що виводить карантин тварин за межі аграрно-правового регулювання.

Безумовно це інший вид комплексного контролю, який крім ветеринарного містить санітарно-епідеміологічний контроль, що належить до сфери медичного права. Однак результатом нещодавно проведеного дисертаційного дослідження правового забезпечення санітарно-епідемічного благополуччя населення став висновок, що санітарне правопорушення перетинається з екологічним у випадках, коли йдеться про здоров'я людини і природне середовище, яке є середовищем проживання, у зв'язку з чим визначено, що основний об'єкт санітарного правопорушення може водночас виступати додатковим об'єктом екологічного правопорушення [152, с. 5]. У підсумку карантин тварин є комплексним утворенням, яке поєднує різні види суспільних відносин, а тому відповідно норми аграрного, екологічного й медичного права. Таке становище свідчить про міжгалузевий характер нормативного масиву, покликаного врегульовувати відносини карантину тварин. Як наслідок, не в'ясненим залишається лише місце зазначеного нормативного утворення у системі права. З урахуванням вищесказаного останній не може претендувати на галузевий або підгалузевий рівень. Наступним і досить ймовірним є інституційний рівень. Але, зважаючи на міжгалузевий характер відносин карантину тварин, належить в'яснити місце норм, що впорядковують ці відносини, у структурах кожної з вищевказаних галузей права, тобто аграрного, екологічного і медичного.

Дійсно, виходячи з сучасного стану правової системи, нормативний масив, що регламентує відносини карантину тварин має «прописку» в декількох галузях права, що дає підстави віднести його до міжгалузевих структурних утворень, основними з яких є міжгалузеві правові інститути. У теорії права міжгалузевими визнаються інститути права, які містять у собі норми, що відносяться не тільки до однієї галузі права [153, с. 10]. Але

врегулювання нормами різногалузевої належності є нічим іншим, як ознакою комплексності. Звідси випливає питання тотожності міжгалузевих і комплексних правових інститутів. На жаль, у цьому питанні наразі також відсутня єдність у розумінні. Абсолютно превалюючим у загальній теорії права є сприйняття комплексних та міжгалузевих інститутів як повністю тотожних понять [154, с. 22; 155, с. 190], що однак не знімає необхідності пояснення раціональності паралельного існування двох понять для позначення одного й того ж явища. Водночас слід вказати на існування спеціальних досліджень, у яких міжгалузеві й комплексні правові інститути розрізняються [156, с. 22]. На переконання автора, комплексні інститути є складними й утворюються з приписів хоч і близьких суспільних відносин, але різних предметів і методів правового регулювання, різних галузей. Міжгалузеві нормативно-правові інститути мають такі ознаки: вони є структурною частиною системи джерел права; містять загальні для суміжних галузей положення; є відображенням загальних принципів права, спільних для деяких чи всіх галузей права; є відображенням загальних для декількох суміжних галузей суміжних конструкцій; їх предметом є певна сторона уподібнення суспільних відносин; спрямовані на забезпечення уніфікації нормативно-правових приписів, однотипності правового регулювання [156, с. 23].

Як наслідок, маємо досить сумбурний виклад ознак і доказів розмежування комплексних і міжгалузевих інститутів, які у підсумку не дають переконливого бачення картини. Наприклад, щодо наданого визначення комплексних інститутів не існує жодних приписів суспільних відносин, включаючи близькі (за виразом автора). У свою чергу, міжгалузеві нормативно-правові інститути також не можуть бути структурною частиною системи джерел права (навіть з врахуванням досить сумнівної пропозиції замінити поняття «система законодавства» на «систему джерел права» [157, с. 24]), будучи структурною частиною системи права. Аналогічно вміщення загальних для суміжних галузей положень є свідченням, у першу чергу, комплексності, а не міжгалузевості. Доволі дискусійним є й наділення

комплексних інститутів власними принципами на противагу кореляції міжгалузевих інститутів і загальних принципів права.

У наявності первісно неправильне розміщення акцентів. Передусім комплексність нормативних утворень стосується особливостей їх внутрішньої будови з норм різногалузевої належності, а міжгалузевість – належності до структури різних галузей у певній іпостасі, наприклад, правового інституту (субінституту). Це різні характеристики, які свідчать про різновекторну спрямованість комплексності й міжгалузевості. Комплексність вказує на особливості створення певного нормативного масиву, а міжгалузевість – на одночасну належність до структури різних галузей права.

Комплексність карантину тварин свідчить про наявність у його складі норм екологічного, ветеринарного, медичного права тощо, тоді як міжгалузевим одержане нормативне утворення стає, коли карантин тварин як цілісне правове явище стає структурним елементом різних галузей права, зокрема екологічного (права екологічної безпеки) і ветеринарного. При цьому карантин тварин не є структурним елементом медичного права. У підсумку нормативний масив карантину тварин є одночасно і комплексним і міжгалузевим.

Тут постає питання лише щодо ролі й місця карантину тварин у структурі права, тобто визначення його як інституту чи дрібнішої структурної одиниці (субінституту). На початку дослідження (підрозділ 1.1) вказувалося на конструкційно-логічний взаємозв'язок між родовим терміном «карантин» та його індивідуально-видовими проявами у вигляді карантину людей, тварин і рослин. Саме звідси й впливає можливість претендування на роль інституту права родового поняття «карантин», тоді як його видові поняття мають зайняти нижче ієрархічно-структурне місце у вигляді субінститутів.

За усталеною думкою субінститути права є такою варіантною спільністю норм усередині правового інституту, яка іншими способами регулює особливі за змістом види окремих відносин; метод їх регулювання набуває специфічного змісту, а їх норми мають спеціальний щодо загальних

норм усього інституту характер. Необхідність варіантного регулювання суспільних відносин нормами правового субінституту виникає тоді, коли в наявності, наприклад, специфіка, «нетиповість» суб'єктів і об'єктів правовідносин [155, с. 188–189].

Субінституційну специфіку правовідносинам карантину тварин надає не тільки їх об'єкт, відмінний від людей і рослин, а й суб'єкти, якими передусім є органи державного ветеринарного контролю. Звідси, карантин тварин безперечно є субінститутом ветеринарного права (виходячи з нинішньої ролі останнього як інституту аграрного права).

Щодо медичного права, то виходячи з нинішнього стану обґрунтування його галузевого рівня [158, с. 102–104; 159, с. 5–12], відносини санітарно-епідеміологічного контролю складають предмет відповідного правового інституту, тоді як норми протиепідемічного карантину, спричиненого зоонозами, займають субінституційний рівень.

Разом з тим не з'ясованими залишаються місце і роль карантину тварин у системі екологічного права. Слід вказати на відсутність єдності в позиціях вчених еколого-правового напрямку щодо визначення інституційної структури екологічного права. З огляду на спорідненість фауністичних і флористичних відносин існують спроби теоретичного обґрунтування існування інституту флористичного права як складного інституту права використання рослинного світу, який відносять до регулятивних, матеріальних, галузевих інститутів. При цьому автор поділяє його на прості інститути з правом використання об'єктів рослинного світу з такими цілями, як: природоохоронна, рекреаційна, оздоровча, культурно-освітня, виховна, науково-дослідна й господарська [160, с. 5]. Проте сказане викликає певні зауваження. По-перше, не зрозумілим є запропонований поділ правових інститутів на складні та прості. По-друге, не з'ясованою залишається галузева належність флористичного права як правового інституту, адже право використання рослинного світу не є галуззю права. Нарешті, правовий інститут, навіть за оцінкою автора як «складний», не може мати у своєму складі інших правових інститутів.

З цього боку показовим у частині дискусійності є також визначення структурної належності карантину рослин, здійсненого В.В. Курзовою. На одній сторінці її автореферату карантин рослин розглядається як органічна складова інституту захисту рослин [13, с. 7], а на наступній – як правовий інститут [13, с. 8]. На жаль, авторка також ігнорує усталений теоретичний постулат, що правовий інститут не може містити у своїй структурі інших правових інститутів. На фоні відсутності прямої вказівки на галузеву належність зазначених інститутів зі змісту автореферату можна дійти висновку про їх еколого-правову природу. Але карантин рослин не може відігравати самостійної інституційної ролі з огляду на існування інших видів карантину, зокрема тварин і людей.

Потенційну привабливість у цьому відношенні становить право екологічної безпеки, місце якого в системі права, на жаль, також досі не визначене, що становить певні методологічні перешкоди для нашого дослідження у зв'язку із ускладненням з'ясування співвідношення між карантинном тварин і правом екологічної безпеки.

При цьому спостерігається значний розкид думок і підходів у визначенні місця права екологічної безпеки у системі права – від самостійного еколого-правового інституту [161, с. 27] до комплексної галузі екологічного права [162, с. 341], що стає можливим у разі визнання екологічного права інтегрованою супергалуззю з галузевою і підгалузевою підсистемами [162, с. 24]. Інші вчені розглядають внутрішній поділ права екологічної безпеки на інститути, не конкретизуючи втім його місце в структурі екологічного права [163, с. 29; 164, с. 36].

Не ставлячи метою участь у вказаній дискусії, відмітимо потенційну привабливість встановлення підгалузевого рівня для права екологічної безпеки у структурі екологічного права, виходячи з позиції Ю.А. Краснової [165, с. 4]. Однак покладений Ю.А. Красновою в основу інституційного поділу цієї підгалузі критерій видів господарської діяльності (у промисловості, на транспорті, у сільському господарстві тощо), який за спостереженням

Г.В. Анісімової впливає з норм Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [166, с. 114–115], ускладнює визначення структурної належності карантину тварин через можливість віднесення його одночасно до декількох правових інститутів. Дійсно, правові норми щодо карантину тварин однаково стосуються всіх видів господарської діяльності на певній території. Звідси також впливає субінституціональне становище карантину тварин.

Таким чином, у кінцевому підсумку правове регулювання карантину тварин в загальному розумінні, будучи спільним для медичного, екологічного та аграрного (ветеринарного) права, набуває властивостей міжгалузевого правового субінституту.

Висновки до розділу I

На підставі вищевикладеного можна дійти таких висновків:

– ґрунтоутворювальною категорією дослідження є поняття карантину, яке разом з уточнюючим посиланням на тварин формують базисну юридичну конструкцію. При цьому визначення карантину є загальним, яке має спільні ознаки для людей, рослин і тварин, тоді як вказівка на тварин звужує сферу його застосування;

– термін «карантин» є родовим, а карантини людей, тварин і рослин – відповідно видовими поняттями. Як наслідок, поєднання у одному словосполученні різних термінів «карантин» і «тварини» вбачається важливим уточнювальним моментом словотворення і одночасно конкретизуючим обмеженням сфери застосування;

– вищенаведене дає змогу визначити тварин як живих істот, наділених матеріальними ознаками гетеротрофії (харчування готовими органічними сполуками), рухливої активності, метаболізму, наявності функціональних систем органів, нервової системи і почуттів. На фоні наведених спільних з людиною видових ознак, що відрізняють їх від рослин, головною ознакою

тварин як істот є їх відмінність від людини не тільки за зовнішньою формою, а й за внутрішньою ознакою відсутності здатності до осмислених дій, до розумової діяльності в цілому. Саме ці ознаки визначають взаємне розташування людей і тварин, як істот, у суб'єктно-об'єктному складі карантинних правовідносин;

– закріплені законодавчо різні визначення карантину тварин суміщаються у площині сприйняття його як правового режиму, проте різняться у визначенні характеру і змісту таких правових режимів. За своїм характером карантин тварин у Законі України «Про ветеринарну медицину» – це особливий правовий режим, тоді як у підзаконному акті, покликаному деталізувати, конкретизувати загальні положення закону, – це просто правовий режим. За змістом у першому випадку карантин тварин розкривається через сферу застосування, тоді як в іншому – через діяльність суб'єктів державного управління і господарювання;

– основні ознаки карантину тварин як особливого (спеціального) правового режиму: 1) стабілізаційний, обмежувальний характер; 2) обмежений період дії; 3) запровадження в умовах існування прямої підтвердженої загрози виникнення епізоотій або епідемій (у разі захворювання тварин зоонозами, що становлять епідемічну загрозу населенню); 4) спрямування на локалізацію і ліквідацію епізоотій (мета карантину); 5) локальність і адресність дії;

– співставлення наведених суттєвих ознак з нормативно закріпленими визначеннями карантину тварин показує, що останніми охоплюються далеко не всі ознаки. Так, визначення карантину тварин, надане у ст. 1 Закону України «Про ветеринарну медицину», зачіпає лише мету його запровадження і локальність. При цьому не охопленими залишаються ознаки, що відбивають стабілізаційний, обмежувальний характер карантину тварин, а також тимчасовість його дії;

– оптимальним вбачається інтегроване визначення, яке об'єднує усі суттєві спеціальні ознаки, внаслідок чого карантин тварин доцільно розуміти

як особливий (спеціальний) правовий режим, який має стабілізаційний, обмежувальний характер, тимчасовий період дії, запроваджується в умовах існування прямої підтвердженої загрози виникнення епізоотій або епідемій (у разі захворювання тварин зоонозами), спрямовується на локалізацію і ліквідацію епізоотій, а також відрізняється локальністю та адресністю дії;

– вузловими елементами структури правового режиму є об'єкт-носій режиму, правові статуси суб'єктів режимного регулювання, система правових гарантій у формі юридичної відповідальності за порушення режимних правил, а також режимні правові засоби і режимні правила, які виступають одночасно нормативною основою і своєрідною з'єднувальною субстанцією для зазначених трьох головних елементів. Саме зазначені структурні елементи слід покласти у основу подальшого розкриття правових особливостей карантину тварин як правового режиму;

– дослідження історико-правових аспектів становлення і розвитку карантину тварин на території сучасної України доцільно здійснювати, виходячи з періодів: 1) Київської Русі (X–XV ст.); 2) доби козацтва і входження до складу Російської імперії (XVI–XIX ст.); 3) багатодержавності (1917–1921 рр.); 4) радянської держави (1921–1990 рр.); 5) незалежності (1990 р. – т.ч.);

– вивчення текстів нормативних регуляторів феодального періоду, серед яких Руська правда, Перший литовський статут, а також доби козацтва (Права, за якими судиться малоросійський народ (1743 р.), засвідчує відсутність в них жодних нормативних положень щодо запобігання та усунення епізоотій;

– законодавчі акти про заходи боротьби з епізоотіями з'явилися у Російській імперії в 16–18 ст. Стосувалися вони переважно профілактичних ветеринарно-санітарних заходів запобігання епізоотіям, тобто окремих заходів карантину тварин, причому не тільки внутрідержавного, а й у частині зовнішньої торгівлі;

– слід констатувати відсутність належної уваги національних урядів (УЦР, Гетьманату П. Скоропадського, Директорії УНР) до проблеми боротьби

з епізоотіями. Попри значну суспільну значимість питання епізоотій, українські уряди розв'язували більш насущні проблеми утримання влади та вирішення земельного питання, від якого залежала підтримка селянства. Закономірним наслідком стала відсутність жодних зародків системності нормативно-правового регулювання ветеринарних відносин у сфері карантинних заходів;

– натомість фактично з перших днів встановлення на території України радянської влади регулюванню ветеринарної справи у частині боротьби із масовими заразними захворюваннями тварин приділялась певна увага спочатку на рівні розрізнених підзаконних актів з подальшим виокремленням окремих розділів, присвячених карантинним режимам у Ветеринарному кодексі УСРР 1925 р., на зміну якому прийшли Ветеринарні кодекси 1936, 1951, 1967 років. Далі розвиток ветеринарного законодавства СРСР здійснювався у напрямі боротьби з окремими епізоотіями за рахунок нормативно-правових актів підзаконного рівня;

– щодо сучасного українського законодавства у сфері карантину тварин, вбачається доцільною його класифікація за окремими напрямками правового впливу: 1) формування загальних основ правового регулювання; 2) створення системи спеціальних суб'єктів владних повноважень у сфері карантинних відносин; 3) затвердження переліку особливо небезпечних (карантинних) хвороб; 4) формування законодавства про окремі види карантинних режимів, диференційовані за різними особливо небезпечними (карантинними) епізоотіями; 5) розвиток положень щодо відповідальності за порушення правил дотримання режиму карантину тварин; 6) визначення порядку відшкодування шкоди, завданої карантинними заходами власникам постраждалих тварин; 7) міжнародно-договірне забезпечення карантину тварин;

– усі відносини карантину тварин доцільно диференціювати на два великі блоки: відносини запобігання епізоотіям і реагування на них. При цьому доцільно розрізняти профілактику виникнення епізоотій і, як наслідок,

запобігання карантину, тобто оперативну профілактику, а також безпосередньо профілактичний карантин;

– оперативну профілактику пропонується розуміти як постійну, щоденну діяльність уповноважених державних органів і установ по відверненню можливості виникнення епізоотій в межах країни в цілому чи її окремих територій. Як наслідок, заходи оперативної профілактики мають потенційний характер;

– профілактичний карантин визначається у законодавстві як система ветеринарно-санітарних заходів, що застосовуються перед та/або після переміщення тварин з метою запобігання занесенню або поширенню хвороб тварин;

– наступний блок становлять відносини реагування на епізоотії, безпосередньо пов'язані з введенням карантину і проведенням трьох груп заходів, якими є виявлення, локалізація і ліквідація карантинних об'єктів;

– у кінцевому рахунку матеріальну основу предмету карантину тварин формує цілісна система суспільних відносин: запобігання епізоотіям (оперативна профілактика, а також безпосередньо профілактичний карантин) і реагування на епізоотії (виявлення (діагностика) підкарантинних об'єктів, локалізація підкарантинних хвороб, ліквідація хвороб);

– відносини у галузі охорони, використання і відтворення сільськогосподарських і свійських тварин належать до предмету аграрного права, тоді як щодо решти тварин, які перебувають у стані природної волі, у напіввільних умовах чи в неволі, застосовуються норми іншої галузевої належності і як відновлювальний природний ресурс включається до структури системи природоресурсного права;

– правова природа відносин карантину тварин значно складніша за рахунок наявності хвороб, якими хворіють не тільки тварини, тобто так званих зоонозів (зооантропонозів) або інфекцій, спільних для тварин і людини, збудники яких паразитують в організмі певних видів тварин. Це інший вид комплексного контролю, який крім ветеринарного містить санітарно-

епідеміологічний контроль, що лежить на перетині медичного і екологічного права;

– правове регулювання карантину тварин у загальному розумінні, будучи спільним для медичного, екологічного та аграрного (ветеринарного) права, набуває властивостей міжгалузевого правового субінституту.

РОЗДІЛ II. ОБ'ЄКТНО-СУБ'ЄКТНИЙ СКЛАД ПРАВОВОГО РЕЖИМУ КАРАНТИНУ ТВАРИН

2.1. Об'єкти правового режиму карантину тварин

Об'єкт права є важливою категорією як юридичної науки, так і практики, завдяки своїй природі системоутворювального чинника будь-яких суспільних відносин поряд з суб'єктом, будучи початковим і кінцевим пунктом відповідної предметної діяльності фізичних і юридичних осіб. Слід вказати, що саме в такому ракурсі розгляду об'єкта, як предмета теоретичної та практичної діяльності суб'єкта, перебуває сучасна філософська доктрина [39, с. 438]. Іншими словами – це основа цілепокладальної діяльності, тобто те, на що спрямовуються фізичні й ментальні зусилля суб'єкта у процесі його життєдіяльності.

Водночас у загальній теорії права і, як наслідок, у галузевих юридичних науках, досі не знайшло вирішення питання щодо співвідношення між об'єктом права і правовідносин. Так, під об'єктом права розглядаються суспільні відносини, які можуть бути предметом правового регулювання і потребують його [167, с. 343]. Як наслідок, у наявності змішування і підміна понять, адже суспільні відносини є не об'єктом права, а саме предметом правового регулювання.

Звідси, наступною є проблема співвідношення об'єктів права і правовідносин. Не вдаючись до розмаїття наукових пропозицій з цього питання, варто пристати на пропозицію В.М. Єрмоленка, який дійшов свого часу висновку про тотожність об'єктів права і правовідносин [40, с. 313]. Сьогодні ця позиція одержала своє підтвердження і підтримку у цивільно-правових дослідженнях [42, с. 71]. Слід погодитись з цим твердженням, але лише у аспекті суміщення загального переліку об'єктів, адже бути об'єктом права не означає одночасну можливість бути об'єктом правовідносин. Такий

висновок слідує з аналогії сучасного енциклопедичного підходу до розмежування суб'єктів права і правовідносин, згідно якого суб'єкт права є потенційним носієм прав і обов'язків, носієм же реальних є лише той суб'єкт позитивного права, який здатний вступати у конкретні правовідносини [168, с. 753]. Іншими словами, суб'єкт права стає одночасно суб'єктом правовідносин, лише при вступі у останні. За аналогією до цього підходу об'єкт права, як загальний чинник людської діяльності, має суто потенційний характер і віднаходить свою подальшу реалізацію і конкретизація, лише стаючи об'єктом правовідносин.

Проте цим зазначена об'єктна проблематика не вичерпується, адже знову дуалізуються підходи до конкретизації об'єктів права (правовідносин). Так, у загальній теорії права, як і в галузевій аграрно-правовій доктрині зокрема [169], побутує думка про визнання об'єктом правовідносин діяльності. Разом з тим, зазначене питання також було розглянуте В.М. Єрмоленком, який базуючись на загальнофілософському діяльнісному підході, переконливо обґрунтував необхідність розгляду діяльності не як об'єкта, а матеріального змісту правовідносин [170, с. 49–53]. Таким чином, повністю солідаризуючись з концепцією В.М. Єрмоленка, слід пристати на його пропозицію визнати об'єктами правовідносин (права) матеріальні і нематеріальні блага (цінності). Щодо конкретного правового режиму, який разом з відповідними правовідносинами є складовою певного механізму правового регулювання, напрошується важливий методологічний висновок про суміщення їх об'єктів, адже правовий режим реалізується не інакше, як через набір відповідних правовідносин.

Щодо правового режиму карантину тварин слід виокремити важливу особливість, яка полягає у відсутності єдиного чітко визначеного об'єкта. Справа в тому, що існує ціла низка споріднених об'єктів, які розрізняються лише різним ступенем узагальненості, для якого характерним є дія так званої парної категорії діалектики у вигляді одиничного, особливого і загального. Таку властивість умовно можна назвати мультиоб'єктністю, а об'єкт –

мультиоб'єктом. Так, основним об'єктом правового режиму карантину тварин є безпосередньо епізоотія (одиничне), похідним – тварини-носії епізоотій (особливе), а загальним – карантинна територія як носій карантинного режиму (загальне). У поєднанні зазначених об'єктів і виникає своєрідний множинний різнорівневий мультиоб'єкт.

Наведений підхід безумовно потребує деталізації. Насамперед, слід звернути увагу на досі не застосовуване в теорії права поняття «мульти-об'єкт», яке має наразі досить обмежене використання, зокрема в інформаційних технологіях для позначення множини об'єктів [171, с. 118]. З погляду на розуміння терміну «мульти» як першої частини складних слів, яка має значення множинності [6, с. 658], саме його доцільно застосувати для позначення різнорівневої сукупності об'єктів карантину тварин в межах єдиного поняття. У кінцевому рахунку виникає послідовний ланцюжок формування мульти-об'єкта за рахунок множини споріднених об'єктів, якими є основний – епізоотія, похідний – тварини-носії епізоотій, загальний – карантинна територія.

Наступним кроком є з'ясування особливостей кожного з наведених об'єктів. Основним безпосереднім об'єктом є хвороба тварин, яка й є підставою для запровадження карантину. Визначення переліку таких хвороб належить до компетенції протиепізоотичних органів, причому його визначенню властива відповідна трансмісійність. На міжнародному рівні список особливо небезпечних хвороб тварин, що викликають епізоотії, складає Міжнародне епізоотичне бюро, причому склад таких хвороб підлягає щорічному уточненню. На національному рівні кожна з країн-учасників МЕБ із загального створює власний перелік карантинних хвороб, характерних для її території. Для України наразі існує затверджений урядом перелік переліку особливо небезпечних (карантинних) хвороб тварин [172], склад якого формують: африканська чума свиней, везикулярна хвороба свиней, везикулярний стоматит, віспа овець та кіз, інфекційна (контагіозна) плевропневмонія великої рогатої худоби, катаральна гарячка овець, класична

чума свиней, ньюкаслська хвороба, сибірка, чума (високопатогенний грип) птиці, чума великої рогатої худоби, чума дрібних жуйних, ящур. При цьому слід вказати на відносну нестабільність цього переліку хвороб, який постійно корелює зі списком МЕБ.

Наступною складовою мульти-об'єкта є тварини як носії епізоотій, атрибутивною особливістю яких є їхня природа як родових понять. Водночас родові поняття, які мають значну змістовну ємність, як правило, тяжко піддаються узагальненню. Звідси, значного рівня складності набуває об'єктивація значення терміну «тварини» у контексті об'єктів карантинних правовідносин. Наприклад, у тлумачній літературі сучасної української мови під твариною розуміється будь-яка істота на відміну від рослини чи людини [7, с. 1233]. Водночас у тому ж самому словнику істотою визнається лише людина і тварина [7, с. 404], тобто жодним чином не рослина. Зазначена суперечність змушує звернутися до спеціальної енциклопедичної літератури, за якою тварини – організми, що складають одне з царств органічного світу. За різними оцінками, нині існує від 1,5 до 2 млн. видів тварин (більшість – комахи). На відміну від рослин, тварини – гетеротрофи, тобто харчуються готовими органічними сполуками, бо не здатні синтезувати поживні речовини з неорганічних сполук; як правило, активно рухливі [173]. До інших важливих особливостей тварин відносять активний метаболізм і в зв'язку з цим обмежений ріст тіла, а також розвиток в процесі еволюції різних функціональних систем органів: м'язової, травної, дихальної, видільної, статеві, кровоносної, нервової. Здатність сприймати роздратування і реагувати на них (у зв'язку з появою нервової системи) викликало формування органів почуттів [174].

Вищенаведене дає змогу визначити тварин як живих істот, наділених матеріальними ознаками гетеротрофії (харчування готовими органічними сполуками), рухливої активності, метаболізму, наявності функціональних систем органів, нервової системи і почуттів. На фоні наведених спільних з людиною видових ознак, що відрізняють їх від рослин, головною ознакою

тварин як істот є їх відмінність від людини не тільки за зовнішньою формою, а й за внутрішньою ознакою відсутності здатності до осмислених дій, до розумової діяльності в цілому. Саме ці ознаки визначають взаємне розташування людей і тварин, як істот, у суб'єктно-об'єктному складі карантинних правовідносин [175, с. 111]. Виведене поняття є загальним міждисциплінарним, яке, тим не менш, потребує конкретизації у чинному законодавстві.

Так, у ч. 1 Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження» [176] тваринами визнаються біологічні об'єкти, що відносяться до фауни: сільськогосподарські, домашні, дикі, у тому числі домашня і дика птиця, хутрові, лабораторні, зоопаркові, циркові. Якщо сприймати фауну як тваринний світ взагалі [6, с. 927], то у наведеному нормативному визначенні закріплюється їх класифікація, з огляду на можливість використання людиною. Разом з тим ця класифікація не повна. Згідно Положення про функціональну підсистему захисту сільськогосподарських тварин і рослин єдиної державної системи запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру [11] наведений перелік розширюється за рахунок таких тварин як бджоли, риба, жаби, молюски, раки, шовкопряди, а також біологічних об'єктів, до складу яких віднесено ембріони, інкубаційні яйця, запліднена ікра, зиготи, сперма тощо. При цьому і цей перелік не є вичерпним, зважаючи на лексичну конструкцію «інші представники фауни» (п. 2 Положення). Такими, зокрема, можуть бути комахи, амфібії та рептилії за визначенням, закріпленим у ст. 1 Закону України «Про ветеринарну медицину». І вже зовсім інший класифікаційний поділ на наземних і водних тварин покладено у основу відповідного міжнародного законодавства, зокрема Всесвітня організація охорони здоров'я тварин (до 2003 р. Міжнародне епізоотичне бюро), яка зберегла попередню аббревіатуру МЕБ. При цьому до наземних тварин відносяться ссавці, птахи і бджоли [177], тоді як до водних – риба (включаючи ікру і гамети), молюски, ракоподібні і земноводні, що походять з підприємств аквакультури або виловлені в природних умовах з

метою розведення на фермах, випуску в навколишнє середовище, споживання людиною або прикраси [178, с. 9].

З цього погляду не сприймається і підлягає жорсткій критиці псевдонаукова пропозиція російських цивілістів сприймати під тваринами організм тваринного походження. Тому, на їх думку, під тваринами слід розуміти не лише ссавців, а і птахів, а також бджіл [179, с. 541]. Це суперечить не лише вищенаведеній, а й будь-якій зоологічній класифікації, за якими птахи і бджоли є беззастережно тваринами, а не якимись «міфічними» організмами тваринного походження.

Окреслення кола тварин набуває важливого методологічного значення з боку встановлення переліку суспільних відносин, що опосередковують карантин тварин. Наприклад, віднесення до тварин комах одразу виводить карантин тварин за межі ветеринарних відносин, адже сумнівно навіть з логіки здорового глузду, не кажучи вже про практичну сторону, оголошувати карантин тарганів. Тим не менш, саме таргани можуть бути активними переносниками масових інфекційних захворювань не тільки тварин, а й людей. Однак ця ситуація підпадає під компетенцію не ветеринарної, а санітарно-епідеміологічної служби і супроводжується зовсім іншим видом суспільних відносин. Так само належність тварин до сільськогосподарських, домашніх і диких спричинює різні особливості їх карантинного режиму. Чітким підтвердженням цьому є те, що згідно Порядку відшкодування майнової шкоди (збитків), завданої особам внаслідок запровадження карантину (карантинних обмежень) тварин або у зв'язку з проведенням процедур і робіт щодо ліквідації особливо небезпечних (карантинних) хвороб [180] таке відшкодування поширюється лише на сільськогосподарських тварин.

За логікою боротьби з наслідками епізоотій на домашніх і диких тварин також мав би поширюватись загальний карантинний режим за аналогією з профілактичним режимом при перетині кордону. Але ні вітчизняне законодавство, ні практика утримання диких тварин в зоопаркових умовах напівволі не містять свідчень про це. Так, згідно Порядку утримання та

розведення диких тварин, які перебувають у стані неволі або в напіввільних умовах [181] на диких тварин поширюються лише загальні вимоги щодо підлягання профілактичному карантину після прибуття до нового місця утримання (п. 6.5). Натомість в українських засобах масової інформації містяться відомості про випадки запровадження в зоопарках європейських країн карантинних обмежень внаслідок захворювання тварин на коронавірусну інфекцію, зокрема бегемотів у Бельгії [182] та горил і левів у Нідерландах [183]. Зазначене становище безумовно потребує уточнення видів тварин і їх складу.

Чинне цивільне та фауністичне законодавство переважно оперує безпосередньо терміном домашніх тварин, запровадженим Законом України «Про захист тварин від жорстокого поводження», якими згідно ст. 1 цього Закону визнаються собаки, коти та інші тварини, що протягом тривалого історичного періоду традиційно утримуються і розводяться людиною, а також тварини видів чи порід, штучно виведених людиною для задоволення естетичних потреб і потреб у спілкуванні, що, як правило, не мають життєздатних диких популяцій, які складаються з особин з аналогічними морфологічними ознаками, та існують тривалий час у їх природному ареалі. З наведеного визначення випливають ознаки домашніх тварин: функціональна – приручення, утримання і розведення; аксіологічна – задоволення естетичних потреб і потреб у спілкуванні; біологічна – відсутність життєздатних диких популяцій. При цьому утримання здійснюється в домашніх умовах, якими є обмеження природної волі домашніх тварин, що виключає їх вільне переміщення за межами квартири, подвір'я окремого будинку. Додатково зі змісту п. 43 ст. 1 Закону України «Про ветеринарну медицину» (2021 р.) виливає ще одна функція – цільова (цілепокладальна), яка розкривається через утримання для особистих некомерційних цілей, що є досить суперечливим, бо чимало власників домашніх тварин (котів, собак тощо) продають потомство своїх улюбленців, від чого вони не перестають бути домашніми.

Разом з тим з філологічного погляду правильним вважається вживання

словосполучення «свійські тварини», які повністю або частково утримуються людиною, живуть з людиною та розводяться нею. До свійських тварин відносяться коти, собаки, велика рогата худоба, свині тощо. А словосполучення «домашні тварини» вживається у розмовному мовленні для позначення тварин, які живуть у кого-небудь вдома. Домашньою твариною може бути приручена дика тварина (вовки, лиси, змії, рептилії тощо) [184]. Разом з тим не сприймається факт проживання вовків чи лисиць вдома, адже ці види диких тварин не підлягають одомашненню, про що свідчить практика їх приручення. А тому домашніми варто вважати одомашнених тварин, які проживаючи в домі, рахують його своїм. Як наслідок, не слід змішувати поняття свійських і домашніх тварин, ототожнюючи їх, адже свійські тварини, як родові поняття, охоплюють сільськогосподарських і домашніх тварин, що розрізняються лише місцем проживання і призначенням. По-суті, аналогічне розуміння втілене у новоприйнятому чинному, але ще не діючому Законі України «Про ветеринарну медицину» 2021 року, в підп. 126 п. 1 ст. 1 якого запропоновано вважати свійськими домашніх та сільськогосподарських тварин, які утримуються людиною, в тому числі тварини аквакультури.

Як наслідок, виникає потреба у розкритті законодавчого розуміння сільськогосподарських тварин. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження» сільськогосподарські тварини – тварини, що утримуються та розводяться людиною для отримання продуктів і сировини тваринного походження, з чого випливає функціональна (утримання та розведення людиною) та аксіологічна (для отримання продуктів і сировини тваринного походження) ознаки. Осучаснене, надане у підп. 130 п. 1 ст. 1 Закону України «Про ветеринарну медицину» 2021 р. визначення, відрізняється, по-суті, лише додаванням загального переліку сільськогосподарських тварин. Причому це визначення дублюється у підзаконному ветеринарному законодавстві (підп. 3 п. 3 Вимог до благополуччя сільськогосподарських тварин під час їх утримання) [185].

Нарешті, щодо диких тварин, то згідно ст. 1 Закону України «Про захист

тварин від жорстокого поводження» ними є тварини, природним середовищем існування яких є дика природа, у тому числі ті, які перебувають у неволі чи напіввільних умовах. Аналогічне розуміння надає і Закон України «Про ветеринарну медицину» 2021 р. (підп. 38 п. 1 ст. 1), за винятком уточнення, що дикі тварини відмінні від свійських. Останнє одразу нівелює можливість застосування для характеристики диких тварин вищенаведених ознак свійських тварин, виокремлених у розрізі домашніх і сільськогосподарських різновидів. Як наслідок, для ініціалізації диких тварин актуалізується єдина законодавча ознака природного середовища існування у вигляді дикої природи. Звідси, насильницьке утримування у неволі чи напіввільних умовах не змінює їх сутності як диких тварин, а просто є свідченням невластивого неприродного ареалу проживання.

І якщо у законодавстві розкривається зміст утримання диких тварин у напіввільних умовах як утримання у штучно створених умовах набутих у встановленому порядку диких тварин, за якого вони живляться переважно природними кормами, але не мають можливості вільного переміщення за межі штучно ізольованої ділянки (ст. 1 Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження»). Водночас жодний нормативний акт не надає визначення утримання диких тварин у неволі. За аналогією до поняття вольєру як обгородженої ділянки природних угідь для утримання тварин (абз. 5 розд. 2 Порядку утримання та розведення диких тварин, які перебувають у стані неволі або в напіввільних умовах [186]), можна зробити висновок, що неволя для диких тварин – ізоляція у штучно створених умовах існування, що виключає або значно обмежує прямий контакт з природним середовищем.

Підводячи проміжний висновок сказаному, слід наголосити на чіткому розмежуванні ознак свійських та диких тварин, що має важливе методологічне значення для практичного аспекту поглиблення об'єктної ідентифікації карантинних правовідносин, як центрального засобу реалізації правового режиму карантину тварин.

Нарешті, останній найзагальніший рівень об'єктів правового

карантинного режиму становить територія карантину. Насамперед, треба зазначити, що діюче ветеринарне законодавство не застосовує термін «територія» для позначення карантинних ареалів, оперуючи поняттями карантинних зон. Поясненням цьому може слугувати відсутність відповідних досліджень у доктринах екологічного і аграрного права. Адже територія в юридичному аспекті традиційно розглядалась як одна з ознак держави на більш пізній стадії соціального розвитку [187], а тому логічно пов'язувалась з міжнародним правом у контексті території державної [188, с. 683]. Такий підхід щодо взаємної прив'язки території та держави залишається чинним і досі, зокрема в теорії конституційного права [189, с. 14], зокрема у частині продукування сучасних класифікацій територій за їх правовим режимом [190], які концентруються на режимах меж державних територій у ракурсі співвідношення міжнародного і національного регулювання.

Як наслідок, карантинна зона виступає родовим, а буферна, інфікована та зона спостереження – видовими поняттями, що на перший погляд виглядає цілком прийнятним. Складнощі виникають при з'ясуванні сутності і змісту цих видових категорій, адже їх визначення здійснюється через поняття, яке визначається. Тобто зони буферна, інфікована та спостереження визначаються безпосередньо через загальне поняття зони, що ускладнює їх сприйняття, бо потребує постійного звернення до розкриття змісту первісного загального поняття. У ст. 1 діючого Закону України «Про ветеринарну медицину» зона розглядається як чітко визначена частина території країни з визначеним ветеринарно-санітарним статусом, тобто спостерігається пряма кореляція між зоною і територією.

Слід вказати, що подібний взаємозв'язок між територіями та їх зонуванням отримав своє втілення у вітчизняному законодавстві. Так, у ст. 2 Закону України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» [191] класифікацію таких територій здійснено саме через категоризацію зон радіоактивно забруднених територій. Так само у містобудівному законодавстві визначення понять

зонування, приміської та функціональних зон здійснюється у нерозривному взаємозв'язку з поняттям території (пункти 9, 10, 17 ст. 1 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» [192]. У свою чергу, в додатку 1 Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки [193] проілюстровано типізацію територій України за функціональним критерієм з поділом на 10 зон.

Аналогічний принцип застосовано і в новоприйнятому Законі України «Про ветеринарну медицину» 2021 року, норми якого в абсолютно переважній масі є чинними, але позбавленими дієвості, якої вони набудуть лише через рік з дня припинення або скасування воєнного стану відповідно до п. 6 Прикінцевих та перехідних положень Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо безперебійного виробництва та постачання сільськогосподарської продукції під час воєнного стану» [194]. У ст. 1 зазначеного Закону України «Про ветеринарну медицину» розкриття змісту понять зони (п. 54), карантинної (п. 65) та буферної (п. 10) зон, а також зон захисту (п. 56) і спостереження (п. 57) здійснено саме через прив'язку до певних територій, що є методологічно правильним. Разом з тим автори проекту цього Закону [100], втім як і законодавець, не здійснили завершального логічного кроку, яким є надання визначення карантинної території, чим було б замкнено взаємозв'язок між зонуванням і територією, на якій запроваджується карантин тварин.

2.2. Суб'єктний склад

Вище, при визначенні складових правового режиму, вказувалося на існуючу думку, що найважливішим його елементом є правовий статус суб'єктів, оскільки за його обсягом, ступенем самостійності, характером додаткових прав і обов'язків можна судити про режим у цілому, його галузеву належність [31, с. 25]. Безсумнівно, суб'єкт права є центральним елементом правового режиму, але лише одним з них, бо системоутворювальним, а тому

найважливішим елементом є об'єкт, який зумовлює характер правового режиму, а також особливості його суб'єктів та їх спеціального правового статусу. Крім того, правовий режим і правовий статус є рівнозначними категоріями загальної теорії права, які закріплюють різновекторність виникнення прав і обов'язків: щодо об'єкта (правовий режим) і суб'єкта (правовий статус). Отже, правовий статус не може бути елементом правового режиму, бо тоді з таким же успіхом може йтися про правовий режим об'єкта (як чинника виникнення відповідних суб'єктивних прав і обов'язків) як елемент правового статусу, що є нонсенсом. Тому елементом правового режиму слід сприймати не безпосередньо правовий статус, а самого суб'єкта такого режиму, правовий статус якого вже визначено. А ще точніше – це суб'єкт зі спеціальним правовим статусом, який власне й дозволяє йому бути учасником певного правового режиму через відповідність прав і обов'язків, які надають можливість здійснювати певні дії у руслі вимог цього правового режиму. Тобто спеціальний правовий статус (його частина) є не елементом, а передумовою вибору суб'єкта правового режиму. По-суті, наявність певного набору спеціальних прав і обов'язків є своєрідним «допуском» суб'єкта до відповідного правового режиму. Наведене є універсальною формулою співвідношення між суб'єктом правового режиму та його спеціальним статусом.

Водночас, виходячи з множинності суб'єктів правового режиму, зокрема наявності серед них значного пласту суб'єктів публічного управління, правовий статус останніх при формуванні певного правового режиму трансформується у їх компетенцію. У енциклопедичному розумінні компетенція – це сукупність прав і обов'язків, тобто повноважень будь-якого органу або посадової особи, які визначають їх можливості приймати обов'язкові для виконання рішення, організовувати та контролювати їх виконання, вживати у необхідних випадках заходи відповідальності тощо [195, с. 196; 196, с. 590]. Однак це вузьке розуміння компетенції, зміст якої, крім повноважень, складають завдання, функції та предмети відання кожного

органу, їх уповноважених посадових осіб [197, с. 437]. Звідси, важливим напрямом подальших кроків є дослідження системи спеціальних суб'єктів карантину тварин у частині їх спеціальних повноважень на здійснення таких заходів. При цьому слід виходити з усталеного існування диференційованої системи суб'єктів публічного і приватного права. Зважаючи на значний ступінь публічної важливості карантинних відносин, пріоритетним є з'ясування саме публічного рівня суб'єктів правового режиму карантину тварин, якими є державні органи.

Приступаючи до розкриття особливостей зазначених державних органів, слід класифікувати їх за ознакою множинності напрямів діяльності на монопрофільні, спеціальні, загальні та факультативні. Для монопрофільних напрям діяльності, яким є боротьба з епізоотіями, є єдиним, для спеціальних – значущим (переважним), тоді як для загальних суб'єктів протиепізоотична діяльність є лише одним, причому не домінуючим, а похідним від основного різновидом функціонування. У свою чергу, факультативними будуть суб'єкти, для яких протиепізоотична діяльність є виключно побічною, дотичною до основної діяльності, яка прямо не корелюється з жодним протиепізоотичним повноваженням, а впливає з існуючих побічних повноважень. Іншими словами – це державний орган з невизначеним протиепізоотичним статусом (компетенцією).

Систему монопрофільних державних протиепізоотичних органів очолює Державна надзвичайна протиепізоотична комісія при Кабінеті Міністрів України (далі – Комісія), що є постійно діючим органом при уряді, і яка здійснює оперативний контроль, керівництво і координацію діяльності органів виконавчої влади, підприємств, установ і організацій, фізичних осіб щодо запобігання спалахам особливо небезпечних хвороб, що входять до списку Міжнародного епізоотичного бюро, і масовим отруєнням тварин та їх ліквідації. Діє цей орган на основі Положення, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2007 р. № 1350 [103]. Водночас слід наголосити на нещодавно прийнятому новому Положенні [198], що

регламентує його діяльність. Однак набирає чинності це Положення з 21 березня 2023 року.

Порівняння змісту обох положень показує, що в новоприйнятому варіанті порівняно з попереднім випало завдання щодо координації діяльності науково-дослідних установ і навчальних закладів ветеринарної медицини щодо вивчення та опрацювання нормативно-правових актів з питань заразних хвороб, екзотичних або недостатньо вивчених захворювань тварин. При цьому воно з незначними текстуальними правками чомусь перемістилося до прав цієї Комісії, що викликає певне непорозуміння. Завданням у нашому випадку є наперед визначений, запланований для виконання обсяг роботи [7, с. 284], тоді як права Комісії, які набувають форми компетенційних повноважень, мають варіативний характер щодо їх дотримання, на відміну від обов'язковості виконання завдань. З цього боку завдання за своєю природою тяжіє швидше до обов'язку, тобто необхідності здійснення поставлених обсягів діяльності. Тому логічність і раціональність такої заміни викликає відповідні сумніви.

Іншою відмінністю є введення до складу Комісії представників Міністерства аграрної політики та продовольства України (Мінагрополітики), яке стає таким чином повноцінним суб'єктом карантинних правовідносин (п. 8 нового Положення), що можна пояснити відновленням цього міністерства наприкінці 2020 року з перепідпорядкуванням йому Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, складовою частиною якої, у свою чергу, стала Державна ветеринарна служба, про що йтиметься нижче. У цілому ж слід констатувати відсутність принципових відмінностей між чинним і новоприйнятим положеннями.

Наразі діють також чотири види регіональних протиепізоотичних комісій, діяльність яких регламентується відповідними Положеннями, якими є: Типове положення про Державну надзвичайну протиепізоотичну комісію при Раді міністрів Автономної Республіки Крим; Типове положення про Державну надзвичайну протиепізоотичну комісію при обласній державній адміністрації; Типове положення про Державну надзвичайну

протиепізоотичну комісію при Київській та Севастопольській міській державній адміністрації; Типове положення про Державну надзвичайну протиепізоотичну комісію при районній державній адміністрації. Натомість вищезазначеною новоприйнятою урядовою постановою затверджене єдине Типове положення про місцеву державну надзвичайну протиепізоотичну комісію, яким розширено існуючий перелік за рахунок комісій, утворених органами місцевого самоврядування, тобто сільських, селищних та міських комісій. Водночас, не зважаючи на зовні нібито логічність такого кроку, з огляду на здійснену реформу децентралізації державного управління, наведене розширення викликає певні зауваження. По-перше, спостерігається невідповідність статусу державної місцевої комісії недержавному органу, який її створює (відповідні місцеві ради). По-друге, у п. 5 Типового положення про місцеву державну надзвичайну протиепізоотичну комісію до повноважень останньої віднесено заслуховування та схвалення звіту відповідного структурного підрозділу територіального органу Держпродспоживслужби про виконання плану протиепізоотичних заходів за попередній рік. З цього боку не яким є механізм звітування перед кожною територіальною громадою. Наприклад, в Київській області наразі створено і затверджено території 69 об'єднаних територіальних громад [199] в межах 7 районів [200]. Кожному з районних управлінь Держпродспоживслужби прийдеться витратити в середньому 10 робочих днів на звітування перед кожною територіальною громадою лише за результатами щорічної протиепізоотичної діяльності. Це переводить зазначене звітування у безумовно формальну площину. Нарешті, результатом децентралізаційних зрушень стало укрупнення територіальних громад, які поєднують у своєму складі різні адміністративно-територіальні одиниці (села, селища і міста), а тому не можна однозначно ідентифікувати створену об'єднаною територіальною громадою місцеву протиепізоотичну комісію з рівнем сільської, селищної чи міської комісії, як це передбачено вищезазначеним Положенням.

Наступними є спеціальні державні органи, протиепізоотична діяльність

яких є лише одним (хоча й значущим) з напрямів діяльності. Очолює їх перелік Міністерство аграрної політики та продовольства України (Мінагропром), яке в результаті багаторазових реформаційних пертурбацій нарешті нещодавно відновило свою діяльність. Так, п. 1 постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання оптимізації системи центральних органів виконавчої влади» від 28 грудня 2020 р. [201] було відмінено прийняте раніше рішення про реорганізацію Міністерства аграрної політики та продовольства шляхом приєднання до Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, запроваджене абз. 2 п. 2 постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання оптимізації системи центральних органів виконавчої влади» від 2 вересня 2019 р. № 829 [202]. Як наслідок, на початку 2021 року було прийняте Положення про Міністерство аграрної політики та продовольства України [203], до якого лише через рік відповідною урядовою постановою [204] були внесені відповідні зміни щодо розширення компетенції за рахунок підпорядкування Мінагрополітики державного управління ветеринарної медицини. Так, п. 1 Положення про Мінагрополітики було доповнений абзацом, яким до повноважень цього міністерства було віднесено формування та реалізацію державної політики у сфері ветеринарної медицини, а п. 4 доповнено підпунктом 90⁴, яким було розширено перелік завдань останнього у частині спрямування та координації діяльності державних органів ветеринарної медицини щодо забезпечення ветеринарно-санітарного та епізоотичного благополуччя.

Наступним державним органом, як спеціальним суб'єктом карантинних відносин, є Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів (Держпродспоживслужба) через наявність у ній структурних елементів ветеринарної медицини. Адже безпосередньо функціональним органом, який забезпечує встановлення режиму карантину тварин і контроль за його дотриманням, а також здійснює карантинні заходи, є державна ветеринарна служба, яка за час свого існування в Україні пройшла низку пертурбаційних змін.

Вперше служба ветеринарної медицини потрапила у сферу національного нормотворення вже в кінці 1992 року, коли урядовою постановою було затверджене Положення про Головне управління ветеринарної медицини з державною ветеринарною інспекцією Міністерства сільського господарства і продовольства України [205]. Згідно цього Положення Головне управління ветеринарної медицини з державною ветеринарною інспекцією було створене як самостійний структурний підрозділ центрального апарату Міністерства сільського господарства і продовольства України (п. 1). Але вже з кінця 1997 року створюється Державний департамент ветеринарної медицини як самостійний орган виконавчої влади, підпорядкований Міністру агропромислового комплексу (п. 1 Положення про Державний департамент ветеринарної медицини) [206].

У 2001 році служба ветеринарної медицини зазнала чергового витка реформування через зміну адміністративно-правового статусу Державного департаменту ветеринарної медицини як урядового органу державного управління з одночасним включення його до складу Мінагрополітики і підпорядкуванням останньому [207]. По факту відбулось подвійне перепорядкування цього державного органу. Далі у 2007 році внаслідок чергової реорганізації Державний департамент ветеринарної медицини було перетворено у центральний орган виконавчої влади – Державний комітет ветеринарної медицини України [208].

Нарешті, внаслідок оптимізації системи центральних органів виконавчої влади, започаткованої однойменним Указом Президента України від 9 грудня 2010 року [209], була створена Державна ветеринарна та фітосанітарна служба України (Держветфітослужба) з наступним затвердженням Положення про неї [210], яка спрямовувалась і координувалась через Міністра аграрної політики та продовольства України. Але на цьому оптимізаційні зміни розглядуваного органу не закінчились. Внаслідок наступного витка адміністративної реформи, започаткованої урядовою постановою «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» від 10 вересня 2014 р. № 442 [211], було створено

новий орган у вигляді Державної служби України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів (Держпродспоживслужба).

Відповідно до п. 1 Положення про цю службу [212] її було створено через реорганізацію та приєднання Держветфітослужби України, а тому до неї автоматично перейшли всі повноваження щодо протиепізоотичної діяльності. Зазначені повноваження здійснює безпосередньо Департамент безпеки харчових продуктів та ветеринарної медицини, директором якого є Головний ветеринарний інспектор України [213].

Функції цього органу у сфері карантину тварин визначено підп. 3 п. 4 Положення. Це організаційно-забезпечувальна функція щодо своєчасного встановлення карантину в разі виникнення епізоотій, а також проведення карантинних та інших ветеринарно-санітарних заходів в інфікованій та буферній зонах, зоні спостереження. Наступною є інформаційна функція щодо повідомлення МЕБ про встановлення, очікуваний період дії та дату скасування карантину тварин щодо особливо небезпечних хвороб.

Структурними підрозділами Держпродспоживслужби є Головні управління в областях України та м. Києві [214], а також Управління Держпродспоживслужби – у районах [215]. Слід звернути увагу на суперечності у визначеному законодавством підпорядкуванні Держпродспоживслужби. Наразі відповідно до абз. 14 п. 1 розд. III Схеми спрямування і координації діяльності центральних органів виконавчої влади Кабінетом Міністрів України через відповідних членів Кабінету Міністрів України Державна служба України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів відноситься до центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується і координується безпосередньо Кабінетом Міністрів України. Тому цілком пояснюваною є відсутність цієї служби серед переліку центральних органів виконавчої влади, які належать до сфери адміністративного впливу Мінагрополітики (п. 16 розд. III). Пряме підпорядкування Держпродспоживслужби уряду відбито і в п. 1 Положення про цю службу поряд з констатацією, що це центральний орган виконавчої

влади, який реалізує державну політику у галузі ветеринарної медицини. Але функція формування та реалізації державної політики у сфері ветеринарної медицини належить до компетенції саме Мінагрополітики (п. 1 Положення про Мінагрополітики), а не уряду. Адже серед функцій і завдань останнього, визначених спеціальним статусним Законом України «Про Кабінет Міністрів України», цей напрям державної політики відсутній. Тому треба повернутись до редакції, запровадженої ще урядовою постановою від 25 листопада 2015 р. № 1087 [216], тобто у п. 1 Положення про Держпродспоживслужбу після слів «Кабінетом Міністрів України» доповнити словами «через Міністра аграрної політики та продовольства». Відповідно слід внести відповідні зміни і до Схеми спрямування і координації діяльності центральних органів виконавчої влади Кабінетом Міністрів України через відповідних членів Кабінету Міністрів України.

Далі йдуть центральні органи виконавчої влади, до компетенції яких належить лише один вид діяльності прямо чи побічно пов'язаний з правовим режимом карантину тварин, що дає змогу віднести їх до загальних суб'єктів. У основу виявлення загальних суб'єктів карантинних відносин доцільно покласти склад Державної надзвичайної протиепізоотичної комісії при Кабінеті Міністрів України, до якої крім представників вищезазначених спеціальних державних органів входять керівники Мінекономіки, МВС, МОЗ, Мінінфраструктури, Мінфіну, Міндовкілля, Міноборони, Держлісагентства, Адміністрації Держприкордонслужби, МЗС, СБУ, ДСНС, Національної поліції, Держекоінспекції, Держмитслужби, ДАЗВ, а також Комітету Верховної Ради України з питань аграрної та земельної політики, Національної академії аграрних наук та посадові особи інших органів (абз. 1 п. 7 Положення про Державну надзвичайну протиепізоотичну комісію при Кабінеті Міністрів України). Це робить їх суб'єктами карантинних відносин, що однак потребує уточнення через аналіз законодавства, яке формує їх компетенційний статус.

Аналіз тексту Положення про Міністерство розвитку економіки, торгівлі

та сільського господарства (Мінекономіки) [217] свідчить про відсутність повноважень щодо боротьби з епізоотіями і встановлення карантинних обмежень. Перебування цього міністерства у складі урядової Державної надзвичайної протиепізоотичної комісії можна пояснити залишковою тенденцією як наслідком тимчасового перебирання ним компетенції припиненого Мінагрополітики (2019–2021 рр.).

Щодо МВС, то з припиненням діяльності ветеринарної міліції з проведення карантинних заходів згідно п. 2 Переліку постанов Кабінету Міністрів України, що втратили чинність від 5 серпня 2015 р. [218], прямим призначенням якої було здійснення карантину, виникає питання щодо ймовірності органів МВС загалом, а якщо так, то в якій частині, бути суб'єктом забезпечення карантину тварин. Положення.

У Законі України «Про Національну поліцію» [219] відсутні положення щодо карантину тварин, лише п. 24 ч. 1 ст. 23 одним з основних повноважень поліції визначає участь відповідно до повноважень у забезпеченні та здійсненні заходів правового режиму надзвичайного стану, зон надзвичайної екологічної ситуації, причому поняття надзвичайного стану і надзвичайної екологічної ситуації розрізняються, що вимагає уточнення їх співвідношення.

Відповідно до п. 24 ст. 1 Кодексу цивільного захисту України [220] епізоотії визнаються причиною виникнення надзвичайної ситуації, причому згідно ст. 4 Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану» це не просто епізоотія, а панзоотія, яка є аналогом пандемії, але щодо тварин. Таким чином, епізоотії, як і панзоотії, є однією з причин виникнення особливо тяжких надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, що, у свою чергу, є однією з передумов запровадження надзвичайного стану. Поряд з цим залишається нез'ясованим питання щодо змісту надзвичайної екологічної ситуації у контексті взаємозв'язку з епізоотіями і карантином тварин.

Згідно ч. 5 ст. 10 Закону України «Про зону надзвичайної екологічної ситуації» одним із заходів, які можуть запроваджуватися у разі введення в межах зони надзвичайної екологічної ситуації правового режиму

надзвичайного стану, є встановлення карантину та здійснення інших обов'язкових санітарно-протиепідемічних заходів. Безумовно тут прямо йдеться про протиепідемічний карантин, тому щодо карантину тварин може йтися лише про аналогію закону, що виключає взаємозв'язок між екологічною надзвичайною ситуацією і карантином тварин. При цьому дослідницький інтерес становить причинно-наслідковий ланцюжок, коли спочатку оголошується зона екологічної ситуації, потім правовий режим надзвичайного стану, лише у рамках якого за необхідності запроваджується карантин. Перенесення цієї детермінаційної послідовності на відносини карантину тварин вибудовує послідовність: виникнення епізоотії (панзоотії) – об'явлення надзвичайної екологічної ситуації – запровадження надзвичайного стану – введення правового режиму карантину тварин.

Повертаючись до суб'єктів карантинних відносин зауважимо, що повноваження щодо захисту об'єктів і територій на випадок виникнення надзвичайних ситуацій дублюються в Положенні про Міністерство внутрішніх справ України [221]. Між тим, формально подолання наслідків надзвичайних ситуацій належить до компетенції спеціального органу – Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС), діяльність якої спрямовується і координується через Міністра внутрішніх справ України, що мабуть і дає підстави для запровадження положення про віднесення надзвичайних ситуацій до компетенції МВС. Водночас слід звернути увагу, що у тексті Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій [222] відсутнє жодне пряме посилання на карантин чи епізоотії, тому слід виходити з вищевикладеного їх співвідношення з поняттям надзвичайних ситуацій, що дає змогу віднести наведені державні органи до загальних суб'єктів правового режиму карантину тварин. Очевидно віднесення МВС до протиепізоотичних органів є залишковим через підпорядкування йому ліквідованої у 2015 році ветеринарної міліції.

Далі йде Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів, яке відповідно до підп. 42 п. 4 Положення про нього [223] бере участь у плануванні

та здійсненні заходів із запобігання виникненню надзвичайних ситуацій і реагування на них. Так само Держекоінспекція наділена правом проводити лабораторний аналіз стану забруднення земель у разі виникнення надзвичайних ситуацій (підп. 11 п. 6 Положення про Державну екологічну інспекцію України) [224]. При цьому карантин тварин цілком підставно розглядати як складову екобезпеки, що й робить його міжгалузевим інститутом екологічного і аграрного права (цей висновок сформульовано у підрозділі 1.3 дисертації).

Ще один центральний орган виконавчої влади, яким є Держлісагентство, забезпечує цивільний захист у сфері лісового і мисливського господарства, а також захист населення і територій під час надзвичайних ситуацій (підп. 8 п. 5 Положення про Державне агентство лісових ресурсів України [225]). У свою чергу, СБУ має повноваження щодо ліквідації наслідків епізоотій та інших надзвичайних ситуацій (п. 11 ст. 24 Закону України «Про Службу безпеки України» [226]. Аналогічно й Міноборони наділений окремими повноваженнями залучення Збройних Сил до ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та здійснення заходів щодо забезпечення екологічної безпеки в Збройних Силах (підп. 24 п. 4 Положення про Міністерство оборони України [227]). Навіть МЗС покликаний забезпечити захист, евакуацію наших громадян з держав, в яких виникла надзвичайна ситуація (підп. 46 п. 4 Положення про Міністерство закордонних справ України [228]).

Наступним центральним державним органом виконавчої влади є Міністерство охорони здоров'я України (МОЗ), у Положенні про яке [229] не прописано жодних повноважень навіть щодо встановлення протиепідемічного карантину. Звідси слідує висновок, що МОЗ має дотичну прив'язку до карантину тварин, що проявляється виключно через необхідність запобігання поширенню зоонозів, тобто спільних для людей і тварин захворювань. Як наслідок, це дає всі підстави віднести МОЗ до факультативних суб'єктів правового режиму карантину тварин.

Нарешті, серед включених до складу урядової протиепізоотичної комісії є ціла низка центральних органів виконавчої влади, у положеннях про які відсутні жодні компетенційні посилання на епізоотії, карантин тварин та навіть надзвичайні ситуації. Зокрема це Міністерство інфраструктури України [230], Міністерство фінансів України [231], Державна митна служба України [232], Держприкордонслужба [233]. Очевидно, що їх протиепізоотичний статус має латентний характер, який втілюється у повноваження на потенційні заходи у сфері логістики, фінансового забезпечення та зведення прикордонного бар'єру проти проникнення епізоотій. За цими ознаками зазначені державні органи доцільно віднести до факультативних суб'єктів карантину тварин з невизначеним протиепізоотичним правовим статусом.

Продовжує цю лінійку ціла низка державних органів, зокрема Державне агентство України з управління зоною відчуження (ДАЗВ), а також Комітет Верховної Ради України з питань аграрної та земельної політики і Національна академія аграрних наук України. Так, Положення про Державне агентство України з управління зоною відчуження [234] взагалі не містить жодного, навіть дотичного, повноваження щодо протиепізоотичної діяльності, хоча проведені на території зони відчуження дослідження через 30 років після аварії показали проживання в Чорнобилі значної кількості різноманітних тварин, зокрема птахів і гризунів, лосів, оленів і бобрів, а також великих хижаків, серед яких рисі і вовки, навіть бурі ведмеді [235; 236]. Очевидно боротьба з можливими випадками захворювання диких тварин особливо небезпечними хворобами покладається на природні процеси, а у разі виходу таких захворювань за межі зони відчуження – на ветеринарні служби прилеглих територій.

Звернення до предметів відання парламентських комітетів дев'ятого скликання [237] показало відсутність у предметі відання Комітету з питань аграрної та земельної політики прямих посилань щодо епізоотій, карантину тварин та надзвичайних ситуацій, пов'язаних з протиепізоотичною діяльністю (п. 1 Додатку до Постанови Верховної Ради України від 29 серпня 2019 року

№ 19-IX). Водночас, з огляду на предмет дисертаційного дослідження, найпривабливішою виглядає законопроектна функція парламентських комітетів, окреслена ст. 11 Закону України «Про комітети Верховної Ради України» [238]. Наприклад, при розгляді законопроекту «Про ветеринарну медицину та благополуччя тварин» від 9 квітня 2020 р. № 3318 [100] головним було визнано Комітет з питань аграрної та земельної політики, який і супроводжував цей законопроект до його прийняття парламентом. Наведене дає підстави віднести Комітет з питань аграрної та земельної політики Верховної Ради України до факультативних державних органів.

Нарешті, останнім з вищезгаданого переліку державних органів, що входять до складу урядової протиепізоотичної комісії, є Національна академія аграрних наук України. У п. 6 Статуту Національної академії аграрних наук основним завданням НААН визначено наукове забезпечення розвитку галузей агропромислового комплексу, зокрема вказано, що наукові дослідження спрямовуються на здобуття нових знань про створення новітніх біологічних і фізичних об'єктів, їх взаємодії та впливу на навколишнє природне середовище (підп. 1 п. 6) [239]. З цього можна зробити висновок, що НААН України є науковим консультативно-дорадчим органом у сфері протиепізоотичної діяльності, а тому його можна віднести до факультативних.

До загальних суб'єктів карантинних відносин варто віднести й органи місцевого самоврядування. Такий висновок базується на низці нормативних приписів Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [240], якими визначаються повноваження різноієрархічних рад у сфері боротьби з епізоотіями. Це зазначені повноваження сільських, селищних і міських рад, які становлять частину їх так званої виключної компетенції, бо питання боротьби з епізоотіями вирішуються виключно на пленарних засіданнях вказаних рад (п. 45 ч. 1 ст. 26), а також аналогічні повноваження виключної компетенції пленарних засідань районної та обласної рад (п. 2 ч. 3 ст. 43). Ну і звичайно до компетенції виконавчих органів сільських, селищних та міських рад входить створення місцевих державних надзвичайних протиепізоотичних комісій, про

що йшлося вище.

З огляду на реалії сьогодення, не можна залишити поза увагою зміни в компетенційному статусі державних органів щодо безпосереднього закріплення у чинному законодавстві засобів протидії епізоотіям у воєнний час. З цього боку слід вказати на Закон України «Про правовий режим воєнного стану», у якому вже в його первісній редакції у п. 6 ч. 3 ст. 9 [18] до компетенції районної і обласної військових адміністрацій було віднесено прийняття рішень з питань боротьби з епізоотіями. Одночасно це повноваження було продубльовано у ст. 15 зазначеного Закону (п. 33 ч. 2), у якій відбулась деталізація повноважень військових адміністрацій.

Нещодавно вже під час запровадження воєнного стану Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо уточнення повноважень суб'єктів забезпечення цивільного захисту та імплементації норм міжнародного гуманітарного права у сфері цивільного захисту» (підп. 3 п. 4) [241] було доповнено ст. 9 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» частиною 5, у п. 3 якої очільникам територіальних громад, на території яких не ведуться бойові дії та не прийнято рішення про утворення військової адміністрації населеного пункту, надано право приймати рішення щодо боротьби з епізоотіями. Це, безумовно, позитивний нормативний припис, який розширив карантинні повноваження органів місцевого самоврядування з врахуванням реалій досвіду воєнного стану [242, с. 235–236].

Наступним кроком є окреслення кола суб'єктів-осіб приватного права, які безпосередньо використовують тварин на різних титулах. Цілком зрозуміло, що такими є передусім власники тварин, які діють на основі ч. 1 ст. 180 ЦК України, що поширює на тварин правовий режим речі. За висновком О.В. Дзери, власником є особа, якій належить право власності на річ (майно) [243, с. 159]. Аналогічного висновку щодо об'єктів тваринного світу дійшов В.В. Шеховцов [244]. Власник в повному обсязі здійснює володіння, користування і розпорядження належними йому тваринами у визначених

законом межах. Водночас формування власницьких повноважень щодо тварин залежить від їх класифікаційних різновидів і відповідного законодавства. Якщо право власності на диких тварин окреслюється нормами фауністичного законодавства, зокрема Законом України «Про тваринний світ» (статті 5–8), то право власності на свійських тварин ґрунтується на загальних нормах цивільного законодавства. У свою чергу, в аграрному законодавстві визначається власник сільськогосподарських тварин – фізична або юридична особа, якій належать сільськогосподарські тварини (підп. 1 п. 3 Вимог до благополуччя сільськогосподарських тварин під час їх утримання [185]). Тобто у основу права власності на сільськогосподарських тварин покладено титульне володіння.

Згідно ч. 1 ст. 353 ЦК України епізоотії, як різновид надзвичайних обставин, є підставою примусового відчуження майна у власника з метою суспільної необхідності в порядку, встановленому законом, за умови попереднього і повного відшкодування його вартості (реквізиція). Ця норма виокремлює лише одного суб'єкта карантинних правовідносин, яким є власник хворих і реквізованих тварин, що відповідно до ч. 3 ст. 353 ЦК України знищуються для запобігання розвитку епізоотій.

Водночас дуже значна кількість тварин, особливо сільськогосподарських, завжди перебуває у користуванні (оренді), що не виключає можливості їх масових захворювань на підкарантинні хвороби. Так, поряд з власниками Закон України «Про тваринний світ» оперує поняттям користувачів тварин (статті 28, 35, 47, 54). Користувачем об'єкта тваринного світу є суб'єкт, який на підставі визначених законом юридичних фактів набув право на користування таким об'єктом тваринного світу. При цьому залежно від виду реалізованого права відбувається поділ на загальних і спеціальних користувачів [245, с. 128–129]. Звичайно, користування є однією з правомочностей власника, яку він здійснює на власний розсуд в межах, визначених законом. З цього боку будь-який власник є свого роду користувачем. Але самостійним суб'єктом в юридичному розмінні користувач

стає лише у разі, коли він є особою, відмінною від власника.

Відповідно до ч. 2 ст. 291 ГК України [246] однією з підстав припинення договору оренди є загибель (знищення) об'єкта оренди. Ця норма дублюється у ч. 1 ст. 24 Закону України «Про оренду державного та комунального майна» [247]. За аналогією орендне користування тваринами також має припинитись з часу їх реквізиції та знищення внаслідок запровадження карантину. Тому користувач є суб'єктом карантинних правовідносин до моменту реквізиції тварин, передаючи естафету власнику, що стає учасником відносин відшкодування збитків, заподіяних реквізицією.

Водночас чинне законодавство поряд з особою власника застосовує поняття утримувача тварин. Насамперед, це п. 143 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про ветеринарну медицину» від 4 лютого 2021 року № 1206-IX, де утримувачем тварин визнається фізична або юридична особа, у тому числі оператор потужностей (оператор ринку), яка здійснює утримання та/або обіг тварин. По-суті, аналогічне визначення міститься в підп. 4 п. 3 Вимог до благополуччя сільськогосподарських тварин під час їх утримання, за винятком того, що утримувач здійснює обіг тварин, тобто вся увага зосереджується на утриманні як єдиній функції утримувача. Разом з тим утримувач визначається через утримання, що не дає змоги розкрити це поняття. Це зумовлює необхідність з'ясування змісту поняття утримання.

Жоден Закон України, на жаль, не розкриває сутності і змісту поняття утримання, водночас досить розгорнуто оперуючи ним. Так, ЦК України містить положення про різні види утримання осіб (ч. 2 ст. 36, ч. 4 ст. 44, ч. 2 ст. 223, ч. 1 ст. 535, ч. 1 ст. 602, гл. 57 (статті 744–758), ч. 1 ст. 805, ч. 3 ст. 1224, ст. 1232, ч. 2 ст. 1265), утримання майна (ч. 1 ст. 322, ст. 360, ч. 1 ст. 385, ч. 3 ст. 390, ч. 1 ст. 587, ч. 2 ст. 589, ч. 2 ст. 597⁵, ч. 7 ст. 597⁸, ч. 4 ст. 1134, ст. 1187, ст. 1200, ст. 1214, ч. 1 ст. 1285), утримання бездоглядних домашніх тварин (статті 340–342), утримання диких звірів, службових собак та собак бійцівських порід тощо (ч. 1 ст. 1187). При цьому розуміння утримання залишається поза законодавчим тлумаченням. Не містить ЦК України і

кваліфікації особи, яка безпосередньо здійснює процедуру утримання, на фоні розкриття поняття утриманця (ч. 2 ст. 1265).

Широко застосовується термін «утримання» і в сімейному законодавстві. З масиву 287 статей Сімейного кодексу України [248] 59 з них містять положення про утримання, причому ці норми інтегруються в окремі глави, присвячені правам та обов'язкам подружжя по утриманню (гл. 9), обов'язку матері, батька утримувати дитину та його виконання (гл. 15), обов'язку батьків утримувати повнолітніх дочку, сина та його виконання (гл. 16), обов'язку повнолітніх дочки, сина утримувати батьків та його виконання (гл. 17), обов'язку по утриманню інших членів сім'ї та родичів (гл. 22). Однак дефінування поняття утримання в СК України також відсутнє. Аналіз судових справ з Єдиного державного реєстру судових рішень привів до висновку про автоматичне застосування судами терміну «утримання» без з'ясування його змісту, тобто як загальнозрозумілого. Цілком можливо, що судовій практиці достатньо такого підходу завдяки незначним сумам позовних вимог, а тому їх взаємного сприйняття сторонами, однак серйозне збільшення рівня відшкодування витрат на утримання безумовно потребуватиме деталізації їх змісту.

Аналогічне становище склалось і в фауністичному та ветеринарному законодавстві. Зокрема, у Законі України «Про тваринний світ» термін «утримання тварин» у різних інтерпретаціях міститься у 8, а в Законі України «Про ветеринарну медицину» 2021 р. – 20 статтях. При цьому жодна з них не розкриває сутності та змісту цього поняття. У підзаконному акті, яким є Порядок утримання та розведення диких тварин, які перебувають у стані неволі або в напіввільних умовах [249], зроблено спробу визначення процесу утримання диких тварин у напіввільних умовах (абз. 25 розд. 2), але це знову здійснено через поняття «утримання», тобто поняття визначається через саме себе, що не дає змоги досягнути мети.

Як відомо, відсутність автентичного тлумачення положень законів заповнюється доктринальним. Щодо доктринального тлумачення, то в

енциклопедичній цивілістичній літературі розглядаються лише різновиди утримання фізичної особи [250, с. 851–852], що на фоні існування ст. 322 ЦК України «Тягар утримання майна» одразу ж викликає певні зауваження. У науково-практичному коментарі цієї статті розкриття поняття утримання прив'язане до витрат, пов'язаних зі зберіганням майна, його ремонтом, забезпеченням збереження його властивостей тощо [251].

На семантичному рівні багатовимірний термін «утримувати» у функціональному аспекті розглядається як збереження чого-небудь однаковим, незмінним [7, с. 1309]. Щодо тварин категорія утримання в юридичному дослідженнях практично не застосовується. Виключенням з цього є цивілістична дисертація Д.М. Луця «Тварини як об'єкт цивільних правовідносин», у якій утримання розглядається абстрактно як відносини статичності, яким властива відсутність мети одержання прибутку, на відміну від відносин динаміки (розведення елітних порід тварин та продаж кошенят і цуценят, укладання всіляких договорів (дресування), предметом яких є тварини [252, с. 14]. Разом з тим, це спрощене схематичне сприйняття поняття утримання, що абсолютно не розкриває сутності і змісту останнього, але якого мабуть цілком достатньо для досягнення вузькогалузевих цілей окремого цивілістичного дослідження.

Тому утримання, з погляду фауністичного та аграрно-правового підходів, доцільно сприймати як забезпечення умов належного існування тварини, а в юридичному розумінні – як обов'язок власника чи користувача тварин здійснювати зазначені дії. З цього випливає, що утримувачем є і власник, і користувач, тобто особа, яка реалізує фізичне володіння тварини. Звідси, невідповідною виглядає вищенаведена цивілістична формула диференціації на відносини статичності (утримання), яким властива відсутність вилучення прибутку і динаміки (розведення тварин, укладання щодо них відповідних договорів). Розведенню елітних порід та інших видів діяльності щодо тварин має передувати і потім весь час супроводжувати його належне утримання, без чого унеможлиблюється всяке прибуткове використання

тварин. Тобто утримання є атрибутивною передумовою і обов'язком будь-якого належного користувача тварин незалежно від виду використання, будь-то племінне тваринництво, сільськогосподарське виробництво чи естетичне споглядання. З цього боку для утримання невід'ємної важливості набуває саме фізичне володіння тваринами.

На фоні існуючої прогалини щодо поняття утримання з боку вітчизняного нормотворця, значного позитиву набуває європейський досвід нормотворення. Так, у ст. 4 «Європейської конвенції про захист домашніх тварин» від 13 листопада 1987 р. (м. Страсбург) [253] розкривається зміст утримання через відповідальність утримувача домашньої тварини за її здоров'я та благополуччя, що, у свою чергу, втілюється в обов'язок будь-якої особи, яка утримує домашню тварину або яка доглядає за нею, забезпечувати їй місце для проживання, турботу й увагу з урахуванням етологічних потреб тварини відповідно до її виду й породи. При цьому застосовується вузькофаховий термін «етологічні потреби», похідний від поняття етології як біологічної науки, яка вивчає поведінку тварин у природних умовах [6, с. 436], а також використовується поряд з утриманням супутній термін «догляд», що вимагає додаткового вивчення.

У досліджуваному нами контексті доглядати означає піклуватися про кого-, що-небудь, забезпечувати необхідні умови комусь, чомусь [7, с. 233], тобто спостерігається суміщення зазначених понять у частині створення належних умов життєдіяльності тварин. Разом з тим, утримання корелює з наявністю фізичного володіння, тоді як здійснення догляду можливе і особою, повністю юридично відчуженою від об'єкта догляду, наприклад, найманим працівником. Іншими словами, догляд змістовно охоплює суто технологічну складову утримання.

Щодо етологічності, то такими є поведінкові потреби і реакції тварин на умови їх утримання. Як зазначається у спеціальних публікаціях аграрного профілю, етологічні дослідження необхідні перш за все для створення оптимальних умов утримання як на промислових тваринницьких комплексах,

так і на традиційних фермах. Вивчення поведінкових реакцій тварин різних порід дає можливість вишукати шляхи підвищення їх продуктивності в конкретних умовах годівлі та утримання. Наприклад, вивчається вплив прив'язного утримання на поведінку тварин [254]. Наведений екскурс дає змогу відмежувати етологічні потреби від інших.

Так, згідно ч. 2 ст. 4 вищезазначеної Конвенції утримання має здійснюватися за рахунок: забезпечення тварин належною їжею та водою в достатній кількості; надання їм відповідних можливостей для фізичного навантаження; вживання усіх обґрунтованих заходів для недопущення їх втечі. З наведеного переліку до етологічних належать потреби у фізичному навантаженні та недопущенні їх втечі, тоді як потреби у годівлі та напуванні є суто фізіологічними. При цьому недопущення втечі тварин є атрибутивною передумовою можливості забезпечення їх життєвих потреб, тобто запорукою і основою утримання, адже у разі втечі тварини з під нагляду автоматично втрачається така можливість. Останнє стосується не лише свійських, а й диких тварин, що перебувають у неволі.

Будучи ратифікованою парламентом [255], Європейська конвенція про захист домашніх тварин є частиною національного законодавства. Тому можна вважати наведені положення такими, що заклали основу для розуміння змісту концепту утримання тварин, яка за логікою нормотворення має одержати подальший розвиток у нормативно-правовій базі. Для порівняння в діючій редакції Закону України «Про ветеринарну медицину» (2006 р.) застосоване поняття благополуччя тварин, що розкривається через забезпечення гуманного ставлення до них протягом усього їхнього життя (абз. 11 ст. 3). У нещодавно прийнятому Законі України «Про ветеринарну медицину» (2021 р.) благополуччя тварин розглядається як стан забезпечення фізіологічних та етологічних потреб тварин шляхом створення належних умов для їх розведення, утримання та транспортування, включаючи систематичний догляд, належне годування, поїння та гуманне поводження з тваринами, що виключає страх, біль і страждання, у тому числі під час забою, та забезпечує

свободу прояву твариною типової для неї поведінки (п. 9 ст. 1).

Взагалі ж слід погодитися з глибоким методологічним висновком Н.В. Карпінської, що традиційне ветеринарне законодавство України наразі перебуває на етапі еволюційного перетворення в законодавство щодо добробуту тварин. Основна сутність трансформації полягає у зміні методологічного підходу: якщо ветеринарне законодавство регулювало відповідні аграрні відносини з позицій антропоцентризму (передусім із метою захисту інтересів людини), то правовий інститут добробуту тварин – з позицій анімоцентризму (першочергово зосереджує увагу на гуманному відношенні до тварин, на дотриманні етичних принципів) [256, с. 381].

Але благополуччя не можна ототожнювати з утриманням, адже за своїм змістом благополуччя – це належний догляд, бо неналежний догляд у процесі утримання ототожнити з благополуччям досить тяжко. При цьому спостерігається зміщення уваги в бік досить активного застосування парної конструкції «фізіологічних та етологічних потреб» (статті 36–38) на фоні розширення змісту забезпечення етологічних потреб за рахунок гуманного поводження з тваринами.

Ще глибше розкривають зміст благополуччя Загальні вимоги до благополуччя сільськогосподарських тварин під час їх утримання, затвержені наказом Міністерства економіки від 8 лютого 2021 р. № 224, на основі яких доцільно систематизувати фактори забезпечення фізіологічних і етологічних потреб усіх різновидів тварин у цілому.

Як наслідок, систему етологічних складають потреби тварин у:

- фізичному навантаженні та недопущенні їх втечі за межі визначеного ареалу, який забезпечує належне фізичне навантаження;
- забороні обмеження свободи пересування сільськогосподарських тварин у спосіб, що може завдавати їм невинуватих страждань або може травмувати їх;
- наявності приміщень для утримання сільськогосподарських тварин, конструкція, планування і розташування яких усувають можливість

травмування останніх;

- доступі до води в належній кількості або мати можливість задовольнити свої потреби у споживанні рідини в інший спосіб.

Зважаючи на те, що фізіологія тварин – це біологічна наука, яка вивчає життєві процеси та їх взаємозв'язок у здоровому організмі, а також з'ясовує взаємодію тваринного організму з навколишнім середовищем [257, с. 5], фізіологічними є потреби, що забезпечують життєві функції організму тварин. Тому суто фізіологічними є потреби у:

- годівлі та напуванні тварин;
- забезпеченні належних показників якості й безпечності повітря в приміщеннях за рівнями циркуляції, запиленості, температури, відносної вологості, а також концентрації газів;
- достатнього рівня освітлення у приміщеннях;
- повноцінному і збалансованому раціоні без шкідливих речовин або домішок; доступі до кормів і води з інтервалами, що відповідають їх фізіологічним потребам;
- ветеринарних лікарських засобах, використання яких дозволено в Україні і які не справляють негативного впливу на здоров'я та благополуччя сільськогосподарських тварин.

Таким чином, утримувачем є особа, яка здійснює належне забезпечення фізіологічних і отологічних потреб тварин як основи їх здоров'я та благополуччя.

Висновки до розділу II

Проведений аналіз особливостей об'єктно-суб'єктного складу правового режиму карантину тварин дав змогу дійти таких висновків:

- важливою особливістю правового режиму карантину тварин є відсутність єдиного чітко визначеного об'єкта. Таку властивість умовно можна назвати мультиоб'єктністю, а об'єкт – мультиоб'єктом, де основним

об'єктом правового режиму карантину тварин є безпосередньо епізоотія (одиночне), похідним – тварини-носії епізоотій (особливе), а загальним – карантинна територія як носій карантинного режиму (загальне);

– формування переліку особливо небезпечних хвороб тварин належить до компетенції протиепізоотичних органів, причому його визначенню властива відповідна трансмісійність, коли на міжнародному рівні список таких хвороб, що викликають епізоотії, складає Міжнародне епізоотичне бюро, а на національному рівні кожна з країн-учасників МЕБ із загального створює власний перелік карантинних хвороб, характерних для її території;

– тваринами є відмінні від людини живі істоти, наділені матеріальними ознаками гетеротрофії (харчування готовими органічними сполуками), рухливої активності, метаболізму, наявності функціональних систем органів, нервової системи і почуттів. Це загальне міждисциплінарне поняття, яке потребує конкретизації у чинному законодавстві;

– належність тварин до сільськогосподарських, домашніх і диких спричинює різні особливості їх карантинного режиму;

– найзагальніший рівень об'єктів правового карантинного режиму становить територія карантину. При цьому діюче ветеринарне законодавство не застосовує термін «територія» для позначення карантинних ареалів, оперуючи поняттями карантинних зон;

– карантинна зона виступає родовим, а буферна, інфікована та зона спостереження – видовими поняттями, що на перший погляд виглядає цілком прийнятним. Складнощі виникають при з'ясуванні сутності і змісту цих видових категорій, адже їх визначення здійснюється через поняття, яке визначається. Тобто зони буферна, інфікована та спостереження визначаються безпосередньо через загальне поняття зони, що ускладнює їх сприйняття, бо потребує постійного звернення до змісту первісного загального поняття;

– елементом правового режиму слід сприймати не безпосередньо правовий статус, а самого суб'єкта такого режиму, правовий статус якого вже визначено. Тобто спеціальний правовий статус (його частина) є не елементом,

а передумовою вибору суб'єкта правового режиму. По-суті, наявність певного набору спеціальних прав і обов'язків є своєрідним «допуском» суб'єкта до відповідного правового режиму;

– виходячи з наявності серед суб'єктів правового режиму значного пласту суб'єктів публічного управління, правовий статус останніх при формуванні певного правового режиму трансформується у їх компетенцію;

– державні органи у сфері карантину тварин слід класифікувати за ознакою множинності напрямів діяльності на монопрофільні, спеціальні, загальні та факультативні. Для монопрофільних напрямів діяльності, яким є боротьба з епізоотіями, є єдиним, для спеціальних – значущим (переважним), тоді як для загальних суб'єктів протиепізоотична діяльність є лише одним, причому не домінуючим, а похідним від основного різновидом функціонування. У свою чергу, факультативними будуть суб'єкти, для яких протиепізоотична діяльність є виключно побічною, дотичною до основної діяльності, яка прямо не корелюється з жодним протиепізоотичним повноваженням, а впливає з існуючих побічних повноважень. Іншими словами – це державний орган з невизначеним протиепізоотичним статусом (компетенцією);

– систему монопрофільних державних протиепізоотичних органів складають державні надзвичайні протиепізоотичні комісії: при Кабінеті Міністрів України та місцеві державні надзвичайні протиепізоотичні комісії (при Раді міністрів Автономної Республіки Крим, при обласній державній адміністрації, при Київській та Севастопольській міській державній адміністрації, при районній державній адміністрації);

– до спеціальних державних органів, протиепізоотична діяльність яких є лише одним (хоча й значущим) з напрямів діяльності, належать Міністерство аграрної політики та продовольства України (Мінагрополітики), Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів (Держпродспоживслужба) через наявність у ній структурних елементів ветеринарної медицини;

– систему загальних суб'єктів карантинних відносин складають Мінекономіки, МВС, МОЗ, Міндовкілля, Міноборони, Держлісагентство, МЗС, СБУ, ДСНС, Національна поліція, Держекоінспекція. До загальних суб'єктів карантинних відносин слід віднести й органи місцевого самоврядування;

– існує ціла низка центральних органів виконавчої влади, у положеннях про які відсутні жодні компетенційні посилання на епізоотії, карантин тварин та навіть надзвичайні ситуації. Зокрема це Міністерство інфраструктури України, Міністерство фінансів України, Державна митна служба України, Держприкордонслужба, Державне агентство України з управління зоною відчуження (ДАЗВ), а також Комітет Верховної Ради України з питань аграрної та земельної політики і Національна академія аграрних наук України. Їх протиепізоотичний статус має латентний характер, який втілюється у повноваження на потенційні заходи у сфері логістики, фінансового забезпечення та зведення митно-прикордонного бар'єру проти проникнення епізоотій, супроводження відповідних законопроектів і участь у формування протиепізоотичної політики. За цими ознаками зазначені державні органи доцільно віднести до факультативних суб'єктів карантину тварин з невизначеним протиепізоотичним правовим статусом;

– з огляду на реалії сьогодення, не можна залишити поза увагою зміни в компетенційному статусі державних органів щодо засобів протидії епізоотіям у воєнний час, зокрема до компетенції районної і обласної військових адміністрацій було віднесено прийняття рішень з питань боротьби з епізоотіями. Так само очільникам територіальних громад, на території яких не ведуться бойові дії та не прийнято рішення про утворення військової адміністрації населеного пункту, надано право приймати рішення щодо боротьби з епізоотіями. Це, безумовно, позитивний нормативний припис, який розширив карантинні повноваження органів місцевого самоврядування з врахуванням реалій досвіду воєнного стану;

– коло суб'єктів-осіб приватного права формують власники і утримувачі

тварин;

– власники тварин діють на основі ч. 1 ст. 180 ЦК України, що поширює на тварин правовий режим речі;

– на фоні прогалини щодо поняття утримання з боку вітчизняного нормотворця, важливого значення набуває європейський досвід нормотворення. У ст. 4 «Європейської конвенції про захист домашніх тварин» від 13 листопада 1987 р. (м. Страсбург) зміст утримання розкривається через відповідальність утримувача домашньої тварини за її здоров'я та благополуччя, що, у свою чергу, втілюється в обов'язок будь-якої особи, яка утримує домашню тварину або яка доглядає за нею, забезпечувати їй місце для проживання, турботу й увагу з урахуванням етологічних потреб тварини відповідно до її виду й породи;

– водночас благополуччя не можна ототожнювати з утриманням, адже за своїм змістом благополуччя – це належний догляд, бо неналежний догляд у процесі утримання не є благополуччям;

– у вітчизняному законодавстві при визначенні благополуччя спостерігається зміщення уваги в бік застосування парної конструкції «фізіологічних та етологічних потреб» на фоні розширення змісту забезпечення етологічних потреб за рахунок гуманного поводження з тваринами;

– чинним законодавством визначається система фізіологічних та етологічних потреб лише сільськогосподарських тварин, на основі яких доцільно систематизувати фактори забезпечення фізіологічних і етологічних потреб усіх різновидів тварин у цілому;

– як наслідок, систему етологічних складають потреби тварин у: фізичному навантаженні та недопущенні їх втечі за межі визначеного ареалу, який забезпечує належне фізичне навантаження; забороні обмеження свободи пересування сільськогосподарських тварин у спосіб, що може завдавати їм невинуватих страждань або може травмувати їх; наявності приміщень для утримання сільськогосподарських тварин, конструкція, планування і

розташування яких усувають можливість травмування останніх; доступі до води в належній кількості або можливості задовольнити свої потреби у споживанні рідини в інший спосіб;

– суто фізіологічними є потреби у: годівлі та напуванні тварин; забезпеченні належних показників якості й безпечності повітря в приміщеннях за рівнями циркуляції, запиленості, температури, відносної вологості, а також концентрації газів; достатньому рівні освітлення у приміщеннях; повноцінному і збалансованому раціоні без шкідливих речовин або домішок; доступі до кормів і води з інтервалами, що відповідають їх фізіологічним потребам; ветеринарних лікарських засобах, використання яких дозволено в Україні і які не справляють негативного впливу на здоров'я та благополуччя сільськогосподарських тварин;

– утримувачем є особа, яка здійснює належне забезпечення фізіологічних і отологічних потреб тварин як основи їх здоров'я та благополуччя.

РОЗДІЛ III. ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ КАРАНТИНУ ТВАРИН

3.1. Цивільно-правова відповідальність

Приступаючи до висвітлення особливостей юридичної відповідальності, як опорного елемента правового режиму карантину тварин, варто звернути увагу на найбільше поширення саме цивільно-правової відповідальності, що слідує з аналізу судової практики. Це вимагає, в першу чергу, звернути увагу на специфіку цивільно-правової відповідальності у сфері карантину тварин.

Насамперед, слід зауважити, що цивільні відносини, які виникають у ході карантину тварин, базуються на загальній формулі реквізиції, закріпленої у ст. 353 ЦК України, а точніше на положеннях частин 1, 3, 4 цієї статті. У кінцевому рахунку вимальовується наступна модель. Внаслідок епізоотії чи її загрози з мотивів суспільної необхідності дозволяється реквізиція відповідних тварин як явних чи потенційних носіїв захворювання, визначеного списком МЕБ, з їх подальшим знищенням. При цьому передбачається можливість судового оскарження оцінки реквізованих тварин у разі не погодження з нею попереднього власника (власників). Слід звернути увагу, що саме останнє положення безпосередньо пов'язується з настанням цивільно-правової відповідальності державного органу, дії представників якого унеможливають своєчасне і належне відшкодування завданих збитків.

Водночас відносини реквізиції тварин наділені власною специфікою порівняно із загальною моделлю, адже порушується головна умова реквізиції щодо попереднього і повного відшкодування вартості вилучених тварин, яке унеможливується через технологічну складність оцінки таких тварин. Першим чинником є значна кількість таких тварин, які потребують щонайменше індивідуального підходу до оцінки кожної з них, зокрема у частині зважування для м'ясних порід, продуктивності – для молочних та

інших тварин, екстер'єру – для коней тощо. Іншим специфічним аспектом є тривалість процедури оформлення оцінки порівняно з рівнем суспільної небезпечності, яка вимагає негайності вилучення тварин. Звідси, закономірним наслідком є не попереднє, а наступне за вилученням відшкодування вартості тварин. Разом з тим на кожній стадії процедури оцінки і наступного відшкодування вартості можуть виникнути і фактично виникають спірні ситуації, безпосередньо пов'язані з категорією цивільно-правової відповідальності, що потребує з'ясування її сутності, змісту, а також атрибутивних особливостей у розрізі карантину тварин.

У рамках дослідження особливостей цивільно-правової відповідальності, яка виникає внаслідок запровадження карантину тварин, варто застосувати діалектичний метод сходження від абстрактного до конкретного. При цьому найвищий рівень абстрагування матиме загальне визначення цивільно-правової відповідальності, а найнижчий – її конкретизація у ранзі складової правового режиму карантину тварин. Проміжне становище займатиме визначення підстав і умов, а також функціональної ідентифікації цивільно-правових наслідків введення карантинних обмежень.

Щодо сутності і змісту цивільно-правової відповідальності доцільно зупинитись на методологічному висновку І.С. Канзафарової, що науковці в основному визначають поняття цивільно-правової відповідальності через категорії «санкція», «обов'язок», «правовідношення». Відповідні судження вчених умовно можна назвати концепціями відповідальності як санкції, як обов'язку, як правовідношення [258, с. 14]. Це відповідає дійсності. На підтвердження слід навести думку В.Д. Примака, що у всіх випадках цивільно-правова відповідальність постає як санкція, тобто правовий наслідок порушення чужого суб'єктивного цивільного права. Вона настає винятково за наявності передбачених у законі чи договорі (щодо врахування вини) умов і втілюється у покладанні на зобов'язану особу суб'єктивного цивільного обов'язку з відшкодування завданої кредиторіві (потерпілому) шкоди [259, с.

8]. Автор чітко визначає цивільно-правову відповідальність як санкцію і обов'язок з відшкодування шкоди. Тобто до «санкційного» розуміння додається одночасне сприйняття юридичної відповідальності як відповідного правовідношення. Водночас виключно як правовідношення у вигляді несприятливих наслідків для правопорушника розглядає цивільну відповідальність Г. Єрьоменко [260, с. 883]. Щоправда існують і проміжні позиції визнання цивільно-правової відповідальності додатковим майновим обтяженням для правопорушника [261, с. 436]. Тим не менше, зроблене І.С. Канзафаровою узагальнення, заслуговує на застосування для з'ясування особливостей цивільно-правової відповідальності, що є наслідком запровадження правового режиму карантину тварин.

Першочергово слід визначитись щодо доцільності застосування «санкційної» складової змісту зазначеної відповідальності. Так, на думку Г. Єрьоменко, визначення цивільно-правової відповідальності як санкції має свої правові підстави. Санкція, як і цивільна відповідальність, забезпечена можливістю її реалізації через державний примус і заснована на правовій нормі примусовою мірою. При цьому заслуговує на увагу викладений нею поділ санкцій на конфіскаційні, штрафні (стимулюючі) та компенсаційні. Причому саме останні покликані відшкодувати потерпілій стороні шкоду, заподіяну правопорушенням [262, с. 752]. Безперечно, цивільно-правова відповідальність у сфері карантину тварин має санкційну природу через забезпечення засобами державного примусу передусім судової гілки державної влади. Разом з тим спостерігається певний дисонанс щодо особи правопорушника. Адже виходячи з іншого розуміння санкції як міри юридичної відповідальності за порушення законодавства, що застосовується до винної особи і тягне за собою несприятливі (негативні) для неї наслідки [263, с. 427], впливає, що порушником виступають відповідні державні органи (тобто по-суті сама держава), які вчиняють різні перепони на шляху відшкодування вартості знищених тварин. При цьому держава не отримує фактично жодних негативних для неї наслідків. Виникає певна суперечність,

бо цивільно-правова відповідальність у сфері карантину тварин є санкцією у регулятивному аспекті і не є такою у суб'єктно-інституційному. Разом з тим регулятивна функція права є первісною у загальному спектрі функцій, що зрештою дає підстави для легітимації санкційної природи розглядуваного різновиду цивільно-правової відповідальності.

Наступним кроком є ідентифікація цивільно-правової відповідальності у сфері карантину тварин з обов'язком. Так, відповідно до ч. 4 ст. 353 ЦК України вартість реквізованого майна має бути відшкодована попередньому власникові. Це впливає з парності юридичної конструкції суб'єктивних прав і обов'язків. У нашому випадку – це ніщо інше, як суб'єктивний обов'язок щодо відшкодування шкоди, завданої майновим правам власника загиблих тварин. Водночас цей обов'язок є закономірним наслідком реалізації противаги між правом державних органів приймати рішення щодо знищення підкарантинних тварин з паралельним правом оцінювання розміру завданої шкоди, і обов'язком власника таких тварин підкоритися рішенням про їх вилучення.

Нарешті, наукова концепція розгляду цивільно-правової відповідальності як правовідношення у досліджуваній сфері карантину тварин теж має місце. Як зазначає Ю.С. Шемшученко, надаючи узагальнене визначення юридичної відповідальності, остання є правовідношенням між державою у особі її органів (суду спеціальних інспекцій тощо) і правопорушником, до якого застосовують юридичні санкції з негативними для нього наслідками (позбавлення волі, штраф, відшкодування шкоди тощо) [264, с. 437]. Справа дещо ускладнюється одночасним поєднанням у одній особі, якою є зрештою держава, функцій правовідновлення і правопорушення. Щоправда, це відбувається на фоні розмежування зазначених функцій між різними державними органами: вирішує вказані цивільні спори суд, тоді як правопорушником є орган, за приписом якого здійснюється знищення підкарантинних тварин, і який zarazом проводить оцінку їх вартості. Тим не менше, між зазначеними органами дійсно виникають відповідні

правовідносини, юридичним змістом яких вищевказані суб'єктивні права і обов'язки. Однак тут існує ризик прояву іншої крайності. Як зазначається в науковій літературі, право не існує без обов'язків, але якщо праву не кореспондує певний обов'язок, воно перетворюється у свавілля і безвідповідальність [265, с. 796]. Справа в тому, що право на накладення компенсаційних санкцій реалізується судом, але обов'язок відшкодування шкоди покладається також на відповідний державний орган, тобто взаємними правами і обов'язками наділяється власне держава, що не виключає можливості для зобов'язаних органів здійснення свавільної поведінки, з огляду на перспективу певної безвідповідальності. Створює таку перспективу особиста майнова безвідповідальність службових осіб, які реалізують карантинний режим.

У кінцевому підсумку, впливає висновок про поєднання у цивільно-правовій відповідальності у сфері карантину тварин усіх трьох наукових концепцій, тобто зазначена відповідальність одночасно існує як «санкція», «обов'язок» і «правовідношення», що необхідно враховувати при виробленні відповідної дефініції. Тому цивільно-правову відповідальність у сфері карантину тварин доцільно визначити як правовідношення між судом і державним органом, уповноваженим здійснювати відшкодування шкоди, завданої власникам загинув тварин, що реалізується через санкційний примус останнього до виконання обов'язку відшкодування шкоди.

Наступним логічним кроком є розкриття підстав і умов настання розглядуваного виду цивільної відповідальності. Так, в теорії цивільного права існує бачення відсутності принципової відмінності між термінами «підстави» та «умови» [266, с. 227]. У контексті застосування цього положення до цивільної відповідальності, у якому власне й було зроблено такий висновок, це означає змішування «незмішуваних» з лексичного погляду понять. У тлумачній літературі сучасної української мови підставою у руслі тематики нашого дослідження визнається те основне, на чому базується, ґрунтується що-небудь [7, с. 781], тоді як умовами – необхідні обставини, які

уможливлюють здійснення чогось [7, с. 1295]. Виходячи з цього, ототожнення підстав і умов цивільної відповідальності призводить до зміщення часових рамок її виникнення і причинно-наслідкового зв'язку між засобами її реалізації. Адже моментом виникнення цивільної відповідальності є час здійснення певного порушення цивільних прав (правопорушення), тоді як її реалізація потребує наявності відповідних умов. Наведене вище суміщення підстав і умов цивільної відповідальності пояснюване лише в частині першої умови, якою визнаються протиправні дії суб'єкта цивільного права [265, с. 228], тобто цивільне правопорушення.

Тому безумовно слід погодитися з усталеною думкою, що фактичною підставою для застосування мір цивільної відповідальності є цивільне правопорушення [260, с. 883], хоча в сучасній енциклопедичній загальнотеоретичній літературі вказується на триелементну конструкцію підстави юридичної відповідальності, яка включає норми позитивного права (матеріальна підстава), правопорушення (протиправне діяння) як фактичну підставу та акт застосування права, який покладає відповідальність (процесуальна підстава) [267, с. 412–413]. Звичайно слід позитивно сприйняти досягнення загальної теорії права, але варто звернути увагу, що це жодним чином не знімає ролі правопорушення як підстави юридичної відповідальності, а лише переводить його в ранг фактичної підстави. Разом з тим доцільно навести деякі дискусійні питання щодо умов цивільної відповідальності, без розв'язання яких буде складно розкрити особливості здійснення цивільно-правової відповідальності у сфері карантину тварин.

Насамперед, слід вказати на існування тривалої з середини ХХ століття дискусії щодо можливості застосування до цивільної відповідальності кримінально-правового складу правопорушення, на що свого часу звернув увагу В.В. Вітрянський [268, с. 702–704]. Справа в тому, що загальною теорією права досі не знято причинної основи для зазначених дискусійних моментів. Так, класичним із загальнотеоретичного боку є поняття складу правопорушення, до якого як у підручниках із загальної теорії держави і права

[269, с. 362–365], так і в енциклопедичних джерелах [270, с. 48] входять об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона. На противагу цьому усталеному положенню в теорії цивільного права визнається специфічний склад цивільного правопорушення: 1) протиправне діяння, під яким розуміється дія чи бездіяльність, у результаті якої заподіяно шкоду; 2) наявність шкоди як результату протиправного діяння; 3) причинний зв'язок між протиправним діянням та шкодою, яка ним заподіяна; 4) вина порушника [271, с. 46–48]. Зазначений склад переважно називають умовами цивільної відповідальності, з чим безперечно треба погодитись, хоча в законодавстві також відсутнє розмежування підстав і умов цивільної відповідальності. Так, ст. 614 ЦК України визначає вину як підставу відповідальності за порушення зобов'язання, хоча з погляду вищевказаних доктринальних підходів вина є саме умовою відповідальності.

Зазначаючи відставання в аспекті розмежування складів кримінального і цивільного правопорушень загальної теорії права, як загальнотеоретичний треба сприйняти дисертаційний висновок І.С. Канзафарової, що юридична конструкція складу правопорушення є чужою для цивільного права, а штучне поширення кримінально-правового вчення про склад злочину на цивільно-правову сферу не лише завдало суттєвої шкоди дослідженню проблем цивільно-правової відповідальності, але й призвело до того, що була порушена принципова межа між публічним і приватним правом [258, с. 19–20].

Таким чином, для цивільно-правової відповідальності у сфері карантину тварин набуває актуальності концепція умов цивільної відповідальності. Першою умовою є протиправне діяння, під яким розуміється дія чи бездіяльність органів державного ветеринарного контролю, у результаті якої залишаються не відшкодованими збитки, заподіяні знищенням підкарантинних тварин. Дія чи бездіяльність можуть мати свій прояв передусім при невідповідній оцінці матеріальних втрат від загибелі тварин. Щодо другої умови, то в наявності шкода як результат протиправного діяння, яка полягає у відсутності адекватної компенсації власникам за знищених

внаслідок запровадження карантинного режиму тварин. При цьому простежується чіткий причинний зв'язок між протиправним діянням та заподіяною ним шкодою, як третя умова відповідальності. Нарешті, останньою умовою є вина порушника, яка проявляється у двох основних формах: наміру (умислу) і необережності.

Як зазначалося, законодавчим підґрунтям визнання вини, як однієї з умов виникнення цивільної відповідальності, є положення ст. 614 ЦК України. При цьому вина працівників у формі умислу можлива за відсутності коштів у відповідному бюджеті, особистих неприяних відносин з власником тварин та ін., тоді як необережність, що виключає наявність умислу, може бути наслідком недостатньої кваліфікація оцінщиків вартості загиблих тварин, технічних помилок тощо. Разом з тим аналіз судової практики показав, що суди не сприймають поділ вини на умисел та необережність, розглядаючи її апріорно і цілісно.

Водночас у контексті критерію вини не можна обійти увагою прямо полярні наукові погляди, першим з яких є те, що жодна з умов (протиправність, шкода, причинний зв'язок, вина) не є абсолютно обов'язковими для покладення на особу відповідальності [272, с. 48]. Принципово іншим є підхід, що вина є обов'язковою умовою цивільної відповідальності, а ті випадки, коли законом передбачено відшкодування шкоди без врахування вини порушника, не можна кваліфікувати як відповідальність. При цьому вважається, що саме диспозитивний характер регулювання цивільних відносин дає можливість законодавцю та іншим учасникам цих відносин відступати від загального принципу відповідальності за вину та встановлювати виняткові випадки відповідальності незалежно від вини [273, с. 55]. Тобто виникає так звана об'єктивна (безвинна) відповідальність [274, с. 232].

Під цю позицію безвинної відповідальності зовні, з першого погляду, підпадає й цивільно-правова відповідальність за майнову шкоду, завдану поголів'ю тварин в умовах карантину. Адже фізичне знищення реальних чи

потенційних носіїв епізоотій прямо передбачене законом у вигляді ветеринарних правил, що виключає будь-яку винність службової особи, яка прийняла відповідне рішення про ліквідацію поголів'я, що призвело до настання негативних наслідків майнового характеру за умови відсутності винних дій.

У такому вигляді втрачається по суті «класична» ознака цивільної відповідальності як відповідальності однієї особи перед іншою – правопорушника перед потерпілим, боржника перед кредитором [259, с. 883], що взагалі ставить питання про ідентифікацію карантинних відшкодувань з цивільно-правовою відповідальністю в цілому, адже відсутність однієї з комплексу атрибутивних ознак будь-якого явища завжди висуває сумніви щодо його реальності.

Тому безумовно слід погодитися з оцінкою такого становища, наданою Р.Ю. Заїкою, який позиціонує його як правовідносини, що виникають між потерпілою особою і особою, вина якої у заподіянні шкоди відсутня, проте на яку законодавець покладає обов'язок відшкодувати збитки, і які будуть характеризуватися не «відповідальністю без вини», а набудуть характеру «виконання компенсаційних зобов'язань, передбачених законом» [275, с. 13]. Такий висновок повністю узгоджується з відновлювальною функцією цивільно-правової відповідальності, яка існує поряд з регулятивною, превентивною і каральною [265, с. 790–809]. У іншій інтерпретації наголошується на спорідненні цивільно-правової відповідальності з компенсаційною функцією цивільного права, яке полягає не тільки у їхньому майновому характері та ув'язці з інститутом відшкодування. Дуже важливим є й те, що їх реалізація відбувається за одним вектором – ліквідації негативних (шкідливих) наслідків поведінки учасника (-ків) цивільних відносин, що настають у сфері іншого учасника (-ків) цих відносин [273, с. 55]. У нашому ж випадку відбувається інтеграція зазначених функцій у єдину компенсаційно-відновлювальну, яка за рахунок компенсації майнової шкоди, завданої власникам загиблих тварин, сприяє відновленню первісного докарантинного

становища.

Механізм відшкодування шкоди (збитків), завданих внаслідок запровадження карантину тварин, крім зазначених загальних норм цивільного законодавства формується за рахунок нормативних приписів спеціального законодавства, зокрема ветеринарного та фінансового. Основою спеціального рівня наразі є ст. 35 чинного Закону України «Про ветеринару медицину» 2021 р. (яка є аналогом ст. 49 Закону України «Про ветеринару медицину» 1992 р.), у ч. 1 якої встановлено, що майнова шкода (збитки), заподіяна фізичним та юридичним особам внаслідок запровадження карантинних заходів (карантинних обмежень) або у зв'язку з проведенням процедур і робіт щодо ліквідації та профілактики карантинних хвороб тварин, відшкодовується за рішенням Державної надзвичайної протиепізоотичної комісії при Кабінеті Міністрів України або місцевої державної надзвичайної протиепізоотичної комісії за рахунок коштів державного бюджету в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Відповідно підзаконний рівень формування зазначеного механізму утворюють Методика оцінки збитків від наслідків надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2002 р. № 175 [132], Порядок відшкодування майнової шкоди (збитків), завданої особам внаслідок запровадження карантину (карантинних обмежень) тварин або у зв'язку з проведенням процедур і робіт щодо ліквідації особливо небезпечних (карантинних) хвороб, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 31 жовтня 2012 року № 1003 [180], Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення протиепізоотичних заходів, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 квітня 2008 р. № 413 [276], з урахуванням змін, внесених до них постановою Кабінету Міністрів України від 12 грудня 2018 р. № 1050 [277], що стосувалися особливостей карантину, спричиненого поширенням африканської чуми свиней.

Зокрема цією урядовою постановою «Про внесення змін до порядку, затверджених постановами Кабінету Міністрів України від 23 квітня 2008 р. № 413 і від 31 жовтня 2012 р. № 1003» пункт 2 Порядку відшкодування майнової шкоди (збитків), завданої особам внаслідок запровадження карантину (карантинних обмежень) тварин або у зв'язку з проведенням процедур і робіт щодо ліквідації особливо небезпечних (карантинних) хвороб, доповнено абзацом такого змісту: «Дія цього Порядку не поширюється на відшкодування фізичним особам вартості свиней, що вилучені з метою знищення або забою під час ліквідації африканської чуми свиней». Одночасно з цим було доповнено пункт 2 Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення протиепізоотичних заходів, підпунктом 12 такого змісту: «12) відшкодування майнової шкоди (збитків), завданої фізичним особам внаслідок запровадження карантину (карантинних обмежень) тварин у зв'язку з проведенням процедур і робіт щодо ліквідації та профілактики африканської чуми свиней, спрямованих на їх вилучення з метою знищення або забою. Виплата фізичним особам вартості вилучених свиней з епізоотичного вогнища та зони захисту у разі виникнення африканської чуми свиней здійснюється за рішенням Комісії або державних надзвичайних протиепізоотичних комісій при обласних, Київській міській, районних держадміністраціях і міських радах на підставі акта вилучення сільськогосподарських тварин з метою їх знищення або забою під час ліквідації особливо небезпечних (карантинних) хвороб, передбаченого постановою Кабінету Міністрів України від 31 жовтня 2012 р. № 1003 «Про затвердження Порядку відшкодування майнової шкоди (збитків), завданої особам внаслідок запровадження карантину (карантинних обмежень) тварин або у зв'язку з проведенням процедур і робіт щодо ліквідації особливо небезпечних (карантинних) хвороб». Також на підставі зазначеного акта органи місцевого самоврядування готують списки фізичних осіб для отримання компенсації за тварин. Комісія або державні надзвичайні протиепізоотичні комісії при обласних, Київській міській, районних

держадміністраціях, міських радах надсилають рішення про відшкодування майнової шкоди (збитків), акти вилучення сільськогосподарських тварин, списки фізичних осіб для отримання компенсації за тварин та інформацію про середню ринкову вартість 1 кілограма закупівельної живої ваги тварин різних вікових та вагових груп, надану відповідним структурним підрозділом облдержадміністрації, що реалізує економічну політику, до територіального органу Держпродспоживслужби, який зберігає їх протягом трьох років. Держпродспоживслужба здійснює перерахування визначеної для відшкодування вартості вилучених тварин суми коштів до органу Казначейства для її подальшої виплати фізичним особам».

Водночас у зазначеному механізмі відшкодування шкоди спостерігається певна прогалина, адже відповідно п. 2 Порядку відшкодування майнової шкоди (збитків), завданої особам внаслідок запровадження карантину (карантинних обмежень) тварин або у зв'язку з проведенням процедур і робіт щодо ліквідації особливо небезпечних (карантинних) хвороб відшкодуванню підлягає вартість лише сільськогосподарських тварин, що були вилучені з метою знищення або забою. Таким чином, поза увагою залишають інші ніж сільськогосподарські тварини, тобто дикі. Особливо це стосується тварин, що перебувають в зоопарках, цирках тощо, власниками яких є недержавні особи. Між тим, вартість окремих таких тварин досягає надзначних сум залежно від їх рідкості. Якнайбільшої актуальності питання відшкодування шкоди набувають у разі відсутності страхування останніх. У цьому разі не можна навіть застосувати аналогію закону, тобто поширити дію вказаного Порядку на представників тваринного світу, адже одиницею відшкодування в ньому обрано вартість одного кілограма ваги певних вилучених сільськогосподарських тварин. Зважаючи на низьку ймовірність зазначених випадків, очевидним є застосування судового розгляду і відповідного рішення.

З цього боку взагалі неординарного значення набуває судова практика, яка, за визначенням С.В. Шевчука, виконує роль конкретизації законів, й у

цьому вона доповнює законодавця, точніше, вона стає джерелом права випадку «бездіяльності» законодавця, коли в нормативно-правових актах містяться прогалини, їх текстуальне викладення є неоднозначним для розуміння, суперечливим та породжує проблеми при правозастосуванні [278, с. 773]. Водночас у цьому енциклопедичному визначенні чомусь випускається з уваги унікальна здатність саме судової практики встановлювати напрями правозастосовної діяльності, на перетині яких утворюються спірні моменти, що дає змогу їх класифікації і подальшої кваліфікації з метою теоретичного переосмислення «вузьких» правореалізаційних місць відповідного законодавства. Виходячи з цього, наступним логічним кроком має бути аналіз судової практики.

Вивчення судових справ щодо цивільної відповідальності за порушення у сфері карантину тварин дало змогу кваліфікувати їх за підставою порушення відшкодування матеріальних збитків, завданих власникам тварин внаслідок запровадження карантинного режиму. Насамперед, це рішення місцевих загальних і господарських судів.

Розпочати аналіз зазначеної судової практики можна з рішення Мукачівського міськрайонного суду Закарпатської області від 23 грудня 2019 року по справі № 303/5067/19 [279] щодо стягнення з Мукачівської районної державної адміністрації відшкодування матеріальних збитків внаслідок уведення карантинного режиму для тварин або у зв'язку з проведенням процедур і робіт щодо ліквідації особливо небезпечних (карантинних хвороб АЧС) в сумі 197815 грн,

Позов мотивований тим, що 13 серпня 2017 року в особистому селянському господарстві позивача, що знаходиться в с. Павшино, ур. «Під лісом» виникла загибель свиноматки породи «Мангалиця», про що відразу позивачем було повідомлено Мукачівське РУ ГУ Держпродспоживслужби в Закарпатській області. За результатами дослідження загиблої та дорізаних свиней було виявлено ДНК вірус африканської чуми свиней. У зв'язку з цим, Державною надзвичайною протиепізоотичною комісією при Мукачівській

РДА 16 серпня 2017 року прийнято рішення оголосити особисте селянське господарство Гашпар Е.М. в с. Павшино, урочище «Під лісом» епізоотичним вигнищем АЧС та встановити карантин. Було вилучено, безкровно забито та спалено 52 туші свиней загальною вагою 3761 кг. В результаті вчинення таких дій, позивачем було подано заяву до Державної надзвичайно протиепізоотичної комісії при Мукачівській РДА про компенсацію збитків на загальну суму 197815 гривень. 18 серпня 2017 року останніми було визнано надані позивачем розрахунки збитків та надано висновок про відшкодування таких збитків. Позивач неодноразово зверталася до ДНПК Мукачівської РДА та ДНПК Закарпатської ОДА з питань відшкодування шкоди, однак так його і не отримала.

Висновком про відшкодування матеріальних збитків потерпілій особі, яка постраждала внаслідок уведення карантинного режиму для тварин або у зв'язку з проведенням робіт, спрямованих на ліквідацію та профілактику карантинних хвороб тварин від 18 серпня 2017 року № 1, виданого позивачу, визнано завдану шкоду останній у розмірі 197 815 грн. Судом було вирішено стягнути із Мукачівської районної державної адміністрації на користь позивача відшкодування матеріальних збитків внаслідок карантинного режиму для тварин або у зв'язку з проведенням процедур і робіт щодо ліквідації особливо небезпечних (карантинних хвороб АЧС) в сумі 197815 (сто дев'яносто сім тисяч вісімсот п'ятнадцять) гривень.

Наступним є рішення Зборівського районного суду Тернопільської області від 7 грудня 2018 р. у справі № 599/1889/18 [280] за позовом до Зборівської районної державної адміністрації щодо відшкодування майнової шкоди 99383 грн, завданої запровадженням карантину тварин.

Заслухавши учасників, дослідивши матеріали справи суд встановив, що 24 травня 2018 року Державною надзвичайною протиепізоотичною комісією при Зборівській РДА у позивача вилучено свинопоголів'я в кількості 13 дорослих особин та 2 гнізда по 10 поросят загальною вагою 1780 кг. За результатами даного вилучення складено акт. Вилучені живі свині були

знищені. У зв'язку з цим позивач звернувся до Державної надзвичайної протиепізоотичної комісії при Зборівській РДА про відшкодування завданих збитків. Комісією ухвалено рішення про відшкодування йому майнової шкоди в сумі 68565,60 грн. Однак цю суму позивачу не відшкодовано.

Суд прийшов до висновку, що позовні вимоги слід задовольнити частково, виходячи з того, що обґрунтовуючи позовні вимоги, згідно якого сума завданих збитків становить 99383 грн., позивач використовував особисто складену ним довідку, згідно якої за результатами господарської діяльності в 2 та 3 кварталах 2018 р. середня вартість живої ваги свинини у його господарстві становила 47 грн. за 1 кг і для порівняння надав довідки приватних підприємств і підприємців про вартість закупівлі ними 1 кг живої ваги свиней. Однак позивач не є підприємцем і не здійснює офіційної підприємницької діяльності. Надані довідки не є офіційними документами, а тому суд сприйняв належним доказом розрахунок позивача, зроблений на підставі статистичних даних, згідно якого розмір майнової шкоди, завданої внаслідок запровадження карантину позивачеві, що підлягає відшкодуванню становить 68 565,6 грн. До того ж, у своїй заяві від 8 червня 2018 р., з якою позивач звернувся до Державної надзвичайної протиепізоотичної комісії при Зборівській райдержадміністрації, позивач просив відшкодувати йому саме 68 565, 6 грн, тобто він погодився з нарахованою сумою. Таким чином, суд прийняв рішення про відшкодування збитків в сумі 68 565,6 грн.

Показовим з цього боку є і рішення Онуфріївського районного суду Кіровоградської області від 29 березня 2018 р. по справі № 399/45/18 [281] за позовом до Онуфріївської районної державної адміністрації Кіровоградської області про відшкодування матеріальних збитків разом з інфляційними витратами та 3 % річних за весь період прострочення в сумі 15200,74 грн.

25 серпня 2016 року позивач звернулася до спеціалістів ветеринарної медицини із заявою, що у її господарстві розпочався падіж свиней. Свині були вилучені та знищені про що складено відповідний акт вилучення. 29 серпня 2016 року позивач звернулася із заявою про виплату компенсації за вилучених

свиней до відповідача. На підставі поданої заяви було визначено завдану шкоду, розраховано компенсацію та подано всі необхідні документи для виділення коштів. Однак, передавати висновок про відшкодування шкоди Онуфріївська РДА до казначейства відмовилась на підставі порушення позивачем вимоги частини 7 «Заходів з ліквідації АЧС» Інструкції щодо профілактики та боротьби з африканською чумою свиней, затвердженої Наказом Міністерства Аграрної політики та продовольства України від 05.03.2014 року № 81.

Враховуючи, що Державною надзвичайною протиепізоотичною комісією Онуфріївської районної державної адміністрації відповідачеві визначено завдану шкоду в розмірі 12142,13 грн., у судовому засіданні встановлено факт завдання їй збитків, відмова у виплаті коштів в рахунок відшкодування шкоди є безпідставною та необґрунтованою, а тому з відповідача на користь позивача вирішено стягнути шкоду у зв'язку з проведенням процедур і робіт щодо ліквідації особливо небезпечних (карантинних) хвороб. Суд прийшов до висновку, що відповідач прострочив виконання грошового зобов'язання в сумі 12142,13 грн. і внаслідок знецінення саме цієї суми він повинен відшкодувати позивачу збитки у вигляді інфляційних втрат та 3 % річних. А тому було прийнято рішення про стягнення з відповідача майнової шкоди в сумі 12142, 12 грн., втрат від інфляції в сумі 2549,85 грн. і 3 % річних від простроченої суми за порушення грошового зобов'язання в сумі 508,76 грн.

З цього погляду цікавим є і практика господарського судочинства, прикладом якої є рішення Господарського суду Миколаївської області від 13 квітня 2021 р. по справі № 915/1458/20 [282] з приводу стягнення з Вітовської районної державної адміністрації Миколаївської області на користь позивача Фермерського господарства «Міда-Агро» матеріальних збитків внаслідок запровадження карантинного режиму для тварин в сумі 2 263 741,68 грн.

У судовому засіданні було встановлено факт визнання Вітовською районною державною адміністрацією завданої позивачеві шкоди у розмірі

2263741,68 грн. та спроби перекладення відповідальності на неналежного відповідача Воскресенську селищну раду, яка не наділена повноваженнями щодо прийняття рішення стосовно компенсації майнової шкоди, заподіяної внаслідок надзвичайної ситуації техногенного характеру. Такими повноваженнями наділена державна адміністрація Вітовського району, внаслідок чого позивач звернувся до суду з позовом про стягнення матеріальних збитків з останньої.

На підставі визнання Державною надзвичайною протиепізоотичною комісією при Вітовській районній державній адміністрації завданої ФГ «Міда-Агро» шкоди в розмірі 2263741,68 грн., про що зазначено безпосередньо у Висновку № 2 від 14 вересня 2020 р., суд прийняв рішення про задоволення позову в повному обсязі.

Наведені судові справи є чітким проявом судової практики з відшкодування матеріальних збитків, завданих реалізацією карантинних дій, тобто цивільно-правової відповідальності. Між тим, існує ціла низка справ у рамках адміністративного судочинства, які тісно пов'язані з питаннями відшкодування вартості загиблих тварин. Справа в тому, що відповідно до п. 7 вищезазначеного Порядку відшкодування майнової шкоди (збитків), завданої особам внаслідок запровадження карантину (карантинних обмежень) тварин або у зв'язку з проведенням процедур і робіт щодо ліквідації особливо небезпечних (карантинних) хвороб розмір завданої майнової шкоди (збитків) затверджує комісія на підставі заяви або клопотання, що подаються фізичною або юридичною особою. Такою комісією є відповідна Державна надзвичайна протиепізоотична комісія, яка є суб'єктом владних повноважень, висновок якої є підставою для відшкодування завданої шкоди (збитків). Саме неправомірні дії цього державного органу є підставою для настання цивільно-правової відповідальності, хоча оцінка таких дій віднесена до компетенції адміністративного судочинства (ч. 1 ст. 2 КАС України [283].), бо однією зі сторін виступає орган держави.

За змістом такі судові справи мають належати до цивільної

відповідальності, тоді як за формою – нібито до адміністративної, що потребує відповідного теоретично обґрунтованого розмежування. У основу визначення галузевої належності зазначених справ слід покласти енциклопедично закріплені критерії відмежування адміністративної відповідальності від інших видів юридичної відповідальності, якими визначено: а) підстави притягнення; б) коло суб'єктів, наділених правом порушення та розгляду справ про адміністративне правопорушення; в) правові наслідки; г) процесуальна процедура; г) санкції. На підставі цих критеріїв адміністративна відповідальність відмежовується від цивільно-правової за такими ознаками: в інституті адміністративної відповідальності діє презумпція невинуватості, а в цивільній – презумпція вини; метою притягнення до адміністративної відповідальності є виховання особи і запобігання вчиненню правопорушень, а цивільної – відшкодування шкоди; адміністративна відповідальність належить до компетенції органів публічної адміністрації та їх посадових осіб, а цивільно-правової – до компетенції судів; об'єктом адміністративного правопорушення є суспільні відносини у сфері публічного адміністрування, які захищаються як у судовому, так і у позасудовому порядку, а об'єктом цивільних протиправних дій – майнові відносини, які захищаються в судовому порядку [284, с. 8–9].

З огляду на наведене критеріальне підґрунтя, справи щодо правомірності дій Державних надзвичайних протиепізоотичних комісій у частині надання висновків з розміру завданої майнової шкоди (збитків) належить до сфери цивільно-правової відповідальності. Додатковим побічним критерієм того, що ця практика не належить до адміністративної відповідальності, є її перебування поза дією норм КУпАП.

Розпочати аналіз доцільно з рішення Миколаївського окружного адміністративного суду від 25 лютого 2020 р. по справі № 400/1238/19 [285], яке є яскравою ілюстрацією причинно-наслідкового зв'язку між судовим корегуванням правильності та правомірності висновків Державної надзвичайної протиепізоотичної комісії з подальшим відшкодуванням

завданої карантинними діями шкоди. Адже розглядувана справа є атрибутивним попередником розглянутої вище господарської справи із задоволення позовних вимог щодо відшкодування збитків Вітовською районною державною адміністрацією.

До Державної надзвичайної протиепізоотичної комісії при Вітовській районній державній адміністрації звернулися «Сільськогосподарське приватне підприємство «Техмет-Юг» з у зв'язку з вилученням та знищенням сільськогосподарських тварин (свиней) у кількості 3622 голів, Фермерське господарство «Міда-Агро» – 1715 голів, а також Фізична особа-підприємець «ОСОБА_1» – 1189 голів. У позовних заявах усі вони просили визнати протиправною бездіяльність відповідача щодо нескладення висновку відшкодування майнової шкоди (збитків), завданої позивачу внаслідок запровадження карантину (карантинних обмежень), або про відмову в такому відшкодуванні. За спільністю позовних вимог ці справи були об'єднані в одне провадження.

Позовні вимоги були мотивовані тим, що у зв'язку з виявленням захворювання африканської чуми свиней та задля недопущення розповсюдження зазначеного захворювання, у період з 2 по 13 вересня 2016 року позивачі вилучили та знищили зазначену кількість голів свиней. За замовленням позивачів проведено оцінку вартості поголів'я свиней, що були вилучені та знищені. 18 лютого 2019 року позивачі звернулися до відповідача з заявами про відшкодування збитків, які відповідач не розглянув, розмір майнових збитків не затвердив, чим порушив права позивачів.

Відповідач у відзивах, що надійшли до суду, проти позовних вимог заперечував, просив у позовах відмовити, посилаючись на вимоги Порядку відшкодування майнової шкоди (збитків), завданої особам внаслідок запровадження карантину (карантинних обмежень) тварин або у зв'язку з проведенням процедур і робіт щодо ліквідації особливо небезпечних (карантинних) хвороб, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 31 жовтня 2012 року № 1003, чинного на момент виникнення спірних

правовідносин вересень 2016 року. Відповідач зазначав, що перелік та вартість майна, розмір збитків, зазначені в заявах позивачів, не відповідали Порядку відшкодування, оскільки були надані відповідно до розрахунків Приватного підприємства «Консалтингова фірма «СНЕЙЛ» і даних самих позивачів (довідок, виданих позивачами, які нічим не регламентовані та не підтверджені).

Дослідивши матеріали справи, заслухавши пояснення представників позивача та відповідача, суд повністю задовольнив позовні вимоги, визнавши протиправною бездіяльність відповідача Вітовської районної державної адміністрації (Державної надзвичайної протиепізоотичної комісії при Вітовській районній державній адміністрації) щодо нескладання висновку відшкодування майнової шкоди (збитків), зобов'язавши Вітовську районну державну адміністрацію (Державну надзвичайну протиепізоотичну комісію при Вітовській районній державній адміністрації) розглянути подані заяви позивачів на відшкодування збитків у зв'язку з вилученням та знищенням сільськогосподарських тварин (свиней), уточнити розмір завданої майнової шкоди (збитків) та скласти висновок про відшкодування майнової шкоди (збитків), завданих позивачам внаслідок запровадження карантину (карантинних обмежень), або про відмову в такому відшкодуванні.

Наступним прикладом є постанова Київського окружного адміністративного суду від 28 лютого 2017 р. по справі № 810/356/17 [286]. Товариство з обмеженою відповідальністю «Агрофірма Заворотичі» звернулось до суду з позовом до Броварської районної державної адміністрації Київської області, в якому просило суд визнати протиправною бездіяльність відповідача та зобов'язати його скласти висновок щодо відшкодування майнової шкоди (збитків) у сумі 730473,87 грн., завданої позивачу внаслідок знищення поголів'я свиней в кількості 703 одиниць на підставі рішення Державної надзвичайної протиепізоотичної комісії при Броварській районній державній адміністрації (протокол № 11 від 29 липня 2015 р.), та стягнути з відповідача на користь позивача майнову шкоду у сумі 730473,87 грн.

В обґрунтування позовних вимог позивач зазначив, що внаслідок запровадження карантину (карантинних обмежень) тварин на підставі рішення протиепізоотичної комісії, утвореної при райдержадміністрації, йому завдано майнову шкоду (збитків), яка підлягає відшкодуванню за рахунок коштів Державного бюджету України. Позивач звернувся до відповідача з клопотанням про відшкодування завданої шкоди, однак відповідач протиправно відмовив у її відшкодуванні. Відповідач позову не визнав, в обґрунтування заперечень проти позову зазначив, що діяв правомірно, позов є безпідставним, тому задоволенню не підлягає.

На підтвердження вказаних фактів позивач представив суду: акти про знешкодження і спалювання трупів свиней, що належать ТОВ «Агрофірма Заворотичі», складені за участі представників позивача та посадових осіб державної ветеринарної служби; довідку від 1 листопада 2016 р. № 52 про розмір збитку; звіт «Стан тваринництва» за 2015 рік за формою 24; звіт про рух худоби та птиці на фермі за серпень 2015 року; довідку Головного управління статистики у Київській області від 25 жовтня 2016 р. № 07-71/3393.

Адміністративний позов вирішено задовольнити частково, визнавши протиправним рішення Броварської райдержадміністрації щодо відмови у відшкодуванні майнової шкоди (збитків), зобов'язавши відповідача повторно розглянути клопотання позивача про відшкодування майнової шкоди (збитків), визначення завданої йому шкоди, а також визнавши протиправною бездіяльність відповідача щодо нескладення висновку про відшкодування майнової шкоди (збитків). У задоволенні позовних вимог щодо стягнення з відповідача на користь позивача майнової шкоди було цілком обґрунтовано відмовлено на підставі завчасності, зважаючи на відсутність уточненого розміру завданої майнової шкоди (збитків) і висновку Державної надзвичайної протиепізоотичної комісії. При цьому відмова суду ще раз додатково засвідчує причинно-наслідковий зв'язок між висновком уповноваженого державного органу і подальшою реалізацією права на відшкодування завданої шкоди.

Далі йде рішення Донецького окружного адміністративного суду від 27

лютого 2019 р. по справі № 0540/9287/18-а [287] за позовною заявою СТОВ агрофірма «Дружба» до Покровської районної ради Донецької області, Державної надзвичайної протиепізоотичної комісії при Покровській районній державній адміністрації Донецької області про визнання протиправним та скасування висновку про відшкодування матеріальних збитків потерпілій особі, яка постраждала внаслідок уведення карантинного режиму для тварин або у зв'язку з проведенням робіт, спрямованих на ліквідацію та профілактику карантинних хвороб тварин.

В обґрунтування позовних вимог позивач зазначив, що не погоджується із висновком Державної надзвичайної протиепізоотичної комісії при Покровській районній державній адміністрації Донецької, оскільки висновок складено із порушенням строків і не є об'єктивним. 19 червня 2018 року СТОВ агрофірма «Дружба» звернулося до Державної надзвичайної протиепізоотичної комісії при Покровській районній державній адміністрації Донецької області із заявою від 14 червня 2018 року щодо відшкодування шкоди, завданої внаслідок спалаху африканської чуми свиней, у сумі 1404238,31 грн. Висновком Державної надзвичайної протиепізоотичної комісії № 1 від 1 серпня 2018 року відмовлено у задоволенні заяви СТОВ агрофірма «Дружба».

Суд дійшов висновку, що відповідач Державна надзвичайна протиепізоотична комісія не довела правомірність оскаржуваного рішення, а її оспорюваний висновок про відшкодування матеріальних збитків потерпілій особі, яка постраждала внаслідок уведення карантинного режиму для тварин або у зв'язку з проведенням робіт, спрямованих на ліквідацію та профілактику карантинних хвороб тварин, підлягає скасуванню.

Нарешті, варто навести рішення Рівненського окружного адміністративного суду від 21 березня 2019 р. по справі № 460/3215/18 [288] за позовом до Корецької районної державної адміністрації про визнання протиправним рішення № 11 від 15 листопада 2018 р. щодо не прийняття рішення про відшкодування майнової шкоди від втрат, що виникли при

ліквідації наслідків спалаху африканської чуми свиней в індивідуальному господарстві та про зобов'язання до вчинення дій щодо повторного розгляду заяви про відшкодування вказаної майнової шкоди.

Згідно з позовною заявою та поясненнями позивача і її представника в судовому засіданні, позовні вимоги ґрунтуються на тому, що внаслідок карантину (карантинних обмежень), запровадженого на підставі рішення протиепізоотичної комісії, утвореної при райдержадміністрації, у позивача вилучено, знищено та захоронено поголів'я свиней в кількості 56 голів загальною вагою 5090 кг, чим завдано майнової шкоди (збитків), яка підлягає відшкодуванню з бюджету. Для можливості отримати відповідне відшкодування позивач звернулася до відповідача з клопотанням про відшкодування завданої шкоди. Співвідповідачем за результатами розгляду її заяви прийнято абсолютне незрозуміле рішення, про те що рішення про відшкодування шкоди не прийнято. Водночас, таким рішенням співвідповідач не підтвердив і не спростував право позивача на отримання відшкодування майнової шкоди від втрат, що виникли при ліквідації наслідків африканської чуми свиней в індивідуальному господарстві. Такі дії позивач вважає протиправними і просить зобов'язати відповідачів в судовому порядку визначити розмір майнової шкоди (збитків) та скласти відповідний висновок.

Згідно з відзивом на позов Корецької районної державної адміністрації, відповідач позов не визнає. Суть заперечень зводиться до того, що розгляд заяв або клопотань про відшкодування завданої майнової шкоди (збитків) та прийняття рішення, за наслідками їх розгляду, є дискреційними повноваженнями та виключною компетенцією відповідної комісії за місцем запровадження карантинного режиму, а тому Корецька районна державна адміністрація не має права втручатися в роботу такого органу, а відтак і не може бути належним відповідачем у такій справі. Окремо відповідач наголошував на тому, що відповідно до постанови Кабінету Міністрів України № 1015 від 12 грудня 2018 року дія Порядку відшкодування майнової шкоди (збитків), завданої особам внаслідок запровадження карантину (карантинних

обмежень) тварин або у зв'язку з проведенням процедур і робіт щодо ліквідації особливо небезпечних (карантинних) хвороб, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 1003 від 31 жовтня 2012 р., не поширюється на відшкодування фізичним особам вартості свиней, що вилучені з метою знищення або забою під час ліквідації африканської чуми свиней. За наведеного, просив замінити відповідача на Управління ветеринарної медицини в районі, Корецьке районне управління Головного управління Держпродспоживслужби у Рівненській області та відмовити у задоволенні позовних вимог.

Згідно з відзивом на позов Державної надзвичайної протиепізоотичної комісії Корецької районної державної адміністрації Рівненської області, співвідповідач позов не визнає. Суть заперечень зводиться до того, що рішення «Про відшкодування майнової шкоди від втрат, що виникли при ліквідації наслідків спалаху африканської чуми свиней в індивідуальному господарстві позивача не було прийнято. Причиною цьому слугувало те, що позивачем були порушені вимоги ст. 34 п. 1, ст. 37 п. 3,5 підп. «а», «в» Закону України «Про ветеринарну медицину», ст. 5 п. 1 Закону України «Про ідентифікацію та реєстрацію тварин» та розділу 2 пунктів 5, 9, 11, 15, 19 Інструкції з профілактики та боротьби з африканською чумою свиней, зареєстрованої в Міністерстві юстиції України 29 березня 2017 року за №432/30300, а також те, що начальником Корецького районного управління – державним ветеринарним інспектором було складено протокол про адміністративне правопорушення від 18 жовтня 2018 року № 14 на позивача та винесено щодо неї постанову від 19 жовтня 2018 року № 14 про накладання адміністративного стягнення. Окремо співвідповідач наголошував на тому, що комісія є колегіальним органом, а тому ніхто не може вказувати, яке конкретне рішення або (дії) їй необхідно приймати (вчинити), а також ніхто не уповноважений підміняти або перебирати на себе повноваження державного органу та зобов'язувати цей орган прийняти рішення або вчинити дії. За наведеного просив у задоволенні позовних вимог відмовити повністю.

Враховуючи викладене, позовні вимоги в цій частині підлягають до задоволення шляхом зобов'язання Державної надзвичайної протиепізоотичної комісії Корецької районної державної адміністрації Рівненської області повторно розглянути заяву позивача про відшкодування майнової шкоди (збитків), завданої внаслідок запровадження карантину (карантинних обмежень) тварин, у відповідності до законодавства, що діяло на момент звернення та з урахуванням правової оцінки, наданої судом у даному рішенні.

Адміністративний позов було вирішено задовольнити повністю, визнати протиправним і скасувати відповідне рішення Державної надзвичайної протиепізоотичної комісії Корецької районної державної адміністрації Рівненської області, зобов'язати останню повторно розглянути заяву позивача про відшкодування майнової шкоди (збитків), завданої внаслідок запровадження карантину (карантинних обмежень) тварин, у відповідності до законодавства, що діяло на момент звернення та з урахуванням висновків суду.

Наступним доцільно розглянути рішення Кіровоградського окружного адміністративного суду від 31 грудня 2020 р. по справі № 340/2557/20 [289] за адміністративним позовом до Кропивницької районної державної адміністрації Кіровоградської області та державної надзвичайної протиепізоотичної комісії при Кропивницькій районній державній адміністрації про визнання протиправним та скасування рішення, зобов'язання вчинити певні дії.

Як вбачається з протоколу № 6 від 14 квітня 2020 року, державна надзвичайна протиепізоотична комісія встановила, що позивачем не було забезпечено дотримання вимог Інструкції з профілактики та боротьби з африканською чумою свиней, затвердженої наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України № 111 від 17 березня 2017 року: особи, які відвідували господарство, не проходили санітарну обробку і не реєструвалися у спеціальному журналі; вхід у виробничу зону господарства не здійснювався через ветсанпропускник в зв'язку з його відсутністю, а в'їзд/виїзд транспорту – через постійно діючий дезбар'єр (дезінфекційний блок); при вході в

приміщення, де утримувалися тварини, були відсутні дезінфекційні коврики; обслуговуючий персонал не був забезпечений спецодягом та спецвзуттям із розрахунку не менше двох комплектів на працівника; сторожеві собаки не були зареєстровані, без відповідних відміток у паспорті про щеплення проти сказу, обробки проти гельмінтів; на території не проводився розподіл «чистих» (підвезення кормів, свиней) та «брудних» (вивезення гною, загиблих свиней, відходів забою) автотранспортних шляхів з метою уникнення їх перетинання; відсутня забійна площадка для забою свиней та спеціально обладнаний автотранспорт для перевезення трупів тварин, який регулярно піддавався дезінфекції; використовувалися корма для годівлі свиней, що завозилися без відповідних супровідних ветеринарних документів та документів, що підтверджують режими знезараження кормів від виробника та кормових добавок, які не містять потенційно контамінованих складових; комплектування поголів'я свиней проводилось з інших господарств без відповідних супровідних документів; протягом тривалого часу не проводилась ідентифікація усього наявного поголів'я свиней.

За висновками комісії, ці порушення унеможливили здійснення дієвого ветеринарно-санітарного контролю за переміщенням та станом здоров'я тварин. Крім того, у всіх свиней встановлено відсутність борок у вухах, необхідність яких передбачена Законом України «Про ідентифікацію та реєстрацію тварин». Також встановлено, що всупереч ст. 34 Закону України «Про ветеринарну медицину» позивач, маючи в наявності 289 голів свиней, на день виникнення хвороби тварин не був зареєстрований в Кіровоградській районній державній лабораторії ветеринарної медицини. Тож, за висновками комісії, невиконання позивачем цих вимог чинного законодавства створило умови, які значно підвищили ризик виникнення спалаху африканської чуми свиней у його господарстві, що є підставою для відмови у відшкодування шкоди, завданої знищенням свинопоголів'я.

Оцінюючи ці доводи відповідача, якими обґрунтоване спірне рішення, суд зазначає, що відшкодування майнової шкоди (збитків), завданої особам

внаслідок запровадження карантину (карантинних обмежень) тварин або у зв'язку з проведенням процедур і робіт щодо ліквідації та профілактики карантинних хвороб, зокрема відшкодування вартості сільськогосподарських тварин, що були вилучені з метою знищення або забою, є державною гарантією прав власників тварин в умовах дії карантину тварин, запровадженого відповідним державним органом.

Суд прийняв рішення визнати протиправним та скасувати рішення державної надзвичайної протиепізоотичної комісії при Кропивницькій районній державній адміністрації, оформлене протоколом № 6 від 14 квітня 2020 року. Зобов'язати державну надзвичайну протиепізоотичну комісію при Кропивницькій районній державній адміністрації повторно розглянути питання про відшкодування позивачеві майнової шкоди (збитків), завданої внаслідок запровадження карантину тварин, у зв'язку з вилученням тварин з метою їх знищення під час ліквідації африканської чуми свиней, та прийняти рішення з урахуванням висновків суду.

Таким чином, судова практика засвідчує концентрування адміністративних позовів щодо визнання протиправними рішень повноважних державних органів з відшкодування шкоди внаслідок запровадження карантину (карантинних обмежень) у напрямках: 1) відмови у відшкодуванні майнової шкоди (збитків), завданої позивачу; 2) визначення розміру завданої шкоди; 3) визнання протиправною бездіяльності щодо нескладення або надання невідповідного висновку про відшкодування майнової шкоди (збитків).

3.2. Кримінальна відповідальність

Аналіз стану кримінальної відповідальності варто розпочати з положень Науково-практичного коментаря (за заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація), який по-суті став «класичним», витримавши 5 видань. Відповідно коментар ст. 251

«Порушення ветеринарних правил» КК України, яка охоплює і відносини з карантину тварин, починається зі змісту і оцінки суспільної небезпечності злочину, передбаченого цією статтею. На думку його автора І.В. Самоценка, суспільна небезпечність порушення ветеринарних правил пов'язана із завданням значної шкоди сільському господарству (тваринництву), створює можливість захворювання населення загальними (спільними) для тварин і людей хворобами (бруцельозом, сапом, сибіркою тощо) [290 с. 716]. На жаль, висловлена оцінка не є безспірною, з огляду на існування певних суттєвих зауважень, що стосуються передусім завдання значної шкоди тваринництву. По-перше, тваринництво однозначно належить до предмету аграрного права, а ст. 251 КК України [291] віднесена законодавцем до злочинів проти довкілля, яке є безпосереднім об'єктом екологічного права. З огляду на цю важливу деталь, може йтися лише про шкоду тваринному світу як природному ресурсу, який перебуває у сфері фауністичного права як інституту екологічного права. Водночас не можна відкидати й можливість нанесення значної шкоди тваринництву, що є значно ймовірнішою реальністю. Зазначене становище виправляється корегуванням назви зазначеного розділу КК України за рахунок додавання до нього посилання на сільськогосподарське виробництво.

Викликає певні зауваження і об'єкт злочину, яким визнано екологічну безпеку в галузі ветеринарної медицини [290, с. 716], що суперечить загальноприйнятому сприйняттю під об'єктом злочину тих суспільних відносин, на які посягає злочин, завдаючи їм певної шкоди, і які поставлені під охорону закону про кримінальну відповідальність [292, с. 102]. Як наслідок, методологічно правильним було б щонайменше розглядати під об'єктом злочину відносини щодо забезпечення екологічної безпеки, а не саму екологічну безпеку.

Крім того, слід зважати, що право екологічної безпеки – це передусім антропоохоронне [293, с. 29], а не природоохоронне право. Головна мета забезпечення екологічної безпеки полягає в підвищенні захищеності особистості, її життя і здоров'я в умовах поглибленої екологічної кризи [2943,

с. 9]. Зрештою, антропоохоронний вектор екологічної безпеки впливає безпосередньо зі змісту ч. 1 ст. 50 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», де вперше було закріплено поняття екологічної безпеки. У підсумку, наведене дає всі підстави ототожнити останню з безпекою людини, тоді як безпеку довкілля слід розглядати як системний спосіб дотримання безпеки людини. З цього боку втрачає сенс формулювання «екологічна безпека в галузі ветеринарної медицини», адже остання має справу безпосередньо з тваринами, що чинить на здоров'я і життя людини не прямий, а опосередкований вплив, який досить тяжко піддається визначенню і юридичному доказуванню. Прямий вплив на здоров'я людей спостерігається лише у разі виникнення зоонозів, але й тоді людина не є пацієнтом ветеринарної медицини. У наявності неправильне сприйняття автором коментаря екологічної безпеки як виключно природоохоронного поняття, що потребує зміни викладеного І.В. Самощенком концептуального бачення об'єкта злочину. Побічним підтвердженням цьому є паралельний висновок О.С. Лисанця, який до переліку закріплених в КУпАП складів правопорушень, що передбачають відповідальність громадян і посадових осіб за порушення екологічної безпеки [295, с. 283–284], не відносить склад, передбачений ст. 107 «Порушення правил щодо карантину тварин та інших ветеринарно-санітарних вимог». Звичайно, останнє стосується безпосередньо адміністративної, а не кримінальної відповідальності, але наводиться зазначений висновок, з огляду на однакову юридичну природу екологічної безпеки, саме як підсилююче підтвердження.

З цього боку заслуговує на увагу визначення об'єкта злочину, надане О.О. Дудоровим, який рахує основним безпосереднім об'єктом встановлений порядок захисту тваринного світу в частині дотримання ветеринарних правил, попередження і боротьби із заразними хворобами диких і свійських тварин. Додатковим об'єктом можуть бути здоров'я населення (у разі поширення безпосередньо або через інфіковані продукти тваринництва хвороб, здатних передаватись від тварин людям), інші блага (наприклад, інтереси

тваринництва як галузі сільськогосподарського виробництва) [296]. Безсумнівним позитивом є розширення об'єктного складу аналізованого злочину за рахунок дуалізації об'єкта на основний безпосередній та додатковий, що дає змогу охопити як природоохоронний (захист тварин), так і антропоохоронний (захист здоров'я населення) аспекти. Однак і це визначення, на жаль, не позбавлене певних дискусійних моментів. Насамперед, слід вказати, що встановлений порядок – це не суспільні відносини (які має охоплювати об'єкт злочину), адже на енциклопедичному рівні закріплено, що порядок має не релятивну, а процедурну природу [297, с. 680; 298, с. 681], будучи, таким чином, не елементом складу злочину, а нормативним регулятором. Наступне зауваження стосується формулювання «захисту тваринного світу», який згідно ст. 3 однойменного Закону України «Про тваринний світ» охоплює лише диких тварин, що автоматично виводить зі сфери дії свійських та домашніх тварин. Тому надане О.О. Дудоровим формулювання основного об'єкта потребує корегування і викладення в такій формі: «Основним безпосереднім об'єктом є відносини захисту тварин у частині дотримання ветеринарних правил».

Щодо об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 251 КК України, то інтерпретаційні джерела одностайно характеризують її сукупністю трьох ознак: 1) діяння (бездіяльність) – порушення ветеринарних правил; 2) тяжкі наслідки; 3) причинний зв'язок між діянням і наслідками. Зауваження стосується саме розміру шкоди, яка характеризується як значна. Справа в тому, що ні безпосередньо в тексті аналізованої статті, ні в коментарі до неї, не розкривається поняття значної шкоди, що потребує застосування аналогії, зокрема відсилки до ч. 2 Примітки до ст. 185 КК України, яка значною шкодою визнає спричинення збитків на суму від ста до двохсот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. При цьому остання категорія має фінансово-правове походження і вперше була ведена Законом України «Про податок з доходів фізичних осіб» [299], згідно з п. 22.5 ст. 22 якого для адміністративного і кримінального законодавства у частині кваліфікації

злочинів або правопорушень сума неоподаткованого мінімуму встановлювалась на рівні так званої податкової соціальної пільги. Наразі розмір цієї податкової соціальної пільги визначається підп. 169.1.1 ПК України [300] і дорівнює 50 відсоткам розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи (у розрахунку на місяць), встановленому законом на 1 січня звітного податкового року. Згідно ст. 7 Закону України «Про Державний бюджет України на 2023 рік» [301] на 1 січня 2023 року прожитковий мінімум становив 2589 грн, звідки показник неоподаткованого мінімуму доходів громадян зафіксовано на рівні 1294,5 грн. Таким чином, зараз значною є шкода, що перебуває в інтервалі 129,5–323,6 тис. грн.

Водночас питання виникає щодо того, що у разі загибелі окремих тварин внаслідок непрофесійного лікування збитки не дотягують до рівня значної шкоди. Та навіть у разі виникнення епізоотії її наслідки можуть бути оперативно локалізовані карантинними заходами на рівні територіально відокремленого особистого селянського господарства і ліквідовані. При цьому загальний розмір збитків від втрати поголів'я тварин такого господарства, як правило, не досягне навіть нижньої межі значної шкоди, що не дозволяє говорити про будь-яку її «значність». Це стосується безпосередньо тваринництва, втрати якого досить легко підрахувати. Щодо розміру матеріальної шкоди, нанесеної дикому тваринному світу, взагалі виникають сумніви у можливості точного підрахунку заподіяних збитків. Тому можливість нанесення значної шкоди тваринництву є не безапеляційно атрибутивною (що випливає з тексту коментаря), а потенційною.

Нарешті, останнім елементом складу злочину, передбаченого ст. 251 КК України, є суб'єкт, яким визнається фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку. Це може бути як приватна, так і службова особа (завідувач тваринницькою фермою, зоотехнік та інші), на яку було покладено обов'язок дотримання ветеринарних правил [290, с. 718], а також працівники ветеринарної медицини та державної санітарно-епідеміологічної служби [295].

Питання полягає у можливості бути суб'єктом злочину юридичною особою, на яке наразі законодавцем зроблено однозначну відповідь у вигляді Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб» від 23 травня 2013 року [302], у ст. 96⁶ якого визначено види заходів кримінально-правового характеру, що застосовуються до юридичних осіб, якими є штраф, конфіскація майна та ліквідація. Хоча науковці вважають, що цим Законом вітчизняний законодавець запровадив інститут заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, відповідно до якого юридична особа не визнається суб'єктом злочину [303, с. 292]. З цим можна не погоджуватись, з огляду на наведені види заходів кримінально-правового характеру, що застосовуються саме до юридичних осіб, і одночасно підтримати, адже безпосереднім суб'єктом все ж визнається уповноважена особа юридичної особи, яка вчинила будь-який злочин, передбачений ст. 96³ аналізованого Закону. Безпосередньо щодо ст. 251 КК України, то відповідальності юридичної особи переліком злочинів, встановлених ст. 96³ зазначеного Закону, поки що не передбачено.

Для порівняння загальних класифікаційних рис зазначеного злочину обрано законодавство пострадянських країн, яке має спільну відправну точку. Найбільша родова рубрика об'єднується під назвою «Екологічні злочини», зокрема це гл. 28 КК Республіки Таджикистан [304], гл. 28 КК Азербайджанської Республіки [305], гл. 9 КК Республіки Молдова [306], а також під схожою за змістом назвою «Екологічні кримінальні правопорушення» охоплюються злочини у гл. 13 КК Республіки Казахстан [307]. Деякі інші назви екологічного спрямування мають гл. 27 «Злочини проти безпеки навколишнього середовища» КК Республіки Вірменія [308], гл. 38 «Злочини проти екологічної безпеки і природного середовища» КК Киргизької Республіки [309], гл. 36 «Злочини проти охорони навколишнього середовища» КК Грузії [310], гл. 14 «Злочини у сфері охорони навколишнього середовища і природокористування» КК Республіки Узбекистан [311]. Таким

чином, злочини у сфері карантину тварин однозначно відносяться кримінальним законодавством країн пострадянської правової сім'ї до роду злочинів екологічного спрямування.

Видова характеристика розглядуваних злочинів також відзначається певною єдністю. Спільну назву «Порушення ветеринарних правил або правил, встановлених для боротьби з хворобами і шкідниками рослин» мають ст. 327 КК Республіки Казахстан, ст. 286 КК Республіки Вірменія, ст. 249 КК Республіки Таджикистан, ст. 249 КК Азербайджанської Республіки. У різних модифікаціях з незначними змістовними відхиленнями поєднує ветеринарне спрямування законодавство інших зазначених країн. Зокрема це ст. 200 «Порушення ветеринарних, ветеринарно-санітарних правил і норм» КК Республіки Узбекистан, ст. 301 «Порушення ветеринарних правил» КК Киргизької Республіки, ст. 290 «Порушення законодавства Грузії у сфері ветеринарії» КК Грузії. Нарешті, слід підкреслити «оригінальність» молдавського законодавства, у якому правопорушення, що потягли значну загибель тварин, належать до царини ст. 226 «Невиконання обов'язків по ліквідації наслідків екологічних правопорушень» КК Республіки Молдова.

У кінцевому підсумку, простежується тенденція, коли у кримінальному законодавстві пострадянських країн злочини, пов'язані з епізоотіями за родовою ознакою об'єднуються під рубрикою екологічних злочинів, тоді як за видовою – під назвами ветеринарних правопорушень. Ця тенденція характерна і для вітчизняного кримінального законодавства, яка втім вище була піддана об'єктивній критиці з погляду саме доктрини екологічного права.

З цього погляду цілком пояснюваний інтерес становлять доктринальні класифікації екологічних (довкіллєвих) злочинів. Так, авторами підручника «Кримінальне право України. Особлива частина» (за редакцією М.І. Мельника та В.А. Клименка) запропоновано таку класифікацію: злочини проти екологічної безпеки (статті 236, 237, 238, 253 КК України); злочини, що посягають на встановлений порядок використання флори і фауни (статті 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252 КК України) [312, с. 272], звідки злочин за ст.

251 КК України відноситься до тих, що посягають на встановлений порядок використання фауни, що звужує предмет злочину лише до представників тваринного світу, серед яких свійські та домашні тварини випадають з числа об'єктів злочину. Разом з тим аналогічну помилку містять й інші існуючі класифікації. Зокрема розгалужена класифікація злочинів проти довкілля, запропонована Г.С. Поліщуком, відносить ст. 251 КК України до злочинів проти довкілля у сфері охорони тваринного світу [313, с. 8]. Схожу класифікацію у частині віднесення складу злочину за ст. 251 КК України до екологічних злочинів у сфері охорони тваринного світу пропонує і Ю.А. Турлова [314, с. 275]. Як наслідок, доцільно запровадити щодо розглядуваного злочину класифікаційну рубрику злочинів проти благополуччя тварин.

З погляду ж ефективності аналізованої ст. 251 КК України слід ще раз зазначити, що практичну апробацію норми матеріального права отримують передусім у ході судової практики, оскільки за висновком кримінально-правової доктрини вирок суду є процесуальним рішенням, що виноситься судом у процесі розгляду конкретної справи, і містить у собі офіційне роз'яснення змісту норм права з метою їх найбільш правильного і одноманітного застосування, то є всі підстави відносити його до актів казуального судового тлумачення [315, с. 508]. Водночас слід погодитись з висновком Ю.А. Краснової щодо відсутності можливості визначити дієвість, повноту та ефективність кримінальної відповідальності за екологічні злочини через фактичну відсутність в Єдиному державному реєстрі судових справ [316, с. 476]. Адже дійсно, зазначена судова практика є мізерною, зокрема у сфері запобігання епізоотіям у Єдиному державному реєстрі судових справ було знайдено лише одну справу за № 227/1424/18 від 1 червня 2018 р., яка перебувала у провадженні Добропільського міськрайонного суду Донецької області [317] щодо обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 251 КК України. Розглянувши справу, суд встановив, що обвинувачена особа допустила порушення ветеринарних

правил, що призвело до настання тяжких наслідків за нижченаведених обставин.

При здійсненні своєї господарської діяльності обвинувачена особа допустила порушення ч. 1, 2 ст. 32, 33, ч. 2 ст. 34, 35, пунктів 1, 3, 4, 7 ст. 37, ч. 1 ст. 42 Закону України «Про ветеринарну медицину», яким передбачено низку вимог щодо необхідності:

- одержання ветеринарних документів для переміщення тварин, продукції тваринного походження, інших об'єктів державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду, що здійснюється з метою охорони території України від занесення хвороб тварин з території інших держав або карантинних зон та захисту населення від хвороб, спільних для тварин і людей, а також недопущення наявності залишкових кількостей ветеринарних препаратів та забруднюючих речовин у продуктах тваринного походження і кормах;

- супроводження об'єктів державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду, крім випадків, встановлених Законом, такими ветеринарними документами: ветеринарні свідоцтва (для України – форми № 1, № 2) – при переміщенні за межі території Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя, районів, міст (крім харчових продуктів тваринного та рослинного походження для споживання людиною);

- реєстрації оператори потужностей (об'єктів), що використовуються для промислового вирощування (розведення) тварин, у відповідних державних органах ветеринарної медицини;

- підлягання тварин, що надходять до стада з інших потужностей (об'єктів) або придбані на внутрішньому ринку, обов'язковому профілактичному карантину протягом визначеного періоду. Тварини допускаються у стадо тільки після закінчення профілактичного карантину тварин на підставі письмового дозволу державного ветеринарного інспектора;

- зобов'язання юридичних та фізичних осіб, діяльність яких пов'язана з утриманням та обігом тварин: 1) забезпечувати, щоб тварини, яких вони

виросшують, утримують та/або здійснюють їх обіг, не мали хвороб, що підлягають повідомленню; 2) негайно інформувати державного ветеринарного інспектора, офіційного ветеринарного лікаря або посадових осіб державних органів ветеринарної медицини про раптову загибель тварин, підозру на захворювання або виявлення хвороби, що підлягає повідомленню; 3) перед переміщенням тварин з потужностей (об'єктів), де вони утримуються, отримати від державного ветеринарного інспектора дозвіл на їх переміщення; 4) доставляти тварин у визначене місце або забезпечувати належні умови за місцем утримання тварин для проведення ветеринарного огляду, діагностичних, профілактично-лікувальних обробок, включаючи дослідження і щеплення. У разі необхідності забезпечувати надійну фіксацію тварини при проведенні маніпуляцій, транспортування (доставки) відібраних зразків тканин, крові та інших матеріалів для діагностичних аналізів;

– обов'язку негайно повідомити відповідного головного державного ветеринарного інспектора про виникнення підозри або виявлення хвороби, що підлягає повідомленню, або хвороби тварин, яка раніше не реєструвалася на території України.

Також обвинувачена порушила пункт 1.1. Правил перевезення тварин, птиці та інших вантажів, які підлягають державному ветеринарно-санітарному контролю, що затверджені Наказом Міністерства транспорту України, здійснюються в межах України – з дозволу управлінь ветеринарної медицини держадміністрацій областей та під контролем регіональних служб державного ветеринарно-санітарного контролю на державному кордоні на транспорті.

У порушення пунктів 3 та 6 Порядку видачі ветеринарних документів, затверджені постановою Кабінету Міністрів України № 857 від 21 листопада 2013 року, об'єкти державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду супроводжуються ветеринарними свідоцтвами під час переміщення за межі територій областей. Рішення про видачу ветеринарних документів приймається за результатами безпосереднього огляду товару, який проводиться після звернення заявника. Ветеринарні документи видаються за

умови дотримання встановлених вимог до перевезення відповідних вантажів. Під час прийняття рішення про видачу ветеринарного документу враховують епізоотичну ситуацію на відповідній території, потужності (на об'єкті) та ветеринарно-санітарний стан об'єкта.

Крім того, обвинувачена особа порушила пункти 1.2, 2.2 Правил заповнення, зберігання, списання ветеринарних документів та вимог до їх обліку, що затверджені Наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України № 288 від 1 серпня 2014 р., а саме про те, що ветеринарні свідоцтва видаються державними інспекторами ветеринарної медицини або уповноваженими лікарями ветеринарної медицини фізичним та юридичним особам і при переміщенні товарів автомобільним транспортом ветеринарний документ передається водію (експедитору) як додаток до товарно-транспортних документів з подальшою передачею його одержувачу в пункті призначення.

Також обвинувачена порушила пункт 1 розділу III Інструкції з профілактики та боротьби з африканською чумою свиней, що затверджена Наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України № 111 від 7 березня 2017 р., яка передбачає при підозрі на захворювання АЧС власник та/або спеціалісти ветеринарної медицини, які обслуговують дане господарство, зобов'язані негайно повідомити про це головного державного інспектора ветеринарної медицини району (міста) і до прибуття спеціалістів компетентного органу з питань ветеринарної медицини району (міста) у господарстві вжити заходів щодо недопущення розповсюдження збудника хвороби (заборона переміщення тварин, сировини та продукції тваринного походження, а також обслуговуючого персоналу).

В порушення вищевказаних вимог діючого законодавства, 4 серпня 2017 року обвинувачена особа придбала у невстановленої особи 70 голів свиней, яких було привезено з території Одеської області в село Ганнівка Добропільського району Донецької області для подальшого їх розведення і реалізації. Однак обвинувачена не здійснила державну реєстрацію

тваринницьких потужностей (об'єктів) у відповідних державних органах ветеринарної медицини, не отримала ветеринарне свідоцтво № 1, ветеринарні картки та/або ветеринарно-санітарні паспорти на тварин від постачальника, який організував транспортування свиней з Одеської області в Донецьку область, і не звернулася до відповідних державних органів ветеринарної медицини для постановлення тварин на облік, а також порушила обов'язок проведення відповідними спеціалістами державних органів ветеринарної медицини заходів профілактичного карантину тварин, що надійшли з інших тваринницьких потужностей.

22 серпня 2017 р. обвинувачена в телефонному режимі отримала повідомлення від свого працівника про те, що з 20 серпня 2017 р. на території свинарника, який орендувався на підставі договору оренди від 1 лютого 2017 р. у ТОВ «Відродження», відбувається захворювання та падіж свиней. Проте, всупереч встановленим законодавством ветеринарним правилам, обвинувачена приховала факт захворювання свиней та негайно не проінформувала державного ветеринарного інспектора, офіційного ветеринарного лікаря або посадових осіб державних органів ветеринарної медицини про раптову загибель тварин, підозру на захворювання або виявлення хвороби, що підлягає повідомленню, або поведінку тварин, яка їм невластива.

У період часу з 20 серпня 2017 р. по 7 вересня 2017 р. на території вищевказаного свинарнику від африканської чуми загинуло 105 голів свиней. У подальшому обвинувачена особисто надала вказівку для захоронення хворих загиблих свиней на території свинарника. Отже, обвинувачена здійснила захоронення хворих загиблих свиней без дотримання ветеринарних правил і без залучення відповідних спеціалістів органів ветеринарної медицини. Вищевказані порушення ветеринарних правил призвели до тяжких наслідків, а саме масового захворювання та падежу свиней і втрати сировини і продукції тваринного походження. Таким чином, обвинувачена особа порушила ветеринарні правила, що спричинило тяжкі наслідки, і суд вважає,

що її винні протиправні дії вірно кваліфіковані за ст. 251 КК України.

23 квітня 2018 року в місті Добропілля Донецької області між прокурором Костянтинівської місцевої прокуратури, якому надані повноваження прокурора в кримінальному провадженні №12017050230001399, внесеному до Єдиного державного реєстру досудових розслідувань 08.09.2017 року, з одного боку, і підозрюваною в цьому провадженні – з іншого боку, укладена угода про визнання винуватості, за змістом якої підозрювана зобов'язалася беззастережно визнати свою винуватість в обсязі підозри в судовому провадженні і понести покарання у вигляді штрафу. Згідно угоди, сторони погодились на призначення покарання за ст.251 КК України у вигляді штрафу в розмірі 1700 гривень.

Обвинувачена під час судового засідання визнала повністю себе винною у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 251 КК України, заявивши суду, що розуміє суть обвинувачення, що угоду уклала добровільно, за участю захисника, і не заперечувала проти її затвердження.

Заслухавши прокурора, обвинувачену та її захисника щодо можливості затвердження угоди, суд дійшов до висновку про те, що є законні підстави для ухвалення вироку, яким слід затвердити угоду і призначити узгоджену сторонами міру покарання. Свій висновок суд обґрунтовує тим, що укладена угода не суперечить вимогам Кримінального процесуального кодексу України, містить правильну кваліфікацію кримінального правопорушення; умови угоди відповідають інтересам суспільства, не порушують права, свободи чи інтереси сторін або інших осіб; угода укладена між сторонами добровільно і для визнання винуватості є фактичні підстави.

Суд ухвалив затвердити угоду про визнання винуватості від 23 квітня 2018 року, укладену між прокурором Костянтинівської місцевої прокуратури і підозрюваною в цьому провадженні. Обвинувачену визнати винною у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 251 КК України, та призначити їй узгоджене сторонами покарання у вигляді штрафу в розмірі 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що складає 1700 гривень.

Таким чином, розглянута судова справа досить чітко і повно ілюструє склад злочину, передбаченого ст. 251 КК України. Зокрема повно і послідовно розкрито об'єктивну сторону цього злочину у частині вчинення злочинних дій, які полягають у багатоплановому порушенні ветеринарних вимог і правил. Зазначене становище вимагало запровадження карантинного режиму. Однак відбулося приховування епізоотії, що мало потенційно небезпечний характер для епізоотичного благополуччя регіону. При цьому судом, не зважаючи на потенційну шкідливість вчинених злочинних дій, було обрано найменшу санкцію, передбачену ст. 251 КК України.

3.3. Адміністративна відповідальність

Розкриваючи особливості адміністративної відповідальності за порушення карантину тварин, слід враховувати щонайменше два принципових моменти, першим з яких є розбіжність у визначенні цього базового поняття у теорії адміністративного права, що свідчить про відсутність належного рівня усталеності у сприйнятті адміністративної відповідальності навіть вузькоспеціалізованими фахівцями. Іншим є момент відчутних змін у ветеринарному законодавстві, що спричинюють відповідні зміни й у адміністративно-деліктному блоці чинного законодавства.

З приводу першого зазначеного аспекту слід звернути увагу на ототожнення адміністративної відповідальності з певним механізмом, зокрема застосовується такий підхід у дослідженні особливостей адміністративно-правового регулювання у сфері земельних відносин, де використано для назви окремого підрозділу дисертації формулювання «адміністративна відповідальність як дієвий механізм правового регулювання земельних відносин» [318, с. 10] та «інститут адміністративної відповідальності як дієвий механізм забезпечення порядку у земельній сфері» [319, с. 12]. З цього приводу напрошуються певні зауваження. Найперше виникають суперечності у частині

співставлення складу механізму правового регулювання і адміністративної відповідальності. Найбільш поширеною в юридичній науці є точка зору, згідно з якою до елементів структури механізму правового регулювання належать такі засоби: норми права; нормативно-правові акти; юридичні факти; правові відносини (суб'єктивні права та обов'язки); акти правореалізації (реалізації прав і обов'язків); акти правозастосування тощо [320, с. 283]. Щодо адміністративної відповідальності, то її склад ідентичний класичному складу правопорушення, тобто утворюється за рахунок об'єкта, суб'єкта, об'єктивної та суб'єктивної сторін. Фактично йдеться про різнопланові за змістом конструкції, що безальтернативно нівелює будь-яку можливість ототожнення адміністративної відповідальності з механізмом правового регулювання. Також не витримує критики і другий підхід, адже інститут адміністративної відповідальності є об'єднанням відповідних норм, тоді для поняття «механізм», навіть у кращому разі ототожнення його з механізмом правового регулювання, норми права є лише одним із засобів-елементів структури. Сказане відкидає будь-яку можливість «механістичної» природи адміністративної відповідальності.

У контексті другого принципового моменту слід звернути увагу на потенційні зміни у законодавстві про адміністративну відповідальність, викликані прийняттям і набуттям чинності нової редакції Закону України «Про ветеринарну медицину» (2021 р.), хоча варто враховувати момент введення в дію цього Закону, яким є один рік з дня припинення або скасування воєнного стану. Тим не менше, треба вже зважати на недалеку перспективу набуття дієвості цим Законом, підпунктом 1.1. пункту 10 Прикінцевих та перехідних положень якого вносяться зміни до КУПАП у частині нової редакції ст. 107 «Порушення законодавства про ветеринарну медицину та благополуччя тварин». Головною відмінністю пропонованої нової редакції порівняно з діючою ст. 107 «Порушення правил щодо карантину тварин та інших ветеринарно-санітарних вимог» є видима зміна вектору уваги з карантину тварин на їх благополуччя, коли карантинні вимоги не згадуються

зовсім, а сприймаються у змістовному контексті забезпечення благополуччя тварин.

З цього приводу відповідний інтерес становить порівняння загальних класифікаційних рис зазначеного правопорушення із нормативними моделями інших країн, для чого обрано пострадянські країни, законодавство яких мало спільну відправну основу (за виключенням країн-агресорів). Найбільший сегмент у назвах відповідних статей займають формулювання про порушення ветеринарних правил і вимог, у змісті яких виокремлюються положення про карантинні правопорушення, зокрема це ст. 289 «Порушення законодавства про ветеринарію» Кодексу Азербайджанської Республіки про адміністративні проступки [321], ст. 406 «Порушення законодавства Республіки Казахстан у галузі ветеринарії» Кодексу Республіки Казахстан про адміністративні правопорушення [322], ст. 222 «Порушення ветеринарних правил» Кодексу Киргизької Республіки про правопорушення [323], ст. 196 «Порушення ветеринарно-санітарних норм» Кодекс Республіки Молдова «Про правопорушення» [324]. На відміну від цього, варто вказати на ст. 109 «Порушення ветеринарних, ветеринарно-санітарних правил і норм» Кодексу Республіки Узбекистан про адміністративну відповідальність [325], у якій жодним словом не йдеться про карантин тварин. У наявності також є конкретна ст. 270 «Порушення умов карантину тварин та птахів» Кодексу Республіки Таджикистан про адміністративні правопорушення [326], змістовно повністю присвячена карантинній темі. Нарешті, найбільш розширеним і диференційованим є підхід, закріплений у Кодексі Республіки Вірменія про адміністративні правопорушення, у якому питанням карантину тварин присвячено ст. 112 «Порушення протиепізоотичних та ветеринарно-санітарних правил, ветеринарно-санітарних та зоогігієнічних норм», ст. 112⁴ «Порушення рішень органів територіального управління з питань встановлення карантину щодо боротьби з епідеміями тварин» і ст. 112⁷ «Неповноцінна організація, здійснення профілактичних та примусових протиепізоотичних заходів, робіт ветеринарної служби, порушення

встановлених строків здійснення, відмова від них» [327].

У кінцевому підсумку, маємо чотири реалізовані в законодавстві країн пострадянської правової сім'ї підходи щодо адміністративної відповідальності за порушення режиму карантину тварин: 1) загальні формулювання назв статей про порушення ветеринарних правил і вимог, у змісті яких виокремлюються окремі положення про карантинні правопорушення; 2) загальні формулювання без змістовних карантинних вкраплень; 3) суцільно карантинні приписи; 4) диференційоване закріплення різних карантинних обмежень у низці відокремлених нормативних приписів.

Для порівняння чинна й діюча ст. 107 КУпАП «Порушення правил щодо карантину тварин, інших ветеринарно-санітарних вимог» увібрала в собі третій досить дієвий, хоча й недосить поширений підхід, тоді як у перспективі чинна, але не діюча ст. 107 КУпАП «Порушення законодавства про ветеринарну медицину та благополуччя тварин» є сприйняттям другого підходу, коли безпосередньо не виокремлюються положення про карантин тварин, сприймаючись у загальному потоці ветеринарних вимог, спрямованих на забезпечення благополуччя тварин.

Виходячи з того, що підставою адміністративної відповідальності є адміністративне правопорушення у формі адміністративного проступку, набуває первісного значення кваліфікація останнього. Тому безсумнівно слід погодитись з думкою, що з'ясування сутності кваліфікації адміністративних проступків та систематизація її визначальних ознак мають велике значення не тільки для розвитку теорії адміністративно-деліктного права, а й для вдосконалення науково-методичних засад правозастосовної діяльності. Безпомилкова та оперативна кваліфікація адміністративного проступку вимагає від правозастосовця чіткого уявлення про її зміст, алгоритм, принципи та механізми здійснення. Лише за цієї умови вона перетворюється на раціональний, осмислений і послідовний процес, здатний гарантувати правильну юридичну оцінку протиправних посягань та належне застосування адміністративно-деліктних норм на загальному, системному рівні [328, с. 100].

Таким чином, на передній план виступають питання кваліфікації адміністративних проступків та систематизації їх визначальних ознак.

З цього боку слід насамперед слід зосередити увагу на тому, що діяння визнається адміністративним правопорушенням за наявності чотирьох ознак: суспільної шкідливості; протиправності; вини та адміністративної караності [329, с. 143]. Хоча в іншій інтерпретації з дефініції, закріпленої у ст. 9 КУпАП, крім наведених, виводяться ще й додаткові ознаки адміністративного проступку: дія або бездіяльність, об'єкт посягання, суб'єкт проступку [330, с. 301]. Разом з тим вбачається більша відповідність першого підходу, бо вказані додаткові ознаки співпадають з елементами складу правопорушення, якими є об'єктивна сторона, об'єкт і суб'єкт. Водночас, як зазначається в енциклопедичних виданнях, ознаки адміністративного проступку необхідно відрізнити від складу адміністративного проступку: за наявності всіх ознак адміністративного проступку можуть бути відсутні ознаки складу адміністративного проступку, що виключає можливість притягнення особи, що його вчинила, до адміністративної відповідальності [331, с. 44]. Як наслідок, з практичного погляду пріоритету набуває саме кваліфікація складу відповідного адміністративного проступку.

При цьому загальновідомим є факт існування фахових кваліфікаційних видань на рівні науково-практичних коментарів КУпАП, де зокрема здійснено і визначення складу адміністративного проступку за ст. 107 «Порушення правил щодо карантину тварин та інших ветеринарно-санітарних вимог». Разом з тим варто звернути увагу на розбіжність результатів такого коментування різними авторами, причому іноді ці відмінності досить кардинальні, що затрудняє процес правозастосування при кваліфікації адміністративних проступків особами, що здійснюють притягнення до адміністративної відповідальності.

На підтвердження цієї тези звернімося до не досить чисельних науково-практичних коментарів, які визначають перший елемент складу адміністративного проступку за ст. 107 КУпАП, яким є об'єкт

адміністративного посягання. Так, за визначенням Р.А. Калюжного, об'єктом цього правопорушення є суспільні відносини у сферах охорони довкілля, забезпечення ветеринарного і епізоотичного благополуччя, карантину тварин, здійснення державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду [332, с. 345]. Насамперед, слід зауважити, що первісне навантаження у назві ст. 107 КУпАП несе карантин тварин, тоді як інші ветеринарно-санітарні вимоги мають додаткове похідне навантаження. Тому на першому місці при формулюванні об'єкта за цим правопорушенням повинні бути суспільні відносини у сфері карантину тварин. Це відносини запобігання епізоотіям (оперативна профілактика, а також безпосередньо профілактичний карантин) і реагування на епізоотії (виявлення (діагностика) підкарантинних об'єктів, локалізація підкарантинних хвороб, ліквідація хвороб). Це безпосередній видовий об'єкт (за аналогією до кримінального права), характерний саме для аналізованого адміністративного проступку за ст. 107 КУпАП у частині адміністративно-карантинних проступків. Звідси, досить локальним і малозначимим об'єктом вбачаються суспільні відносини у сферах охорони довкілля, адже в цьому разі під довкіллям розуміється тваринний світ, бо як свідчить практика, вектор захворювання спрямовується переважно в напрямку від диких до свійських тварини, а не навпаки. У частині ж інших ветеринарно-санітарних вимог можна погодитись з визначенням під об'єктом відносин забезпечення ветеринарного і епізоотичного благополуччя, але неприйнятним є розуміння під об'єктом здійснення державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду, які не належать безпосередньо до сфери ветеринарно-санітарних вимог і порушення яких не відбувається при порушенні певних ветеринарно-санітарних вимог.

У іншій існуючій інтерпретації об'єктом розглядуваного адміністративного проступку визнаються суспільні відносини у сфері охорони здоров'я населення, забезпечення ветеринарного та епізоотичного благополуччя, карантину тварин, здійснення державного ветеринарно-санітарного контролю (нагляду) [333, с. 149]. Проте одразу треба звернути

увагу на достатню дискусійність сприйняття об'єктом відносин у сфері охорони здоров'я населення, з огляду на абсолютну нешкідливість більшості збудників епізоотій для здоров'я людини, за винятком зоонозів, які проте не призводять до епідемій, наприклад, сказ, бруцельоз тощо, а з COVID-19, пташиним грипом, малярією чи Ебола ветеринарна медицина поки що не вміє ефективно боротись. Так само не є об'єктом здійснення державного ветеринарно-санітарного контролю (нагляду), про йшлося вище.

За основу визначення родового об'єкта адміністративно-карантинних правопорушень доцільно взяти підхід, запропонований Т.І. Сухореброю щодо ст. 85 КУпАП, яка розглядає безпосереднім об'єктом, що сформульований у частинах 1-4 ст. 85 КУпАП, суспільні відносини в сфері використання та охорони тваринного світу [334, с. 8]. Безумовно, слід погодитись із загальною канвою визначення об'єкта у вигляді суспільних відносин використання та охорони, що доцільно сприйняти для характеристики об'єкта адміністративного правопорушення у сфері карантину тварин. Але, якщо для ст. 85 КУпАП «Порушення правил використання об'єктів тваринного світу» зазначені відносини виникають щодо тваринного світу, то карантинні відносини обсягово охоплюють усіх тварин. Як наслідок, родовим об'єктом адміністративно-карантинних правопорушень, який є спільним для цілої низки адміністративних проступків, охоплених статтями 85-90, а також 107-107², варто вважати відносини використання та охорони тварин.

З рештою коментованих положень слід погодитись, хоча виникають певні пропозиції щодо необхідності розширення кола суб'єктів відповідальності за адміністративні правопорушення, які підпадають під дію ст. 107 КУпАП. Справа в тому, що виходячи зі змісту цієї статті, суб'єктами є фізичні особи, якими є громадяни і посадові особи. А у адміністративно-правовій науці існує висновок, що серед значної кількості адміністративних санкцій найбільш застосовуваними, крім грошових штрафів, конфіскації товарів, призупинення чи припинення дії ліцензії та дозволів, є закриття підприємств, заборона на діяльність [335, с. 272]. З огляду на значний рівень

потенційної небезпеки, який несе порушення прямих вимог карантину тварин, а також профілактики епізоотій варто поширити відповідальність на юридичних осіб, які є найбільшими утримувачами поголів'я сільськогосподарських тварин. Санкціями можуть бути як штрафи, так і припинення діяльності сільськогосподарських підприємств.

Це є додатковим підтвердженням висновку, зробленого вище у підрозділі 1.1 дисертації, щодо відсутності підстав для виокремлення спеціальної аграрної та екологічної відповідальності через належність санкції щодо припинення певної діяльності до адміністративних стягнень. Для посвідчення практичної потреби у такій нормі доцільно розглянути відповідну судову практику, зокрема рішення Полтавського окружного адміністративного суду від 23 жовтня 2019 р. по справі № 440/3062/19 [336] за позовом Головного управління Держпродспоживслужби в Полтавській області (надалі – ГУ Держпродспоживслужби, позивач) про заборону діяльності з розведення свиней відповідачеві «ОСОБА_1». В обґрунтування позову позивач зазначає невиконання відповідачем вимог біобезпеки (підпункти 5.1-5.20 пункту 5 глави II Інструкції з профілактики та боротьби з африканською чумою) при утриманні свинопоголів'я, що встановлено в результаті епізоотичного обстеження тваринницького приміщення, в якому утримуються свині.

Згідно з протоколом № 5 засідання державної надзвичайної протиепізоотичної комісії при Чорнухинській районній державній адміністрації від 5 серпня 2019 р. комісією встановлено, що ветеринарно-санітарні вимоги утримання свиней не виконуються, режим біобезпеки не дотримується. Тваринницьке приміщення знаходиться в межах с. Кізілівка, тому у випадку спалаху африканської чуми свиней, у зв'язку з відсутністю спеціалізованих м'ясопереробних підприємств і відповідно до пунктів 3.2, пункту 3.3 чинної Інструкції щодо профілактики та боротьби з африканською чумою свиней все поголів'я свиней в населених пунктах с. Кізілівка підлягатиме вилученню, умертвінню та спаленню.

Враховуючи висновки протоколу № 5 засідання державної надзвичайної протиепізоотичної комісії при Чорнухинській районній державній адміністрації від 5 серпня 2019 р., ГУ Держпродспоживслужби в Полтавській області звернулось до суду з цим позовом.

Однак, враховуючи не доведення позивачем того, що свинопоголів'я, яке виявлено під час проведення епізоотичного обстеження тваринницького приміщення, що знаходиться на околиці с. Кізлівка належить відповідачеві, суд дійшов висновку про відсутність підстав для задоволення позовних вимог ГУ Держпродспоживслужби в Полтавській області та заборони діяльності з розведення свиней, внаслідок чого у задоволенні позову було відмовлено.

Не зважаючи на відмову у задоволенні позовних вимог на основі певних формальних моментів, наведена судова справа містить низку підстав для удосконалення адміністративно-деліктного провадження, зокрема щодо адміністративно-карантинних проступків. По-перше, гіпотезою нормативного припису за ст. 107 КУпАП передбачено лише порушення правил щодо карантину тварин. При цьому не ясним є момент виникнення цього порушення щодо запровадження карантину. Якщо встановлення карантинного режиму питань не викликає, залишається відкритим питання щодо докарантинної профілактики епізоотій, тобто чи є порушення такої профілактики підставою для застосування ст. 107 КУпАП у частині карантинних порушень. Адже в наведеній судовій справі відсутнє посилання на цю статтю, а йдеться лише про невиконання ветеринарно-санітарних вимог утримання свиней і недотримання режиму біобезпеки, хоча в наявності пряме недотримання докарантинних протиепізоотичних заходів. По-друге, ст. 107 КУпАП є єдиною, яка дозволяє порушити судове провадження за адміністративним проступком, на основі якого по суті формувалась позовна заява. Між тим, санкція цієї статті не передбачає такого виду адміністративних стягнень, застосування яких було запропоновано позивачем, тобто припинення діяльності з утримання свинопоголів'я. Цей практичний приклад дає обґрунтовану підставу для змістовного розширення санкції, передбаченої ст. 107 КУпАП.

Наступною є постанова Деражнянського районного суду Хмельницької області від 26 липня 2013 р. по справі № 673/1005/13-а [337] за адміністративним позовом приватного підприємця до управління ветеринарної медицини в Деражнянському районі про зміну постанови про притягнення до адміністративної відповідальності за ст. 107 КУпАП.

У позовній заяві позивач стверджував, що згідно з постановою головного державного інспектора ветмедицини в Деражнянському районі від 4 липня 2013 року на нього накладене адміністративне стягнення у вигляді штрафу в розмірі 136 грн. за ст. 107 КУпАП. Підставою для притягнення позивача до адміністративної відповідальності стало те, що він, будучи приватним підприємцем, не виконав вимоги припису управління ветмедицини № 10 від 16 травня 2013 року, не забезпечивши огороження належної йому свиноферми, розташованої в с. Яблунівка Деражнянського району. Проте, як вказав позивач, інспектором при винесенні постанови не було враховано обставин, передбачених ст. 280 КУпАП, тому він просить суд змінити наведену постанову, обмежившись усним зауваженням йому. Крім того, позивач просив урахувати ту обставину, що на час розгляду справи вимоги, вказані у приписі управління ветмедицини, він виконав, провівши повне огороження свиноферми.

Представник відповідача позову не визнав і пояснив, що постанова про притягнення позивача до адміністративної відповідальності за ст. 107 КУпАП є законною, оскільки вимоги державного інспектора ветмедицини у Деражнянському районі, викладені у приписі, були правомірними, у зв'язку з чим він просив відмовити в задоволенні позову.

Судом було встановлено, що відповідач, будучи приватним підприємцем, не виконав вимоги припису управління ветмедицини № 10 від 16 травня 2013 року, не забезпечивши огороження належної йому свиноферми, розташованої в с. Яблунівка Деражнянського району, що було виявлено під час перевірки приватного підприємця державним інспектором 3 липня 2013 року. Однак, на думку суду, відповідачем при прийнятті такого

рішення не було враховано обставин, зазначених у ст. 33 КУпАП, а саме характер вчиненого правопорушення, особу порушника, майновий стан, обставини, що пом'якшують та обтяжують відповідальність.

Суд прийшов до висновку про малозначність вчиненого правопорушення і вирішив справу закрити на підставі ст. 22 КУпАП, обмежившись усним зауваженням позивачу.

Наведена практика адміністративного провадження не є чисельною і не стосується безпосередньо порушень карантину тварин, зачіпаючи цю сферу лише побічно у частині порушення інших ветеринарно-санітарних вимог щодо профілактики епізоотій. Тим не менше, ці судові справи свідчать на користь нової чинної, але ще не діючої редакції ст. 107 КУпАП «Порушення законодавства про ветеринарну медицину та благополуччя тварин», коли безпосередньо не виокремлюються положення про карантин тварин, сприймаючись у загальному потоці ветеринарних вимог, спрямованих на забезпечення благополуччя тварин.

Висновки до розділу III

На підставі вищевикладеного можна дійти таких висновків:

– цивільні відносини, які виникають у ході карантину тварин, базуються на загальній формулі реквізиції, закріпленої у ст. 353 ЦК України, а точніше на положеннях частин 1, 3, 4 цієї статті. У кінцевому рахунку вимальовується наступна модель. Внаслідок епізоотії чи її загрози з мотивів суспільної необхідності дозволяється реквізиція відповідних тварин як явних чи потенційних носіїв захворювання, визначеного списком МЕБ, з їх подальшим знищенням. При цьому передбачається можливість судового оскарження оцінки реквізованих тварин у разі не погодження з нею попереднього власника (власників);

– водночас відносини реквізиції тварин наділені власною специфікою порівняно із загальною моделлю, адже порушується головна умова реквізиції

щодо попереднього і повного відшкодування вартості вилучених тварин, яке унеможлиблюється через технологічну складність оцінки таких тварин. Першим чинником є значна кількість таких тварин, які потребують щонайменше індивідуального підходу до оцінки кожної з них, зокрема у частині зважування для м'ясних порід, продуктивності – для молочних та інших тварин, екстер'єру – для коней тощо. Іншим специфічним аспектом є тривалість процедури оформлення оцінки порівняно з рівнем суспільної небезпечності, яка вимагає негайності вилучення тварин. Звідси, закономірним наслідком є не попереднє, а наступне за вилученням відшкодування вартості тварин;

– у цивільно-правовій відповідальності у сфері карантину тварин відбувається поєднання усіх існуючих наукових концепцій з'ясування природи цивільно-правової відповідальності, яка одночасно існує як «санкція», «обов'язок» і «правовідношення», що необхідно враховувати при виробленні відповідної дефініції. Тому цивільно-правову відповідальність у сфері карантину тварин доцільно визначити як правовідношення між судом і державним органом, уповноваженим здійснювати відшкодування шкоди, завданої власникам загиблих тварин, що реалізується через санкційний примус останнього до виконання обов'язку відшкодування шкоди;

– для цивільно-правової відповідальності у сфері карантину тварин набуває актуальності концепція умов цивільної відповідальності. Першою умовою є протиправне діяння, під яким розуміється дія чи бездіяльність органів державного ветеринарного контролю, у результаті якої залишаються не відшкодованими збитки, заподіяні знищенням підкарантинних тварин. Дія чи бездіяльність можуть мати свій прояв передусім при невідповідній оцінці матеріальних втрат від загибелі тварин. Щодо другої умови, то в наявності шкода як результат протиправного діяння, яка полягає у відсутності адекватної компенсації власникам за знищених внаслідок запровадження карантинного режиму тварин. При цьому простежується чіткий причинний зв'язок між протиправним діянням та заподіяною ним шкодою, як третя умова

відповідальності. Нарешті, останньою умовою є вина порушника, яка проявляється у двох основних формах: наміру (умислу) і необережності;

– у ході реалізації цивільно-правової відповідальності у сфері карантину тварин відбувається інтеграція компенсаційної та відновлювальної функцій у єдину компенсаційно-відновлювальну, яка за рахунок компенсації майнової шкоди, завданої власникам загиблих тварин, сприяє відновленню первісного докарантинного становища;

– механізм відшкодування шкоди (збитків), завданих внаслідок запровадження карантину тварин, крім загальних норм цивільного законодавства формується за рахунок нормативних приписів спеціального законодавства, зокрема ветеринарного та фінансового;

– аналіз судових рішень місцевих загальних і господарських судів щодо цивільної відповідальності за порушення у сфері карантину тварин дав змогу класифікувати їх за підставою порушення порядку відшкодування матеріальних збитків, завданих власникам тварин внаслідок запровадження карантинного режиму;

– існує ціла низка судових рішень у рамках адміністративного судочинства, які нерозривно пов'язані з питаннями відшкодування вартості загиблих тварин. Згідно законодавства розмір завданої майнової шкоди (збитків) затверджує відповідна Державна надзвичайна протиепізоотична комісія, яка є суб'єктом владних повноважень і висновок якої є підставою для відшкодування завданої шкоди (збитків). Саме неправомірні дії цього державного органу є підставою для настання цивільно-правової відповідальності, хоча оцінка таких дій віднесена до компетенції адміністративного судочинства, бо однією зі сторін виступає орган держави;

– за змістом зазначені судові справи належать до сфери цивільно-правової відповідальності, додатковим побічним критерієм чого є її перебування поза дією норм КУпАП;

– судова практика засвідчує концентрування адміністративних позовів щодо визнання протиправними рішень повноважних державних органів з

відшкодування шкоди внаслідок запровадження карантину (карантинних обмежень) у напрямках: 1) відмови у відшкодуванні майнової шкоди (збитків), завданої позивачу; 2) визначення розміру завданої шкоди; 3) бездіяльності щодо нескладення або надання невідповідного висновку про відшкодування майнової шкоди (збитків);

– в існуючих інтерпретаційних кваліфікаціях викликає зауваження визначення об'єкту злочину за ст. 251 КК України, яким визнано екологічну безпеку в галузі ветеринарної медицини;

– основним безпосереднім об'єктом є відносини захисту тварин у частині дотримання ветеринарних правил;

Щодо можливості бути суб'єктом злочину юридичною особою за ст. 251 КК України, то такої відповідальності не передбачено переліком злочинів, встановлених ст. 96³ Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб»;

– у кримінальному законодавстві пострадянських країн злочини, пов'язані з епізоотіями, за родовою ознакою об'єднуються під рубрикою екологічних злочинів, тоді як за видовою – під назвами ветеринарних правопорушень. Ця тенденція характерна і для вітчизняного кримінального законодавства, яка втім не відповідає дійсності з погляду саме доктрини екологічного права;

– на відміну від пострадянського законодавства у сфері вітчизняних доктринальних підходів відсутня єдність у загальній класифікації злочину за ст. 251 КК України, який відносять до: злочинів, що посягають на встановлений порядок використання фауни; злочинів проти довкілля у сфері охорони тваринного світу; екологічних злочинів у сфері охорони тваринного світу;

– як наслідок, доцільно запровадити щодо розглядуваного злочину класифікаційну рубрику злочинів проти благополуччя тварин;

– слід вказати на фактичну відсутність судової практики ст. 251 КК України, що не дає змоги здійснити узагальнення у цій сфері;

– не можна ототожнювати адміністративну відповідальність з певним дієвим механізмом правового регулювання, як це робиться в дисертаційних дослідженнях, адже це різнопланові за змістом юридичні конструкції;

– щодо адміністративної відповідальності за порушення режиму карантину тварин маємо чотири реалізовані в законодавстві пострадянських країн підходи: 1) загальні формулювання назв статей про порушення ветеринарних правил і вимог, у змісті яких виокремлюються окремі положення про карантинні правопорушення; 2) загальні формулювання без змістовних карантинних вкраплень; 3) суцільно карантинні приписи; 4) диференційоване закріплення різних карантинних обмежень у низці відокремлених нормативних приписів;

– чинна й діюча ст. 107 КУпАП «Порушення правил щодо карантину тварин, інших ветеринарно-санітарних вимог» увібрала в собі третій досить дієвий, хоча й не досить поширений підхід, тоді як у перспективі чинна, але не діюча ст. 107 КУпАП «Порушення законодавства про ветеринарну медицину та благополуччя тварин» є сприйняттям другого підходу, коли безпосередньо не виокремлюються положення про карантин тварин, сприймаючись у загальному потоці ветеринарних вимог, спрямованих на забезпечення благополуччя тварин;

– судова практика адміністративного провадження не є чисельною і не стосується безпосередньо порушень карантину тварин, зачіпаючи цю сферу лише побічно у частині порушення інших ветеринарно-санітарних вимог щодо профілактики епізоотій. Тим не менше, ці судові справи свідчать на користь прийняття нової редакції ст. 107 КУпАП «Порушення законодавства про ветеринарну медицину та благополуччя тварин».

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено вирішення наукового завдання, яке полягає у розробці теоретичних положень і наданні практичних пропозицій щодо формування правового режиму карантину тварин, що втілились у низці відповідних узагальнень.

1. Тваринами є живі істоти, наділені матеріальними ознаками гетеротрофії (харчування готовими органічними сполуками), рухливої активності, метаболізму, наявності функціональних систем органів, нервової системи і почуттів. На фоні наведених спільних з людиною видових ознак, що відрізняють їх від рослин, головною ознакою тварин як істот є їх відмінність від людини не тільки за зовнішньою формою, а й за внутрішньою ознакою відсутності здатності до осмислених дій, до розумової діяльності в цілому. Саме ці ознаки визначають взаємне розташування людей і тварин, як істот, у об'єктному складі карантинних правовідносин.

2. Основними ознаками карантину тварин як особливого (спеціального) правового режиму є: 1) стабілізаційний, обмежувальний характер; 2) обмежений період дії; 3) запровадження в умовах існування прямої підтвердженої загрози виникнення епізоотій або епідемій (у разі захворювання тварин зоонозами); 4) спрямування на локалізацію і ліквідацію епізоотій (мета карантину); 5) локальність і адресність дії. Звідси, оптимальним вбачається інтегроване визначення, яке об'єднує усі суттєві спеціальні ознаки, внаслідок чого карантин тварин доцільно розуміти як особливий (спеціальний) правовий режим, який має стабілізаційний, обмежувальний характер, тимчасовий період дії, запроваджується в умовах існування прямої підтвердженої загрози виникнення епізоотій або епідемій (у разі захворювання тварин зоонозами), спрямовується на локалізацію і ліквідацію епізоотій, а також відрізняється локальністю та адресністю дії.

3. Вузловими елементами структури правового режиму є об'єкт-носій режиму, правові статуси суб'єктів режимного регулювання, система правових

гарантій у формі юридичної відповідальності за порушення режимних правил, а також режимні правові засоби і режимні правила, які виступають одночасно нормативною основою і своєрідною з'єднувальною субстанцією для зазначених трьох головних елементів, які доцільно покласти у основу розкриття правових особливостей карантину тварин як правового режиму.

4. Вивчення текстів нормативних регуляторів феодального періоду, серед яких Руська правда, Перший литовський статут, а також доби козацтва (Права, за якими судиться малоросійський народ (1743 р.), засвідчує відсутність в них жодних нормативних положень щодо запобігання та усунення епізоотій. Окремі законодавчі акти про заходи боротьби з епізоотіями з'явилися у Російській імперії в 16–18 ст. Стосувалися вони переважно профілактичних ветеринарно-санітарних заходів запобігання епізоотіям, тобто окремих заходів карантину тварин, причому не тільки внутрідержавного, а й у частині зовнішньої торгівлі. Після повалення царизму слід констатувати відсутність належної уваги національних урядів (УЦР, Гетьманату П. Скоропадського, Директорії УНР) до проблеми боротьби з епізоотіями. Попри значну суспільну значимість питання епізоотій, українські уряди розв'язували більш насущні проблеми утримання влади та вирішення земельного питання, від якого залежала підтримка селянства. Закономірним наслідком стала відсутність жодних зародків системності нормативно-правового регулювання ветеринарних відносин у сфері карантинних заходів. Натомість фактично з перших днів встановлення на території України радянської влади регулюванню ветеринарної справи у частині боротьби із масовими заразними захворюваннями тварин приділялась певна увага спочатку на рівні розрізнених підзаконних актів з подальшим виокремленням окремих розділів, присвячених карантинним режимам у Ветеринарному кодексі УСРР 1925 р., на зміну якому прийшли Ветеринарні кодекси 1936, 1951, 1967 років. Далі розвиток ветеринарного законодавства СРСР здійснювався у напрямі боротьби з окремими епізоотіями за рахунок нормативно-правових актів підзаконного рівня.

Щодо сучасного українського законодавства у сфері карантину тварин, вбачається доцільною його класифікація за окремими напрямками правового впливу: 1) формування загальних основ правового регулювання; 2) створення системи спеціальних суб'єктів владних повноважень у сфері карантинних відносин; 3) затвердження переліку особливо небезпечних (карантинних) хвороб; 4) формування законодавства про окремі види карантинних режимів, диференційовані за різними особливо небезпечними (карантинними) епізоотіями; 5) розвиток положень щодо відповідальності за порушення правил дотримання режиму карантину тварин; 6) визначення порядку відшкодування шкоди, завданої карантинними заходами власникам постраждалих тварин; 7) міжнародно-договірне забезпечення карантину тварин.

5. Матеріальну основу предмету карантину тварин формує цілісна система суспільних відносин: 1) запобігання епізоотіям (оперативна профілактика, а також безпосередньо профілактичний карантин); 2) реагування на епізоотії (виявлення (діагностика) підкарантинних об'єктів, локалізація підкарантинних хвороб, ліквідація хвороб).

6. Відносини у галузі охорони, використання і відтворення сільськогосподарських і свійських тварин належать до предмету аграрного права, тоді як щодо решти тварин, які перебувають у стані природної волі, у напіввільних умовах чи в неволі, застосовуються норми іншої галузевої належності і як відновлювальний природний ресурс такі тварини включаються до структури системи природоресурсного права. При цьому правова природа відносин карантину тварин ускладнюється за рахунок так званих зоонозів (зооантропонозів). Це інший вид комплексного контролю, який крім ветеринарного включає санітарно-епідеміологічний контроль, що лежить на перетині медичного і екологічного права. Таким чином, правове регулювання карантину тварин у загальному розумінні, будучи спільним для медичного, екологічного та аграрного (ветеринарного) права, набуває властивостей міжгалузевого правового субінституту.

7. Важливою особливістю правового режиму карантину тварин вбачається відсутність єдиного чітко визначеного об'єкта. Таку властивість умовно можна назвати мультиоб'єктністю, а об'єкт – мультиоб'єктом, внутрішня структура якого вписується у діалектичне співвідношення між парними категоріями загального, особливого і одиничного, внаслідок чого первинним об'єктом правового режиму карантину тварин є безпосередньо епізоотія (одиничне), похідним – тварини-носії епізоотій (особливе), а загальним – карантинна територія як носій карантинного режиму (загальне) [338, с. 54].

8. Державні органи у сфері карантину тварин слід класифікувати за ознакою множинності напрямів діяльності на монопрофільні, спеціальні, загальні та факультативні. Для монопрофільних напрям діяльності, яким є боротьба з епізоотіями, є єдиним, для спеціальних – значущим (переважним), тоді як для загальних суб'єктів протиепізоотична діяльність є лише одним, причому не домінуючим, а похідним від основного різновидом функціонування. У свою чергу, факультативними будуть суб'єкти, для яких протиепізоотична діяльність є виключно побічною, дотичною до основної діяльності, яка прямо не корелюється з жодним протиепізоотичним повноваженням, а впливає з існуючих побічних повноважень. Іншими словами – це державний орган з невизначеним протиепізоотичним статусом (компетенцією).

9. Систему монопрофільних державних протиепізоотичних органів складають державні надзвичайні протиепізоотичні комісії: при Кабінеті Міністрів України та місцеві державні надзвичайні протиепізоотичні комісії (при Раді міністрів Автономної Республіки Крим, при обласній державній адміністрації, при Київській та Севастопольській міській державній адміністрації, при районній державній адміністрації). До спеціальних центральних державних органів, протиепізоотична діяльність яких є лише одним (хоча й значущим) з напрямів діяльності, належать Міністерство аграрної політики та продовольства України (Мінагрополітики),

Державна служба України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів (Держпродспоживслужба) через наявність у ній структурних елементів ветеринарної медицини. Систему загальних суб'єктів карантинних відносин складають Мінекономіки, МВС, МОЗ, Міндовкілля, Міноборони, Держлісагентство, МЗС, СБУ, ДСНС, Національна поліція, Держекоінспекція. До загальних суб'єктів карантинних відносин слід віднести й органи місцевого самоврядування, а також воєнні державні адміністрації. Нарешті, факультативними будуть Мінінфраструктури, Мінфін, Держмитслужба, Держприкордонслужба, Державне агентство України з управління зоною відчуження (ДАЗВ), а також Комітет Верховної Ради України з питань аграрної та земельної політики і Національна академія аграрних наук України.

10. Коло суб'єктів-осіб приватного права формують власники і утримувачі тварин. Якщо визначення власників тварин забезпечується загальноцивілістичними положеннями щодо змісту права власності і поширення на тварин правового режиму речі, то поняття утримувача тварин не має належного цивілістичного підґрунтя, впливаючи із європейського законодавства і національного ветеринарного законодавства у частині забезпечення благополуччя тварин, що дає змогу розуміти під утримувачем особу, яка здійснює належне забезпечення фізіологічних і отологічних потреб тварин як основи їх здоров'я та благополуччя.

11. Цивільні відносини, які виникають у ході карантину тварин, базуються на загальній формулі реквізиції, закріпленої у ст. 353 ЦК України, а точніше на положеннях частин 1, 3, 4 цієї статті. У кінцевому рахунку вимальовується модель, коли внаслідок епізоотії чи її загрози з мотивів суспільної необхідності дозволяється реквізиція відповідних тварин як явних чи потенційних носіїв захворювання, визначеного списком МЄБ, з їх подальшим знищенням. При цьому передбачається можливість судового оскарження оцінки реквізованих тварин у разі не погодження з нею попереднього власника (власників). Водночас відносини реквізиції тварин наділені власною специфікою порівняно із загальною моделлю, адже

порушується головна умова реквізиції щодо попереднього і повного відшкодування вартості вилучених тварин, яке унеможлиблюється через технологічну і темпоральну складність оцінки таких тварин, наслідком чого є не попереднє, а наступне за вилученням відшкодування вартості тварин.

12. У цивільно-правовій відповідальності у сфері карантину тварин відбувається поєднання усіх існуючих наукових концепцій з'ясування природи цивільно-правової відповідальності, яка одночасно існує як «санкція», «обов'язок» і «правовідношення», що необхідно враховувати при виробленні відповідної дефініції. Тому цивільно-правову відповідальність у сфері карантину тварин доцільно визначити як правовідношення між судом і державним органом, уповноваженим здійснювати відшкодування шкоди, завданої власникам загиблих тварин, що реалізується через санкційний примус останнього до виконання обов'язку відшкодування шкоди. При цьому у ході реалізації цивільно-правової відповідальності у сфері карантину тварин відбувається інтеграція компенсаційної та відновлювальної функцій у єдину компенсаційно-відновлювальну, яка за рахунок компенсації майнової шкоди, завданої власникам загиблих тварин, сприяє відновленню первісного докарантинного становища.

13. У кримінальному законодавстві пострадянських країн злочини, пов'язані з епізоотіями, за родовою ознакою об'єднуються під рубрикою екологічних злочинів, тоді як за видовою – під назвами ветеринарних правопорушень. Ця тенденція характерна і для вітчизняного кримінального законодавства, яка втім не відповідає дійсності з погляду саме доктрини екологічного права. На відміну від пострадянського законодавства у сфері вітчизняних доктринальних підходів відсутня єдність у загальній класифікації злочину за ст. 251 КК України, який відносять до: злочинів, що посягають на встановлений порядок використання фауни; злочинів проти довкілля у сфері охорони тваринного світу; екологічних злочинів у сфері охорони тваринного світу. Як наслідок, доцільно запровадити щодо розглядуваного злочину класифікаційну рубрику злочинів проти благополуччя тварин. В існуючих

інтерпретаційних кваліфікаціях викликає зауваження також визначення об'єкту злочину за ст. 251 КК України, яким визнано екологічну безпеку в галузі ветеринарної медицини, внаслідок чого обґрунтовується бачення основним безпосереднім об'єктом відносин захисту тварин у частині дотримання ветеринарних правил.

14. Щодо адміністративної відповідальності за порушення режиму карантину тварин проаналізовано відповідне законодавство пострадянських країн, внаслідок якого отримано висновок про чотири закріплені в ньому підходи до втілення у законодавство моделей адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері карантину тварин. Порівняння з вітчизняним підходом до нормативного закріплення адміністративної відповідальності за порушення правил щодо карантину тварин свідчить на користь змін до ветеринарного законодавства, які є чинними, але ще не діючими.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Панов М.І. Проблеми методології формування категоріально-понятійного апарату юридичної науки. *Право України*. 2014. № 1. С. 50–60.
2. Дьордяк О.В. Понятійно-категоріальний апарат у міжнародно-правовому регулюванні діяльності з надання туристичних послуг. *Актуальні проблеми держави і права*. 2016. Вип. 76. С. 57–62.
3. Баїк О.І. Понятійно-категоріальний апарат податкового права України: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07; МОН України, Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2019. 522 с.
4. Полешко А. Конкретизація юридичних термінів у словосполученнях. *Радянське право*. 1976. № 9. С. 32–37.
5. Етимологічний словник української мови: у 7 т. / Редкол. О.С. Мельничук (голов. ред.) та ін.: Т. 2: Д–Копці / Уклад.: Р.В. Болдирєв та ін. Київ: Наукова думка, 1985. 571 с.
6. Словник іншомовних слів: 23 000 слів та термінологічних словосполучень / Уклад. Л.О. Пустовіт та ін. Київ: Довіра, 2000. 1018 с.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
8. Кондаков Н.И. Введение в логику. Москва: Наука, 1967. 467 с.
9. Про карантин рослин: Закон України від 19.01.2006 р. № 3369-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2006. № 19-20. Ст. 167.
10. Про внесення змін до Закону України «Про ветеринарну медицину»: Закон України від 16.11.2006 р. № 361-V. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2007. № 5-6. Ст. 53.
11. Про затвердження Положення про функціональну підсистему захисту сільськогосподарських тварин і рослин єдиної державної системи запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру: Наказ Мінагрополітики України від 25.05.1999 № 214, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 14.06.1999 р. за № 377/3670. *Офіційний вісник України*. 1999. № 24. Ст. 1136.

12. Єрмоленко В.М., Слаута Г.А. Поняття та юридичний зміст карантину тварин. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія юридична. 2022. Вип. 74 (6). Ч. 2. С. 12–16.

13. Курзова В.В. Еколого-правове регулювання карантину рослин: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.06; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ, 2009. 20 с.

14. Про зону надзвичайної екологічної ситуації: Закон України від 13.07.2000 р. № 1908-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2000. № 42. Ст. 34.

15. Соколова І.О. Правовий режим як категорія юридичної науки: монографія. Харків: Право, 2014. 152 с.

16. Петришин О.В. Правовий режим. Велика юридична українська енциклопедія: у 20 т.: Т. 3: Загальна теорія права. Харків: Право, 2017. С. 530–533.

17. Етимологічний словник української мови: У 7 т. / Редкол. О.С. Мельничук (голов. ред.) та ін.: Т. 5: Р–Т / Уклад.: Р.В. Болдирєв та ін. Київ: Наук. думка, 2006. 704 с.

18. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2015. № 28. Ст. 250.

19. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16.03.2000 р. № 1550-III. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2000. № 23. Ст. 176.

20. Беляева Г.С., Беляев В.П. Классификация правовых режимов: подходы и основания. Право и политика. 2015. № 7(187). С. 1040–1048.

21. Караванський С. Практичний словник синонімів української мови. 3-тє вид., опрацьоване і доповн. Львів: БаК, 2008. 512 с.

22. Гончарук С.Г. Спеціальний адміністративно-правовий режим. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Т. 5: П–С. Київ: «Укр. енцикл.», 2003. С. 580.

23. Малько А.В., Лиманская А.П. Специальный правовой режим как особое средство правового регулирования. Вестник Саратовской

государственной юридической академии. 2013. № 6(96). С. 120–124.

24. Соколова І.О. Правовий режим: поняття, особливості, різновиди: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». Харків, 2011. 20 с.

25. Крупа Л. К вопросу о юридическом содержании понятия «специальный правовой режим». Підприємництво, господарство і право. 2001. № 2. С. 10–13.

26. Вакарюк Л.В. Ознаки правового режиму в теорії права. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія право. 2018. Вип. 50. Т. 1. С. 11–14.

27. Слаута Г.А. Ознаки карантину тварин як спеціального правового режиму. П'яте зібрання фахівців споріднених кафедр з проблем аграрного, земельного, екологічного, природоресурсного права та альтернативної енергетики: матер. Всеукраїнської наук. конф. (м. Одеса, 10-13 червня 2021 р.) / відп. ред. Т.Є. Харитонова, Х.А. Григор'єва. Одеса: Гельветика, 2021. С. 252–254.

28. Про ветеринарну медицину: Закон України від 04.02.2021 р. № 1206-ІХ. Офіційний вісник України. 2021. № 23. Ст. 1034.

29. Шемшученко Ю.С. Правовий режим. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Т. 5: П–С. Київ: «Укр. енцикл.», 2003. С. 44.

30. Исаков В.Б. Механизм правового регулирования. Проблемы теории государства и права: учеб. / под ред. С.С. Алексеева. Москва: Юрид. лит., 1987. С 245–267.

31. Вагапова Л.Х., Бадамшин С.Х. Структура правового режима. Санкт-Петербургский образовательный вестник. 2016. № 2. С. 23–25.

32. Лошкарев А.В. Правовые гарантии: теоретические проблемы определения понятия и классификации: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01; Кубан. госуд. аграрн. ун-т. Краснодар, 2009. 28 с.

33. Олейников С.М. Юридична відповідальність. Велика українська

юридична енциклопедія: у 20 т: Т. 3: Загальна теорія права / редкол. О.В. Петришин (голова) та ін. Харків: Право, 2017. С. 854–860.

34. Погорілко В.Ф. Гарантії правові. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Т. 1: А–Г. Київ: «Укр. енцикл.», 1998. С. 555.

35. Луняченко А.В. Земли сільськогосподарського призначення: правовий режим використання громадянами на праві власності. Одеса: Латстар, 2002. 180 с.

36. Павленко Д.В. Адміністративна відповідальність суб'єктів надання публічних послуг в аграрному секторі економіки України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ, 2014. 23 с.

37. Лисенков С.Л., Таранов А.П. Гарантії прав, свобод людини і громадянина. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Т. 1: А–Г. Київ: «Укр. енцикл.», 1998. С. 555.

38. Рабінович П.М. Гарантії законності. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Т. 1: А–Г. Київ: «Укр. енцикл.», 1998. С. 553.

39. Йолон П. Об'єкт. Філософський енциклопедичний словник. Київ: Абрис, 2002. С. 438–439.

40. Єрмоленко В.М. Об'єкт у структурі правовідносин. Юридична Україна. 2004. № 1. С. 11–15.

41. Єрмоленко В.М. Об'єкт в майнових правовідносинах. Держава і право. 2003. Випуск 22. С. 306–313.

42. Ходыко Ю.Е. Объект права и объект гражданского правоотношения. Харьковская цивилистическая школа: объекты гражданских прав: монография; под общ. ред. И.В. Спасибо-Фатеевой. Харьков: Право, 2015. С. 70–85.

43. Ермолаева Е.В. Объект правоотношения: историко-теоретическое исследование: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.06. Казань, 2004. 25 с.

44. Алексеев С.С. Право: азбука – теория – философия: Опыт комплексного исследования. Москва: Статут, 1999. 712 с.
45. Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру: Закон України від 08.06.2000 р. № 1809-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2000. № 40. Ст. 337.
46. Єрмоленко В.М. Вплив релігійних норм на сучасне аграрне право. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. 2014. Вип. 197. Ч. 3. С. 37–42.
47. Святоцький О.Д. Передмова. Історія держави і права України: Підручник. У 2-х т. / За ред. В.Я. Тація, А.Й. Рогожина. Том 1. Київ: Ін Юре, 2000. С. 5–9.
48. Чайковський А.С. Передмова. Історія держави і права України: Підручник / за ред. А.С. Чайковського. Київ: Юрінком Інтер, 2003. С. 3–10.
49. Довгань В.І. Історичний контекст становлення державного управління у галузі ветеринарної медицини. Університетські наукові записки. 2011. № 2 (38). С. 379–388.
50. Історія України: Хрестоматія: У 2-х ч. Вид. 2-е, перероб. і доп. / Упор. С.М. Клапчук (керівник), Б.І. Білик, Ю.А. Горбань та ін. Київ: ІЗМН, 1996. Ч. 1. 372 с.
51. Гальперин Г.Б., Королев А.И. Методологические и теоретические вопросы науки истории государства и права СССР. Ленинград: Изд-во Ленингр. у-та, 1974. 103 с.
52. Русская правда (пространная редакция). Российское законодательство X-XX веков в 9 т. Том 1. Законодательство Древней Руси. Москва: юридическая литература, 1984. С. 64–73.
53. Первый литовский статут. Том 2. Ч. 1. Вильнюс: Минтис, 1991. 426 с.
54. Права, за якими судиться малоросійський народ 1743 р. НАН України, Інститут держави і права ім. В.М. Корецького, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського. Київ, 1997. 547 с.

55. Гуревич Д.Я., Рогалев Г.Т. Коновал. Словарь-справочник по коневодству и конному спорту. Москва: Росагропромиздат, 1991. 240 с.

56. Слаута Г.А. Щодо закріплення карантину тварин у давніх джерелах права. Актуальні правові проблеми земельних, аграрних та екологічних відносин в умовах сучасної земельної реформи: збірник матеріалів науково-практичної конференції (м. Харків, 22 травня 2020 р.) / за ред. А.П. Гетьмана та М.В. Шульги. Харків: Юрайт, 2020. С. 271–274.

57. Українські землі під владою двох імперій (XIX – початок XX ст.). Україна в роки першої світової війни. URL: http://gmi.nau.edu.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=165:kaf6navch10&catid=11:2011-10-08-07-22-47&Itemid=116 (дата звернення: 09.11.2020).

58. Карантин. Большая советская энциклопедия: [в 30 т.] / гл. ред. А.М. Прохоров. Т. 11. Москва: Советская энциклопедия, 1973. С. 392–393.

59. История ветеринарной медицины: краткий курс лекций для обучающихся специальности 36.05.01 «Ветеринария» / Сост.: И.Ю. Домницкий. Саратов: ФГБОУ ВО Саратовский ГАУ, 2017. 49 с.

60. История ветеринарии в России в XVIII веке. URL: https://altvet.org/?id_razd=206 (дата звернення: 02.05.2020).

61. Минеева Т.И. История ветеринарии: учеб, пособие. Санкт-Петербург: Лань, 2005. 234 с.

62. Колганова О.А. История развития ветеринарии в России. Краткий курс лекций / Новосиб. гос. аграр. ун-т. Новосибирск: НГАУ, 2018. 130 с.

63. Устав медицинской полиции. Свод законов Российской империи. Издание в 16 томах. Т. XIII. Кн. II. С. 256–309. URL: <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?empire> (дата звернення: 02.05.2020).

64. Єрмоленко І.М. Історія виникнення та розвитку ветеринарного законодавства в Україні. Ветеринарне право: підручник / за ред. В.М. Єрмоленка. Київ: НУБіП України, 2015. С. 10–35.

65. Рудик С.К. Курс лекцій з історії ветеринарної медицини. Навчальний

посібник. Київ: Арістей, 2006. 132 с.

66. Об учреждении Украинского Противочумного Комитета: постановление Народного комиссариата земледелия от 27.04.1919 г. СУ. 1919. № 38. Ст. 472.

67. О мерах обеспечения ветеринарной организации средствами борьбы с заразными болезнями домашних животных: постановление СНК УССР от 07.06.1921 г. СУ. 1921. № 10. Ст. 287.

68. Про боротьбу з сапом: постанова РНК УСРР від 05.05.1922 р. ЗУ. 1922. № 21. Ст. 341.

69. Про прискорений випуск студентів сільськогосподарських та ветеринарних, факультетів або відділів: постанова РНК УСРР від 06.07.1920 р. ЗУ. 1919–1920. № 18. Ст. 356.

70. Про заборону реквізицій майна і помешкань, що належать установам, які працюють по чумі рогатої худоби: постанова РНК УСРР від 11.01.1921 р. ЗУ. 1921. № 1. Ст. 8.

71. Про заходи щодо забезпечення матеріалами для щеплення, необхідними для боротьби із заразними хворобами: постанова РНК УСРР від 11.01.1921 р. ЗУ. 1921. № 1. Ст. 10.

72. Про об'єднання управління ветеринарної частини Республіки: постанова РНК УСРР від 11.01.1921 р. ЗУ. 1921. № 1. Ст. 11.

73. О введении в действие Ветеринарного устава РСФСР: постановление ВЦИК РСФСР от 03.11.1923 г. URL: http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_1839.htm (дата звернення: 30.04.2020).

74. Резолюція першого з'їзду Рад України про самовизначення України (12 грудня 1917 р.). Хрестоматія з історії держави і права України: у 2-х т. / За ред. В.Д. Гончаренка. Вид. 2-ге, перероб. і доп.: Том 2. Київ: Ін Юре, 2000. С. 111–112.

75. Резолюція першого з'їзду Рад України про організацію влади на Україні (12 грудня 1917 р.). Хрестоматія з історії держави і права України: у 2-х т. / За ред. В.Д. Гончаренка. Вид. 2-ге, перероб. і доп.: Том 2. Київ: Ін Юре,

2000. С. 112–113.

76. Про надання чинності Ветеринарному Кодексові УСРР: постанова ВУЦВК і РНК від 13.03.1925 р. ЗУ. 1925. № 11. Ст. 77.

77. Усенко І.Б. Ветеринарний кодекс УСРР 1925. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Т. 1: А–Г. Київ: «Укр. енцикл.», 1998. С. 353.

78. Гетьман Є.А. Місце кодифікаційного акта у правовій системі України. Теорія і практика правознавства. 2017. Вип. 1 (11). С. 1–12.

79. Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона: Т. XV^А: Коала–Конкордия. С.-Петербург, 1895. 960 с.

80. Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона: Т. XXXV: Усинский пограничный округ–Фенол. С.-Петербург, 1902. 476 с.

81. Рабінович П.М. Юридична сила нормативно-правового акта. Велика юридична українська енциклопедія: у 20 т.: Т. 3: Загальна теорія права. Харків: Право, 2017. С. 889.

82. Шаталіна Є.П. Всеукраїнський центральний виконавчий комітет (ВУЦВК). Енциклопедія історії України: Т. 1: А–В / Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: Наукова думка, 2003. С. 664.

83. Кульчицький С.В., Мовчан О.М. Рада народних комісарів УРСР. Енциклопедія історії України: Т. 9: Прил–С / Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: Наукова думка, 2012. С. 97–98.

84. Конституція Української Соціалістичної Радянської Республіки: Закон Української СРР від 10.03.1919 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001316-19> (дата звернення: 11.02.2021).

85. Про скасування Ветеринарного кодексу УРСР: постанова ЦВК УРСР від 20.01.1937 р. № 78. ЗЗ. 1937. № 2. Ст. 11.

86. Об утверждении Ветеринарного устава Союза ССР: постановление ЦИК и СНК Союза ССР от 27.10.1936 г. СЗ. 1936 г. № 58. Ст. 446-а.

87. Слаута Г.А. Перші ветеринарні кодифікаційні акти як джерело карантинного законодавства в Україні. Аграрне, земельне, екологічне, трудове право та право соціального забезпечення: здобутки та перспективи розвитку в Україні: тези доповідей учасників всеукраїнської дистанційної наук.-практ. конф. до 10-річчя створення однойменних кафедр (м. Київ, 12 березня 2021 р.) / за заг. ред. проф. М.І. Іншина, за редакцією проф. В.В. Носіка, доц. Т.Г. Ковальчук, ас. М.Б. Мельник. Київ: Освіта України, 2021. С. 161–164.

88. Чехович В.А. Статути Великого князівства Литовського. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Т. 5: П–С. Київ: «Укр. енцикл.», 2003. С. 640–642.

89. Ветеринарный устав Союза ССР: постановление ЦИК и СНК Союза ССР от 27.10.1936 г. Собрание законов и распоряжений Рабоче-Крестьянского Правительства СССР. 1936 г. № 58. Ст. 446-б.

90. О порядке установления карантина при заразных заболеваниях животных: постановление ЦИК СССР № 114, СНК СССР № 1986 от 04.11.1937 г. URL:

<http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?rnd=4BDCBCF64B2EFD4A13BB4C269670FE3C&req=doc&base=ESU&n=32776&REFFIELD=134&REFDST=100012&REFDOC=33601&REFBASE=ESU&stat=refcode%3D19025%3Bindex%3D17#dx360k95gr> (дата звернення: 03.05.2020).

91. О порядке установления карантина при заразных заболеваниях животных: Постановление СНК СССР от 27.01.1939 г. № 115. СЗ СССР. 1939. № 9. Ст. 68.

92. Об утверждении Ветеринарного устава Союза ССР: постановление Совета Министров СССР от 03.11.1951 г. № 4355. URL: <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=ESU&n=35571#06108279737348005> (дата звернення: 30.04.2020).

93. Об утверждении Ветеринарного устава Союза ССР: постановление Совета Министров СССР от 22.12.1967 г. № 1142. СП СССР. 1968. № 1. Ст. 2.

94. Авилов В.М. Организация государственного ветеринарного надзора

в агропромышленном комплексе. Ветеринария. 1995. С. 3–10.

95. Инструкция о мероприятиях по предупреждению и искоренению ящура сельскохозяйственных животных (утверждена Главным управлением ветеринарии Министерства сельского хозяйства СССР 15 июня 1965 года взамен инструкции от 2 января 1958 года). URL: <http://www.omskcity.ru/documents/oficial-dokument/232-sbornik-instrukcij-veterinara.html?showall=&start=7> (дата звернення: 16.05.2020).

96. Инструкция о мероприятиях по предупреждению и ликвидации чумы крупного рогатого скота (Утверждена Главным управлением ветеринарии Министерства сельского хозяйства СССР 15.07.1983 г.). URL: <http://www.alppp.ru/law/hozjajstvennaja-dejatelnost/selskoe-hozjajstvo/61/instrukcija-o-meroprijatijah-po-preduprezhdeniyu-i-likvidacii-chumy-kрупного-rogatogo-skot.html> (дата звернення: 16.05.2020).

97. Инструкция о мероприятиях по предупреждению и ликвидации заболевания животных ящуром (Утверждена Главным управлением ветеринарии Министерства сельского хозяйства СССР 15 марта 1985 г. URL: <https://www.fsvps.ru/fsvps-docs/ru/iac/ya/laws/instruction.pdf> (дата звернення: 16.05.2020).

98. Про порядок введення в дію Закону України «Про ветеринарну медицину»: постанова Верховної Ради України від 25.06.1992 р. № 2499-ХІІ. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1992. № 36. Ст. 532.

99. У Верховній Раді України зареєстровано законопроект про ветеринарну медицину та благополуччя тварин URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/u-verhovnij-radi-ukrayini-zareyestrovano-zakonoproekt-pro-veterinarnu-medicinu-ta-blagopoluchchya-tvarin> (дата звернення: 07.05.2020).

100. Проект Закону про ветеринарну медицину та благополуччя тварин № 3318 від 09.04.2020 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68554 (дата звернення: 07.05.2020).

101. Про затвердження положень про надзвичайні протиепізоотичні комісії: постанова Кабінету Міністрів України від 22.12.1992 р. № 711. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/711-92-%D0%BF> (дата звернення: 07.05.2020).

102. Про затвердження положень про державні надзвичайні протиепізоотичні комісії: постанова Кабінету Міністрів України від 20.04.1998 р. № 517. Офіційний вісник України. 1998 р., № 16. Ст. 596.

103. Про затвердження Положення про Державну надзвичайну протиепізоотичну комісію при Кабінеті Міністрів України та типових положень про місцеві державні надзвичайні протиепізоотичні комісії: постанова Кабінету Міністрів України від 21.11.2007 р. № 1350. Офіційний вісник України. 2007. № 89. Ст. 3274.

104. Питання Головного управління ветеринарної медицини з державною ветеринарною інспекцією Міністерства сільського господарства і продовольства України: постанова Кабінету Міністрів України від 20.11.1992 р. № 629. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/629-92-%D0%BF> (дата звернення: 07.05.2020).

105. Богачова Л.Л. Закон. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т.: Т. 3: Загальна теорія права. Харків: Право, 2017. С. 143–148.

106. Про внесення змін до Закону України «Про ветеринарну медицину»: Закон України від 05.12.1996 р. № 566/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1997. № 7. Ст. 56.

107. Про внесення змін до Закону України «Про ветеринарну медицину» 15.11.2001 р. № 2775-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2002. № 8. Ст. 62.

108. Про внесення змін до Закону України «Про ветеринарну медицину»: Закон України від 16.11.2006 р. № 361-V. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2007. № 5-6. Ст. 53.

109. Про затвердження Положення про районну державну лабораторію ветеринарної медицини: наказ Державного департаменту ветеринарної

медицини від 17.06.2003 р. № 47, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 17.07.2003 р. за № 614/7935. Офіційний вісник України. 2003. № 32. Ст. 1737.

110. Про затвердження Положення про міську державну лабораторію ветеринарної медицини: наказ Державного департаменту ветеринарної медицини від 17.06.2003 р. № 47, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 17.07.2003 р. за № 615/7936 Офіційний вісник України. 2003. № 32. Ст. 2522.

111. Про затвердження Положення про спеціалізовану державну лабораторію ветеринарної медицини з хвороб риб та інших гідробіонтів: наказ Державного департаменту ветеринарної медицини від 04.06.2004 р. № 67, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 18.06.2004 р. за № 744/9343 Офіційний вісник України. 2004. № 25. Ст. 1661.

112. Про затвердження Положення про Державний науково-дослідний інститут з лабораторної діагностики та ветеринарно-санітарної експертизи та Положень про державні лабораторії ветеринарної медицини Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів: наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 13 березня 2017 року № 120, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 07.04.2017 р. за № 466/30334. Офіційний вісник України. 2017. № 41. Ст. 1299.

113. Про затвердження Положення про підрозділи ветеринарної міліції з проведення карантинних ветеринарних заходів: від 29.03.2002 р. № 395. Офіційний вісник України. 2002. № 14. Ст. 724.

114. Про затвердження Положення про карантинний ветеринарно-міліцейський пост: від 29.03.2002 р. № 394. Офіційний вісник України. 2002. № 14. Ст. 723.

115. Гузенко Н. Олександр Вержиховський: Ліквідація ветеринарної міліції була помилкою. Agravery.com від 16.07.2015 р. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/oleksandr-verzihovskij-likvidacia->

veterinarnoi-milicii-bula-pomilkou (дата звернення: 07.05.2020).

116. В Україні з'явиться ветеринарна поліція. Главком від 19.10.2016 р.
URL: <https://glavcom.ua/news/v-ukrajini-zyavitsya-veterinarna-policiya--378502.html> (дата звернення: 07.05.2020).

117. Про затвердження переліку карантинних захворювань тварин: постанова Кабінету Міністрів України від 06.04.1998 р. № 448. Офіційний вісник України. 1998. № 14. Ст. 532.

118. Про затвердження Програми запобігання і ліквідації проявів захворювання великої рогатої худоби на губчастоподібну енцефалопатію та інших пріонних інфекцій на території України на 2001-2010 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2001 р. № 179. Офіційний вісник України. 2001. № 9. Ст. 358.

119. Про затвердження переліку особливо небезпечних (карантинних) хвороб тварин: постанова Кабінету Міністрів України від 08.08.2007 р. № 1006. Офіційний вісник України. 2007. № 59. Ст. 2347.

120. Про затвердження Інструкції щодо профілактики та ліквідації захворювання тварин на ящур: наказ Головного державного інспектора ветеринарної медицини України від 12.12.2001 р. № 1028/6219. Офіційний вісник України. 2001. № 40. Ст. 2253.

121. Про затвердження Інструкції щодо діагностики, профілактики та боротьби з губчастоподібною енцефалопатією великої рогатої худоби: наказ Державного комітету ветеринарної медицини України від 04.09.2008 р. № 180, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 20.10.2008 р. за № 994/15685 Офіційний вісник України. 2008. № 81. Ст. 2750.

122. Про затвердження Інструкції з профілактики та ліквідації захворювання птиці на хворобу Ньюкасла: наказ Державного департаменту ветеринарної медицини Мінагрополітики України від 17.10.2011 р. № 548, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 09.11.2011 р. за № 1279/20017. Офіційний вісник України. 2011. № 89. Ст. 3260.

123. Про затвердження Інструкції щодо профілактики та боротьби з

африканською чумою свиней: наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 05.03.2014 р. № 81, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 21.03.2014 р. за № 363/25140 Офіційний вісник України. 2014. № 28. Ст. 798.

124. Про відповідальність підприємств, установ та організацій за порушення законодавства про ветеринарну медицину: Закон України від 05.12.1996 р. № 568/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1997. № 7. Ст. 58.

125. Про внесення змін до Закону України «Про ветеринарну медицину»: Закон України від 15.11.2001 р. № 2775-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2002. № 8. Ст. 62.

126. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1–212-21): Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 07.05.2020).

127. Про затвердження Інструкції з оформлення державними органами ветеринарної медицини, підрозділами ветеринарної міліції з проведення карантинних ветеринарних заходів матеріалів про адміністративні правопорушення: наказ Державного комітету ветеринарної медицини України від 18.09.2009 р. № 343, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 13.01.2010 р. за № 15/17310. Офіційний вісник України. 2010. № 3. Ст. 135.

128. Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сферах безпеки та окремих показників якості харчових продуктів, ветеринарної медицини: наказ Мінагрополітики від 10.04.2019 р. № 182, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 25.06.2019 р. за № 661/33632. Офіційний вісник України. 2019. № 53. Ст. 1861.

129. Про затвердження Порядку відшкодування матеріальних збитків особам, які постраждали внаслідок введення карантинного режиму для тварин або у зв'язку з проведенням робіт, спрямованих на ліквідацію та профілактику карантинних хвороб тварин: постанова Кабінету Міністрів України від

11.07.2001 р. № 798. Офіційний вісник України. 2001. № 28. Ст. 1255.

130. Про затвердження Методики розрахунку збитків, завданих особам, які постраждали внаслідок уведення карантинного режиму для тварин або у зв'язку з проведенням робіт, спрямованих на ліквідацію та профілактику карантинних хвороб тварин: наказ Міністерства аграрної політики України від 29 грудня 2001 р. № 395, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 25.01.2002 р. за № 59/6347. Офіційний вісник України. 2002. № 5. Ст. 205.

131. Про затвердження Порядку відшкодування майнової шкоди (збитків), завданої особам внаслідок запровадження карантину (карантинних обмежень) тварин або у зв'язку з проведенням процедур і робіт щодо ліквідації особливо небезпечних (карантинних) хвороб: постанова Кабінету Міністрів України від 31.10.2012 р. № 1003. Офіційний вісник України. 2012. № 83. Ст. 3358.

132. Про затвердження Методики оцінки збитків від наслідків надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру: постанова Кабінету Міністрів України від 15.02.2002 р. № 175. Офіційний вісник України. 2002. № 8. Ст. 356; 2003. № 23. Ст. 1070.

133. Про затвердження Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Китайської Народної Республіки про співробітництво в галузі здоров'я та карантину тварин: постанова Кабінету Міністрів України від 08.04.2015 р. № 188. Офіційний вісник України. 2015. № 30. Ст. 878.

134. Слаута Г. Розвиток і класифікація законодавства про карантин тварин в Україні. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 11. С. 86–91.

135. Слободчиков В.И. Деятельность как антропологическая категория (о различении онтологического и гносеологического статуса деятельности). Вопросы философии. 2001. № 3. С. 48–57.

136. Деятельность и общественные отношения. URL: <https://lektsii.com/1-20590.html> (дата звернення: 07.05.2020).

137. Методичні рекомендації щодо профілактичного карантинування

тварин для подальшого переміщення, ухвалені Науково-методичною радою Держпродспоживслужби (протокол № 2 від 25.06.2019 р.). URL: <http://www.consumer.gov.ua/Pictures/Files/Editor/document/> (дата звернення: 15.02.2020).

138. Слаута Г.А. Предмет правового регулювання карантину тварин. Право. Людина. Довкілля. 2020. № 1. С. 69–75.

139. Аграрное законодательство зарубежных стран и России / отв. ред. Е.Л. Минина. Москва: Юстицинформ, 2013. 320 с.

140. Гафурова О.В. Карантин тварин. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 16: Земельне та аграрне право. Харків: Право, 2019. С. 318–320.

141. Яценко І.В. Ветеринарне правознавство України: Підручник / І.В. Яценко, В.В. Кам'янський, М.М. Бондаревський, І.А. Бібен, Н.М. Богатко, Г.А. Фотіна, В.Я. Бінкевич, В.В. Зажарський. Харків: «Діса плюс», 2015. 392 с.

142. Єрмоленко В.М. Ветеринарне право в системі права України. Ветеринарне право: підручник / за ред. В.М. Єрмоленка. Київ: НУБіП України, 2015. С. 36–42.

143. Про тваринний світ: Закон України від 13.12.2001 р. № 2894-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2002. № 14. Ст. 97.

144. Шемшученко Ю.С., Єрофеев М.І. Природні ресурси. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 14: Екологічне право / редкол. Ю.С. Шемшученко (голова), А.П. Гетьман (заст. Голови) та ін. Харків: Право, 2016. С. 640–641.

145. Шемшученко Ю.С. Природоресурсове право. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Т. 5: П–С. Київ: «Укр. енцикл.», 2003. С. 135.

146. Єрмоленко В.М. Природоресурсне право в системі права України. Природоресурсне право в системі права України: історія, сьогодення, перспективи: зб. матеріалів круглого столу, 30-31 жовтня 2015 р. / за заг. ред.

М.В. Шульги. Харків: Вид-во ТОВ «Оберіг», 2015. С. 65–67.

147. Чорний М.В. Зоонози. Енциклопедія сучасної України. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=17073 (дата звернення: 23.04.2020).

148. Вчені назвали сім хвороб тварин, які передаються людині. URL: https://zik.ua/news/2019/06/29/vcheni_nazvaly_sim_hvorob_tvaryn_yaki_peredayutsya_lyudyni_1598833 (дата звернення: 23.04.2020).

149. Інфекційні захворювання спільні для людей та тварин. URL: <http://www.consumer-cv.gov.ua/infektsijni-zahvoryuvannya-spilni-dlya-lyudej-ta-tvaryn/> (дата звернення: 23.04.2020).

150. Потоцький М.К., Тютюн А.І., Колганов О.В. Інфекційні хвороби промислових диких тварин. Ветеринарна медицина України. 2014. № 6 (220). С. 11–18.

151. Молчанова К. В Китае от хантавируса умер первый человек. Вакцины от болезни не существует. URL: <https://ukranews.com/news/692214-v-kitae-zafiksirovali-pervuyu-smert-ot-hantavirusa-eshhe-32-na-karantine> (дата звернення: 23.04.2020).

152. Ліхтер М.П. Еколого-правове забезпечення санітарно-епідемічного благополуччя населення в Україні: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.06; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ, 2017. 19 с.

153. Осипов М.Ю. Системы в праве и правовые процессы: монография. 3-е изд. Москва: РИОР: ИНФРА-М, 2020. 348 с.

154. Сырых В.М. Комплексные институты как компоненты системы российского права. Журнал российского права. 2002. № 10. С. 22–27.

155. Олейников С.М., Уварова О.О. Інститут права. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 3: Загальна теорія права / редкол.: О.В. Петришин (голова) та ін. Харків: Право, 2017. С. 185–191.

156. Левицька Н.О. Міжгалузеві нормативно-правові інститути: деякі теоретичні питання. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2015. № 14. Том 1. С. 22–24.

157. Левицька Н.О. Нормативно-правовий інститут: загальнотеоретична

характеристика. Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2012. Вип. 55. С. 24–29.

158. Гладун З. Медичне право – комплексна галузь права України. Право України. 2007. № 4. С. 100–104.

159. Майданик Р.А. Медичне право в системі права України. Київ: Алерта, 2013. 32 с.

160. Туліна Е.Є. Правове забезпечення використання рослинного світу: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.06; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2016. 20 с.

161. Євстігнєєв А.С. Характеристика предметів природоресурсного та антропоохоронного права в контексті інтеграції їх норм. Актуальні проблеми становлення і розвитку права екологічної безпеки в Україні: Матеріали науково-практичного Круглого столу, 28 березня 2014 р., м. Київ / ред. кол. М.В. Краснова [та ін.]; КНУ ім. Т. Шевченка. Чернівці: Кондратьєв А.В., 2014. С. 24–27.

162. Андрейцев В.І. Екологічне право і законодавство суверенної України: проблеми реалізації державної екологічної політики: монографія. Дніпропетровськ: Національний гірничий університет, 2011. 373 с.

163. Ковальчук Т.Г. Відносини щодо забезпечення екологічної безпеки в енергетиці України в предметі права екологічної безпеки. Актуальні проблеми становлення і розвитку права екологічної безпеки в Україні: Матеріали науково-практичного Круглого столу, 28 березня 2014 р., м. Київ / ред. кол. М.В. Краснова [та ін.]; КНУ ім. Т. Шевченка. Чернівці: Кондратьєв А.В., 2014. С. 28–30.

164. Шараєвська Т.А. Місце правового інституту захисту територій і громадян за надзвичайних екологічних ситуацій у системі права екологічної безпеки. Актуальні проблеми становлення і розвитку права екологічної безпеки в Україні: Матеріали науково-практичного Круглого столу, 28 березня 2014 р., м. Київ / ред. кол. М.В. Краснова [та ін.]; КНУ ім. Т. Шевченка. Чернівці: Кондратьєв А.В., 2014. С. 35–37.

165. Краснова Ю.А. Право екологічної безпеки в Україні: автореф. дис... докт. юрид. наук: 12.00.06; Ін-т економіко-правових досліджень НАН України. Київ, 2018. 31 с.
166. Анісімова Г.В. Правове регулювання забезпечення екологічної безпеки населення та територій. Екологічне право: підручник / за ред. А.П. Гетьмана. Харків: Право, 2019. С. 114–141.
167. Дашковська О.Р. Правові відносини. Загальна теорія держави і права: Підручник: За заг. Ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина. Харків: Право, 2009. С. 334–350.
168. Гудима Д.А. Суб'єкт права. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т.: Т. 3: Загальна теорія права / редкол.: О.В. Петришин (голова) та ін. Харків: Право, 2017. С. 753–756.
169. Гафурова О. Сільськогосподарська діяльність (сільськогосподарське виробництво) як об'єкт аграрних правовідносин. Підприємництво, господарство і право. 2008. № 4. С. 56–59.
170. Єрмоленко В.М. Майнові правовідносини приватних сільськогосподарських підприємств: теорія, законодавство, практика: Монографія. Київ: Магістр-XXI сторіччя, 2005. 304 с.
171. Литвин В.В., Шаховська Н.Б. Проектування інформаційних систем: Навчальний посібник. Львів, 2010. 137 с.
172. Про затвердження переліку особливо небезпечних (карантинних) хвороб тварин: постанова Кабінету Міністрів України від 8 серпня 2007 р. № 1006. Офіційний вісник України. 2007. № 59. Ст. 2347.
173. Животные. Большой энциклопедический словарь. 2000. URL: <https://dic.academic.ru/dic.nsf/enc3p/128854> (дата звернення: 21.10.2020).
174. Животные. Биологический энциклопедический словарь / Гл. ред. М.С. Гиляров. Москва: Сов. энциклопедия, 1989. URL: <https://biblioclub.ru/index.php?page=dict&termin=1047505> (дата звернення: 21.10.2020).
175. Слаута Г.А. Тварини як об'єкти карантинних правовідносин.

Юридична наука України: історія, сучасність, майбутнє: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 6-7 листопада 2020 р.). Харків: Східноукраїнська наукова юридична організація, 2020. С. 109–111.

176. Про захист тварин від жорстокого поводження: Закон України від 21.02.2006 р. № 3447-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2006. № 27. Ст. 230.

177. Кодекс здоровья наземных животных МЭБ. Двадцать четвёртое издание, 2015 г. Т. 1. Общие положения. URL: http://web.oie.int/tr-europe/eng/Code/Russe_Terrestrial%20Code_VOL-1-2015.pdf (дата звернення: 21.10.2020).

178. Ветеринарно-санитарный кодекс водных животных МЭБ. Двенадцатое издание, 2009 г. URL: <https://www.fsvps.ru/fsvps-docs/ru/importExport/tsouz/docs/CodexVodnJiv.pdf> (дата звернення: 21.10.2020).

179. Рубанов А.А. Комментарий к статье 229 «Безнадзорные животные». Комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации, части первой / Под ред. Проф. Т.Е. Абовой и А.Ю. Кабалкини. Москва: Юрайт-Издат; Право и закон, 2003. С. 541–542.

180. Про затвердження Порядку відшкодування майнової шкоди (збитків), завданої особам внаслідок запровадження карантину (карантинних обмежень) тварин або у зв'язку з проведенням процедур і робіт щодо ліквідації особливо небезпечних (карантинних) хвороб: постанова Кабінету Міністрів України від 31.10.2012 р. № 1003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1003-2012-%D0%BF#Text> (дата звернення: 19.07.2022).

181. Про затвердження Порядку утримання та розведення диких тварин, які перебувають у стані неволі або в напіввільних умовах: наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 30.09.2010 р. № 429, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 29.12.2010 р. за № 1384/18679. Офіційний вісник України. 2011. № 2. Ст. 128.

182. Коронавирус добрался до бегемотов. Украинская правда. 4 декабря

2021, 19:56. URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2021/12/4/7316280/> (дата звернення: 01.08.2022).

183. Сітнікова І. Нідерландський зоопарк відправив горил та левів на карантин. Тварини заразилися коронавірусом, але як – невідомо. URL: <https://hromadske.ua/posts/niderlandskij-zoopark-vidpraviv-goril-ta-leviv-na-karantin-tvarini-zarazilisya-koronavirusom-ale-yak-nevidomo> (дата звернення: 01.08.2022).

184. Свійські чи домашні як правильно? URL: <https://kak-pravilno.net/svijski-chi-domashni-yak-pravilno/> (дата звернення: 30.07.2022).

185. Про затвердження Вимог до благополуччя сільськогосподарських тварин під час їх утримання: Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 08.02.2021 р. № 224, зареєстрований в Міністерстві юстиції України за № 206/35828. Офіційний вісник України. 2021. № 17. Ст. 687.

186. Про затвердження Порядку утримання та розведення диких тварин, які перебувають у стані неволі або в напіввільних умовах: наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 30.09.2010 р. № 429, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 29.12.2010 р. за № 1384/18679. Офіційний вісник України. 2011. № 2. Ст. 128.

187. Территория, признак государства. Энциклопедический Словарь Ф.А. Брокгауза и И.А. Ефрона. <https://www.vehi.net/brokgauz/> (дата звернення: 31.05.2022).

188. Юридический словарь. Москва: Госюриздат, 1953. 782 с.

189. Конституція України. Науково-практичний коментар / За заг. ред. Чижмарь К.І. та Лавриновича О.В. Київ: Видавничий дім «Професіонал», 2018. 290 с.

190. Іляшко О.О. Поняття і класифікація територій за їх правовим режимом. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. 2018. № 1. Т. 29(68). С. 19–25.

191. Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного

забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи: Закон України від 27.02.1991 р. № 791а-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/791%D0%B0-12#Text> (дата звернення: 31.05.2022).

192. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17.02.2011 р. № 3038-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2011. № 34. Ст. 343.

193. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 р. № 695. Офіційний вісник України. 2020. № 67. Ст. 2155.

194. Про внесення змін до деяких законів України щодо безперебійного виробництва та постачання сільськогосподарської продукції під час воєнного стану: Закон України від 12.05.2022 р. № 2246-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2246-20#n92> (дата звернення: 12.07.2022).

195. Авер'янов В.Б. Компетенція. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 5: П–С. Київ: «Укр. енцикл.», 2001. С. 196.

196. Шемшученко Ю.С. Повноваження. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 4: П–С. Київ: «Укр. енцикл.», 2002. С. 590.

197. Селіванов А.О. Компетенція. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 5: Адміністративне право / редкол.: Ю.П. Битяк (голова) та ін. Харків: Право, 2020. С. 433–438.

198. Про затвердження Положення про Державну надзвичайну протиепізоотичну комісію при Кабінеті Міністрів України, Типового положення про місцеву державну надзвичайну протиепізоотичну комісію та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України від 19.04.2022 р. № 479. Офіційний вісник України. 2022. № 37. Ст. 1986.

199. Про визначення адміністративних центрів та затвердження

територій територіальних громад Київської області: розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.06.2020 р. № 715-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/715-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 18.07.2022).

200. Про утворення та ліквідацію районів: Постанова Верховної Ради України від 17.07.2020 р. № 807-IX. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2020. № 33. Ст. 235.

201. Деякі питання оптимізації системи центральних органів виконавчої влади: постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.2020 р. № 1344. Офіційний вісник України. 2021. № 4. Ст. 229.

202. Деякі питання оптимізації системи центральних органів виконавчої влади: постанова Кабінету Міністрів України від 02.09.2019 р. № 829. Офіційний вісник України. 2019. № 71. Ст. 2508.

203. Деякі питання діяльності центральних органів виконавчої влади: постанова Кабінету Міністрів України від 17.02.2021 р. № 124. Офіційний вісник України. 2021. № 17. Ст. 676.

204. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань діяльності Міністерства економіки і Міністерства аграрної політики та продовольства: постанова Кабінету Міністрів України від 09.02.2022 р. № 115. Офіційний вісник України. 2022. № 16. Ст. 868.

205. Питання Головного управління ветеринарної медицини з державною ветеринарною інспекцією Міністерства сільського господарства і продовольства: постанова Кабінету Міністрів України від 20.11.1992 р. № 629. ЗП України. 1993. № 1-2. Ст. 21.

206. Питання Державного департаменту ветеринарної медицини: постанова Кабінету Міністрів України від 17.11.1997 р. № 1277. Офіційний вісник України. 1997. № 47. Ст. 27.

207. Деякі питання Державного департаменту ветеринарної медицини: постанова Кабінету Міністрів України від 08.06.2001 р. № 641. Офіційний вісник України. 2001. № 24. Ст. 1074.

208. Питання Державного департаменту ветеринарної медицини: постанова Кабінету Міністрів України від 30.08.2007 р. № 1075. Офіційний вісник України. 2007. № 66. Ст. 2547.

209. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 09.12.2010 р. № 1085. Офіційний вісник України. 2011. № 94. Ст. 3334.

210. Про затвердження Положення про Державну ветеринарну та фітосанітарну службу України: Указ Президента України від 09.12.2010 р. № 1085. Офіційний вісник України. 2011. № 29. Ст. 1270.

211. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: постанова Кабінету Міністрів України від 10.09.2014 р. № 442. Офіційний вісник України. 2014. № 74. Ст. 2105.

212. Про затвердження Положення про Державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів: постанова Кабінету Міністрів України від 02.09.2015 р. № 667. Офіційний вісник України. 2015. № 73. Ст. 2402.

213. Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів: офіційний веб-сайт. URL: <https://dpss.gov.ua/sluzhba/struktura> (дата звернення: 08.02.2020).

214. Про затвердження Положення про Головне управління Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів в області, в місті Києві: Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 12.04.2017 р. № 209, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 13.05.2017 р. за № 604/30472. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0604-17#Text> (дата звернення: 18.07.2022).

215. Про утворення територіальних органів Державної служби з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів: постанова Кабінету Міністрів України від 16.12.2015 р. № 1092. Офіційний вісник України. 2016. № 2. Ст. 75.

216. Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 10

вересня 2014 р. № 442 і від 2 вересня 2015 р. № 667: постанова Кабінету Міністрів України від 25.11.2015 р. № 1087. Офіційний вісник України. 2016. № 2. Ст. 67.

217. Питання Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства: постанова Кабінету Міністрів України від 11.09.2019 р. № 838. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/667-2015-%D0%BF#n9> (дата звернення: 11.08.2022).

218. Перелік постанов Кабінету Міністрів України, що втратили чинність: постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2015 р. № 551. Офіційний вісник України. 2015. № 64. Ст. 2119.

219. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2015. № 40-41. Ст. 379.

220. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012 р. № 5403-VI. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2013. № 34-35. Ст. 458.

221. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України: постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 р. № 878. Офіційний вісник України. 2015. № 89. Ст. 2972.

222. Про затвердження Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій: постанова Кабінету Міністрів України від 16.12.2015 р. № 1052. Офіційний вісник України. 2015. № 102. Ст. 3514.

223. Деякі питання Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів: постанова Кабінету Міністрів України від 25.06.2020 р. № 614. Офіційний вісник України. 2020. № 59. Ст. 1853.

224. Про затвердження Положення про Державну екологічну інспекцію України: постанова Кабінету Міністрів України від 19.04.2017 р. № 275. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.08.2022).

225. Про затвердження Положення про Державне агентство лісових ресурсів України: постанова Кабінету Міністрів України від 08.10.2014 р. № 521. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/521-2014-%D0%BF#Text>

(дата звернення: 11.08.2022).

226. Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-ХІІ. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1992. № 27. Ст. 382.

227. Про затвердження Положення про Міністерство оборони України: постанова Кабінету Міністрів України від 26.11.2014 р. № 671. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.08.2022).

228. Про затвердження Положення про Міністерство закордонних справ України: постанова Кабінету Міністрів України від 30.03.2016 р. № 281. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/281-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.08.2022).

229. Про затвердження Положення про Міністерство охорони здоров'я України: постанова Кабінету Міністрів України від 25.03.2015 р. № 267. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/267-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.08.2022).

230. Про затвердження Положення про Міністерство інфраструктури України: постанова Кабінету Міністрів України від 30.06.2015 р. № 460. Офіційний вісник України. 2015. № 54. Ст. 1755.

231. Про затвердження Положення про Міністерство фінансів України: постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 р. № 375. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/375-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.08.2022).

232. Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України: постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. № 227. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.08.2022).

233. Про затвердження Положення про Адміністрацію Державної прикордонної служби України: постанова Кабінету Міністрів України від 16.10.2014 р. № 533. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/533-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.08.2022).

234. Про затвердження Положення про Державне агентство України з управління зоною відчуження: постанова Кабінету Міністрів України від 22.10.2014 р. № 564. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.08.2022).

235. Чорнобиль: які тварини досі живуть у зоні відчуження. URL: <https://www.5.ua/dv/life/242944> (дата звернення: 18.09.2022).

236. Завдяки чому відроджується фауна Чорнобильської зони? URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28241348.html> (дата звернення: 18.09.2022).

237. Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання: Постанова Верховної Ради України від 29.08.2019 р. № 19-IX. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2019. № 35. Ст. 147.

238. Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 04.04.1995 р. № 116/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 11.08.2022).

239. Про затвердження Статуту Національної академії аграрних наук в новій редакції: наказ Міністерства юстиції України від 19.08.2021 р., зареєстрований в Міністерстві юстиції України 20.08.2021 р. за № 2947/5. URL: <http://naas.gov.ua/content/statut-naan/> (дата звернення: 11.08.2022).

240. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1997. № 24. Ст. 170.

241. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо уточнення повноважень суб'єктів забезпечення цивільного захисту та імплементації норм міжнародного гуманітарного права у сфері цивільного захисту: Закон України від 09.07.2022 р. № 2394-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2394-20#n78> (дата звернення: 11.09.2022).

242. Слаута Г.А. Правові питання протидії епізоотіям у воєнний час. Продовольча та екологічна безпека у воєнний і післявоєнний часи: правові виклики для України та світу: тези доповідей учасників міжнародної науково-

практичної онлайн/офлайн конференції (м. Київ, 16 вересня 2022 р.). Київ: ФОП Ямчинський О.В., 2022. С. 234–237.

243. Дзера О. Власник. Енциклопедія цивільного права України; відп. ред. Я.М. Шевченко. Київ: Ін Юре, 2009. С. 159–160.

244. Шеховцов В.В. Сучасний концепт права власності та його реалізація в фауністичному законодавстві. Прикарпатський юридичний вісник. 2017. Вип. 1(16), Т. 2. С. 68–72.

245. Науково-практичний коментар Закону України «Про тваринний світ» / за ред. Г.І. Балюк. Бюлетень законодавства і юридичної практики країни. 2010. № 3. 384 с.

246. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 11.09.2022).

247. Про оренду державного та комунального майна: Закон України від 03.10.2019 р. № 157-IX. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2020. № 4. Ст. 25.

248. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.02.2002 р. № 2947-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2002. № 21-22. Ст. 135.

249. Про затвердження Порядку утримання та розведення диких тварин, які перебувають у стані неволі або в напіввільних умовах: наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 30.09.2010 р. № 429, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 29.12.2010 р. за № 1384/18679. Офіційний вісник України. 2011. № 2. Ст. 128.

250. Севрюкова І. Утримання. Енциклопедія цивільного права України; відп. ред. Я.М. Шевченко. Київ: Ін Юре, 2009. С. 851–852.

251. Дзера О.В. Коментар до статті 322 «Тягар утримання майна». Коментар до Цивільного кодексу України. URL: <https://legalexpert.in.ua/komkodeks/gk/79-gk/683-322.html> (дата звернення: 26.07.2022).

252. Луц Д.М. Тварини як об'єкт цивільних правовідносин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН

України. Київ, 2015. 19 с.

253. Європейська конвенція про захист домашніх тварин від 13.11.1987 р. (м. Страсбург). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a15#Text (дата звернення: 10.10.2022).

254. Гайденко О., Євтушенко С. Етологічні особливості формування продуктивності тварин. Агробізнес сьогодні (15.02.2017 р.). URL: <http://agro-business.com.ua/agro/suchasne-tvarynnytstvo/item/8137-etolohichni-osoblyvosti-formuvannia-produktyvnosti-tvaryn.html> (дата звернення: 10.10.2022).

255. Про ратифікацію Європейської конвенції про захист домашніх тварин: Закон України від 18.09.2013 р. № 578-VII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2014. № 20-21. Ст. 734.

256. Фізіологія тварин: методичні рекомендації / Укладачі: О.І. Юлевич, С.С. Крамаренко, В.В. Пшиченко. Миколаїв: МНАУ, 2021. 95 с.

257. Карпінська Н.В. Концептуально-правові засади застосування санітарних та фітосанітарних заходів у сільському господарстві України в контексті вимог СОТ та ЄС: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.06; Волин. нац. ун-т ім. Л. Українки. Луцьк, 2021. 492 с.

258. Канзафарова І.С. Теоретичні основи цивільно-правової відповідальності в Україні: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.03; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. Київ, 2007. 37 с.

259. Примак В.Д. Цивільно-правова відповідальність юридичних осіб: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Київ, 2016. 16 с.

260. Єрмоменко Г. Цивільна відповідальність. Енциклопедія цивільного права України / відп. ред. Я.М. Шевченко. Київ: Ін Юре, 2009. С. 883–884.

261. Шевченко Я.М. Відповідальність цивільна. Юридична енциклопедія: В 6 т. Редкол.: .Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ: «Укр. енцикл.», 1998. Т. 1: А–Г. С. 436.

262. Єрмоменко Г. Санкція. Енциклопедія цивільного права України / відп. ред. Я.М. Шевченко. Київ: Ін Юре, 2009. С. 752–753.

263. Нагребельний В.П., Стрельбицька Л.М., Усенко Р.А. Санкція. Юридична енциклопедія: В 6 т. Редкол.: .Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ: «Укр. енцикл.», 1998. Т. 5: П–С. С. 427–428.
264. Шемшученко Ю.С. Відповідальність юридична. Юридична енциклопедія: В 6 т. Редкол.: .Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ: «Укр. енцикл.», 1998. Т. 1: А–Г. С. 437.
265. Хачатуров С.Л., Липинский Д.А. Общая теория юридической ответственности: Монография. С.-Петербург: Юридический центр Пресс, 2007. 950 с.
266. Загородній С.А. Актуальні проблеми виникнення цивільно-правової відповідальності. Право і безпека. 2011. № 1(38). С. 226–230.
267. Олейников С.М. Підстави юридичної відповідальності. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т.: Т. 3: Загальна теорія права / редкол.: О.В. Петришин (голова) та ін. Харків: Право, 2017. С. 412–416.
268. Витрянский В.В. Ответственность за нарушение договорного обязательства. Договорное право. Книга первая: Общие положения: Изд. 2-е. Москва: Статут, 2003. С. 607–770.
269. Олейников С.М. Правова поведінка. Загальна теорія держави і права: Підручник; За заг. ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина. Харків: Право, 2009. С. 351–374.
270. Тарахонич Т.І. Правопорушення. Юридична енциклопедія: В 6 т. Редкол.: .Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ: «Укр. енцикл.», 2003. Т. 5: П–С. С. 47–48.
271. Парасюк В.М. Теоретичне обґрунтування сутності підстави цивільно-правової відповідальності. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2020. № 1. С. 45–49.
272. Примак В. Нормативний вимір цивільно-правової відповідальності. Юридична Україна. 2005. № 9. С. 46–54.
273. Борисова В.І., Приступа С.Н. Компенсаційна функція цивільного права і цивільно-правова відповідальність: питання співвідношення та

взаємозв'язку. Проблема правової відповідальності: монографія; за ред. В.Я. Тація, А.П. Гетьмана, В.І. Борисової. Харків: Право, 2014. С. 54–67.

274. Канзафарова І.С. Проблема вини юридичної особи в теорії цивільного права. Держава і право. 2001. Вип. 9. С. 232–237.

275. Заїка Р.Ю. Юридична природа цивільно-правової відповідальності без вини. Юридична наука. 2014. № 5. С. 7–14.

276. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення протиепізоотичних заходів: постанова Кабінету Міністрів України від 23.04.2008 р. № 413. Офіційний вісник України. 2008. № 33. Ст. 1094. \

277. Про внесення змін до порядків, затверджених постановами Кабінету Міністрів України від 23 квітня 2008 р. № 413 і від 31 жовтня 2012 р. № 1003: постанова Кабінету Міністрів України від 12.12.2018 р. № 1050. Офіційний вісник України. 2018. № 100. Ст. 3318.

278. Шевчук С.В. Судова практика. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 3 Загальна теорія права. Харків, Право, 2017. С. 772–774.

279. Рішення Мукачівського міськрайонного суду Закарпатської області від 23.12.2019 р. Справа № 303/5067/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86673102> (дата звернення: 26.09.2022).

280. Рішення Зборівського районного суду Тернопільської області від 07.12.2018 р. Справа № 599/1889/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78462188> (дата звернення: 26.09.2022).

281. Рішення Онуфріївського районного суду Кіровоградської області від 29.03.2018 р. Справа № 399/45/18. Провадження № 2/399/75/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73439410> (дата звернення: 26.09.2022).

282. Рішення Господарського суду Миколаївської області від 13.04.2021 р. Справа № 915/1458/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96569290> (дата звернення: 26.09.2022).

283. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від

06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 26.09.2022).

284. Червякова О.Б. Адміністративна відповідальність. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 5: Адміністративне право / редкол. Ю.П. Битяк (голова) та ін. Харків: Право, 2020. С. 7–9.

285. Рішення Миколаївського окружного адміністративного суду від 25.02.2020 р. Справа № 400/1238/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87829076> (дата звернення: 26.09.2022).

286. Постанова Київського окружного адміністративного суду від 28.02.2017 р. Справа № 810/356/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/65035663> (дата звернення: 26.09.2022).

287. Рішення Донецького окружного адміністративного суду від 27.02.2019 р. Справа № 0540/9287/18-а. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80403085> (дата звернення: 26.09.2022).

288. Рішення Рівненського окружного адміністративного суду від 21.03.2019 р. Справа № 460/3215/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81016280> (дата звернення: 26.09.2022).

289. Рішення Кіровоградського окружного адміністративного суду від 31.12.2020 р. Справа № 340/2557/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94020313> (дата звернення: 26.09.2022).

290. Самощенко І.В. Коментар до ст. 251 «Порушення ветеринарних правил». Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар. За заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Вид. четверте, доповн. Харків: ТОВ «Одіссей», 2008. С. 716–718.

291. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 16.12.2022).

292. Тацій В.Я. Об'єкт злочину. Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник; За ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. 3-тє вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2007. С. 101–115.

293. Андрейцев В.І. Екологічне право: Курс лекцій. Київ: Вентурі, 1996. 208 с.
294. Гетьман А.П. Правове регулювання екологічної безпеки в Україні (загальні положення). Правове регулювання екологічної безпеки в Україні: навчальний посібник / А.П. Гетьман, М.В. Шульга, В.Л. Бредіхіна та ін. Харків: Право, 2012. С. 9–16.
295. Лисанець О.С. Особливості юридичної відповідальності за порушення законодавства про екологічну безпеку. Правове регулювання екологічної безпеки в Україні: навч. посіб. / А.П. Гетьман, М.В. Шульга, В.Л. Бредіхіна та ін. Харків: Право, 2012. С. 276–294.
296. Дудоров О.О. Коментар до ст. 251 КК України «Порушення ветеринарних правил». URL: <https://legalexpert.in.ua/komkodeks/uk/81-uku/1950-251.html> (дата звернення: 21.12.2022).
297. Погорілко В.Ф. Порядок внесення змін до Конституції України. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Т. 4: Н–П. Київ: «Укр. енцикл.», 2002. С. 680.
298. Косяченко В.А. Порядок обчислення часу. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Т. 4: Н–П. Київ: «Укр. енцикл.», 2002. С. 681.
299. Про податок з доходів фізичних осіб: Закон України від 22.05.2003 р. № 889-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-15#Text> (дата звернення: 20.12.2022).
300. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 20.12.2022).
301. Про Державний бюджет України на 2023 рік»: Закон України від 02.12.2022 р. № 1928-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text> (дата звернення: 20.12.2022).
302. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового

режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб: Закон України від 23.05.2013 р. № 314-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-18#Text> (дата звернення: 21.12.2022).

303. Провоторов О.П. Генезис розвитку заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб у вітчизняному законодавстві. Держава і право. 2017. Вип. 77. С. 280–294.

304. Уголовный кодекс Республики Таджикистан: Закон Республики Таджикистан от 21.05.1998 г. № 574. URL: https://continent-online.com/Document/?doc_id=30397325 (дата звернення: 25.10.2022).

305. Уголовный кодекс Азербайджанской Республики: Закон Азербайджанской Республики от 30.12.1999 г. № 787-IQ. URL: <https://continent-38> (дата звернення: 25.10.2022).

306. Уголовный кодекс Республики Молдова: Закон Республики Молдова от 18.04.2002 г. № 985-XV. URL: https://continent-online.com/Document/?doc_id=30394923 (дата звернення: 25.10.2022).

307. Уголовный кодекс Республики Казахстан: Закон Республики Казахстан от 03.07.2014 г. № 226-V. URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31575252#sub_id=0 (дата звернення: 25.10.2022).

308. Уголовный кодекс Республики Армения: Закон Республики Армения от 29.04.2003 г. № ЗР-528. URL: <http://www.parliament.am/legislation.php?ID=1349&lang=rus&sel=show> (дата звернення: 25.10.2022).

309. Уголовный кодекс Кыргызской Республики: Закон Кыргызской Республики от 28.10.2021 г. № 127. URL: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/112309> (дата звернення: 25.10.2022).

310. Уголовный кодекс Грузии: Закон Грузии от 22.07.1999 г. № 2287. URL: <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/16426?publication=242> (дата звернення: 25.10.2022).

311. Уголовный кодекс Республики Узбекистан: Закон Республики

Узбекистан от 21.05.1998 г. № 574. URL: <https://lex.uz/acts/111457> (дата звернення: 25.10.2022).

313. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / за ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. Київ: Юридична думка, 2004. 656 с.

313. Поліщук Г.С. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам проти довкілля (за матеріалами Причорноморського регіону України): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08; Київський національний ун-т внутрішніх справ. Київ, 2006. 20 с.

314. Турлова Ю.А. Протидія екологічній злочинності в Україні: кримінологічні та кримінально-правові засади: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Київ, 2018. 485 с.

315. Капліна О.В. Вирок суду як тлумачення норм права. Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т.: Т. 5: Кримінально-правові науки. Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю в Україні / за заг. ред. В.В. Сташиса. Харків: Право, 2008. С. 508–518.

316. Краснова Ю.А. Право екологічної безпеки в Україні: теоретичні аспекти. Монографія. Київ: НУБіП України, 2017. 589 с.

317. Вирок Добропільського міськрайонного суду Донецької області від 01.06.2018 р. Справа № 227/1424/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74380325> (дата звернення: 21.12.2022).

318. Мачуська І.Б. Адміністративно-правові засади діяльності органів публічної влади у сфері земельних відносин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ, 2013. 19 с.

319. Клименко М.М. Адміністративно-правові засоби захисту прав на земельні ділянки в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ, 2013. 20 с.

320. Вороніна М.В. Механізм правового регулювання. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 3: Загальна теорія права / редкол.

О.В. Петришин (голова) та ін. Харків: Право, 2018. С. 283–286.

321. Кодекс Азербайджанской Республики об административных проступках: Закон Азербайджанской Республики от 29.12.2015 г. № 96-VQ. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=36865427 (дата звернення: 25.12.2022).

322. Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях от 05.07.2014 г. № 235-V. URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31577399&pos=482;-98#pos=482;-98&sel_link=1004113586 (дата звернення: 25.12.2022).

323. Кодекс Кыргызской Республики о правонарушениях: Закон Кыргызской Республики от 28.10.2021 г. № 128. URL: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/112306> (дата звернення: 25.12.2022).

324. Кодекс Республики Молдова «О правонарушениях»: Закон Республики Молдова от 24.10.2008 г. № 218-XVI. URL: https://continent-online.com/Document/?doc_id=30395669#pos=5;-140 (дата звернення: 25.12.2022).

325. Кодекс Республики Узбекистан об административной ответственности: Закон Республики Узбекистан от 22.09.1994 г. № 2015-XII. URL: <https://lex.uz/acts/97661> (дата звернення: 25.12.2022).

326. Кодекс Республики Таджикистан об административных правонарушениях (принят Законом Республики Таджикистан от 31.12.2008 г. № 455. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30414710 (дата звернення: 25.12.2022).

327. Кодекс Республики Армения об административных правонарушениях от 06.12.1985 г. URL: <https://www.arlis.am/documentView.aspx?docID=138078> (дата звернення: 25.12.2022).

328. Нефедова А.В. Визначальні ознаки кваліфікації адміністративних проступків. Держава і право. 2018. Вип. 82. С. 99–111.

329. Битяк Ю.П., Зуй В.В. Адміністративна відповідальність: загальні

положення. Проблеми правової відповідальності: монографія; за ред. В.Я. Тація, А.П. Гетьмана, В.І. Борисової. Харків: Право, 2014. С. 137–162.

330. Менів Л.Д. Адміністративний проступок: поняття, ознаки та особливості прояву в законодавстві про захист прав споживачів. Держава і право. 2009. Вип. 46. С. 299–305.

331. Червякова О.Б., Зелінська Я.С. Адміністративне правопорушення (проступок). Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 5: Адміністративне право / редкол. Ю.П. Битяк (голова) та ін. Харків: Право, 2020. С. 43–44.

332. Калюжний Р. Кодекс України про адміністративні правопорушення: науково-практичний коментар. Київ: Алерта. 2013. 976 с.

333. Прокопенко В.В. Науково-практичний коментар до ст. 107 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Науково-практичний коментар Кодексу України про адміністративні правопорушення: станом на 20 січ. 2017 р. / за заг. ред. С.В. Петкова. Київ: Центр учб. літ., 2017. С. 149.

334. Сухоребра Т.І. Адміністративна відповідальність за порушення правил полювання та рибальства: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ, 2011. 20 с.

335. Кізіма Н.В. Адміністративно-правова санкція та адміністративне стягнення: теоретичні питання співвідношення. Держава і право. 2001. Вип. 10. С. 271–277.

336. Рішення Полтавського окружного адміністративного суду від 23.10.2019 р. Справа № 440/3062/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85266160> (дата звернення: 25.12.2022).

337. Постанова Деражнянського районного суду Хмельницької області від 26.07.2013 р. Справа № 673/1005/13-а. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/32634930> (дата звернення: 25.12.2022).

338. Єрмоленко В.М., Слаута Г.А. Об'єктний склад правового режиму карантину тварин. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія юридична. 2023. Вип. 75. Ч. 2. С. 50–55.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ**Статті у наукових фахових виданнях України**

1. Слаута Г. А. Предмет правового регулювання карантину тварин. *Право. Людина. Довкілля*. 2020. № 1. С. 69–75.
2. Слаута Г. Розвиток і класифікація законодавства про карантин тварин в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 11. С. 86–91.
3. Єрмоленко В. М., **Слаута Г. А.** Поняття та юридичний зміст карантину тварин. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія юридична*. 2022. Вип. 74. Ч. 2. С. 12–16.
4. Єрмоленко В. М., **Слаута Г. А.** Об'єктний склад правового режиму карантину тварин. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія юридична*. 2023. Вип. 75. Ч. 2. С. 50–55.

Тези наукових доповідей

5. Слаута Г. А. Щодо закріплення карантину тварин у давніх джерелах права. Актуальні правові проблеми земельних, аграрних та екологічних відносин в умовах сучасної земельної реформи: науково-практична конференція, м. Харків, 22 травня 2020 року: тези доповіді. Харків, 2020. С. 271–274.
6. Слаута Г. А. Тварини як об'єкти карантинних правовідносин. *Юридична наука України: історія, сучасність, майбутнє: Міжнародна науково-практична конференція, м. Харків, 6–7 листопада 2020 року: тези доповіді*. Харків, 2020. С. 109–111.
7. Слаута Г. А. Перші ветеринарні кодифікаційні акти як джерело карантинного законодавства в Україні. *Аграрне, земельне, екологічне, трудове право та право соціального забезпечення: здобутки та перспективи розвитку в Україні: Всеукраїнська дистанційна науково-практична конференція до 10-річчя створення однойменних кафедр, м. Київ, 12 березня 2021 року: тези доповіді*. Київ, 2021. С. 161–164.

8. Слаута Г. А. Еколого-правова природа карантину тварин. Екологічне законодавство України через призму його історичного розвитку: Всеукраїнська науково-практична конференція до 60-річчя Закону «Про охорону природи Української РСР», м. Київ, 09 квітня 2021 року: тези доповіді. Київ, 2021. С. 190–193.

9. Слаута Г. А. Ознаки карантину тварин як спеціального правового режиму. П'яте зібрання фахівців споріднених кафедр з проблем аграрного, земельного, екологічного, природоресурсного права та альтернативної енергетики: Всеукраїнська наукова конференція, м. Одеса, 10–13 червня 2021 року: тези доповіді. Одеса, 2021. С. 252–254.

10. Слаута Г. А. Правові питання протидії епізоотіям у воєнний час. Продовольча та екологічна безпека у воєнний і післявоєнний часи: правові виклики для України та світу: Міжнародна науково-практична онлайн/офлайн конференція, м. Київ, 16 вересня 2022 року: тези доповіді. Київ, 2022. С. 234–237.